

ЛЕЗГИ

Газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 23 (10928) хемис 4 – июнь, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Тапаррин чІалахъ тежен

Абдулафис ИСМАИЛОВ

Эхиримжи цІуд йисалайни гзаф девирда вири рекьерай хъсан агалкъунар къазанмишзавай, республикада кІвенкІвечийрин жергеда лайихлу чка хуьзвай Сулейман-Стальский райондин тІвар Роспотребнадзорди тІугъвалдин жигъетдай четин гялда ава лагъана, кье сеферда къунай.

Идалай къулухъ са акъван гзаф вахт алатнавач. Вуч себеб яз ихтин гьалар арадал атана? Районда тІугъвалдиз акси гьихътин серенжемар къабулзава, абуру гьихътин нетижаяр гузва?

Райондин къил Нариман Абдулмуталибова суьгъбет авурвал, арадал атанвай гьалар гуьзчивилик кутунва. Къабулзавай серенжемрин нетижада хъсанвилехъ дегишвилерни киле физва.

- Республикада чІехибурукай сад тир, 60 агъзур касдив агакъна агъалияр яшамеш жезвай чи районда 215 кас стІалжемдик, гъа гьисабдай яз, 106 коронавирусдик азарлу хъанва, - кьейдзава Н.Абдулмуталибова. - Абуру саки вири кьезил ва юкъван жуьре азарлу я. Анжах сад залан гялда ава. 34 кас сагъ хъхъана, чпин кІвалериз хъфенва. Ціийиз азарлу жезвайбурун къадар тІимил хъаватІани (гъар юкъуз 1-2 касдилай гзаф тушиз), тамамвилелди и тІугъвалдин вилик пад къаз тахъуни чак къалабулук кутазва, вирусдик акси кІвалах мадни хъсанаруниз мажбурзава. Коронавирусдикай тапан хабарар гзаф чукурзава. Чун абурухъ инанмиш хъана кІландач.

- Лугъун герек я хьи, - давамарна Нариман Абдулмуталибова, - эвел кыляй,

виринра хьиз, чун четин месэлайрал гьалтна. А месэлайр гъализ алакъна. Чи оперштабди республикадин къурулушрихъ галаз сих алакъа хуьзва. Районда бес къадар духтурри кІвалахзава. Чпини югъ-йиф талгъана зегъмет чІугвазва. Заз абуруз риклин сидкъидай сагърай лугъуз кланзава. Чи больница герек вири дарманралди, тадаракралди, медицинадин алатралди, санитариядин шейэралди бес къадарда таъмин я. Са куьникайни дарвал авач. Инал заз чи райондин вири агъалийрин патай гзаф разивилелди Дагъустандин Къил Владимир Абдуалиевич Васильевазни риклин сидкъидай сагърай лугъуз кланзава. Гъакіни чи жемятди райондиз гъамиша куьмекдин гъил яргъи ийизвай, тІугъвалдин шартІара чпин патай духтурриз алава мажибар, больницадиз куьмекар гузвай меценатар тир Салман Бабаевазни, Имам Яралиевазни аферин лугъузва.

- Нариман Шамсудинович, гъайиф къведай маса кар ава. Республикадин Къил Владимир Васильеван кІвалахдилай фагъум-фикирзавай гъар са дагъустанвиди разивал авуналди, адан тереф хуьзва. Бес вучиз и четин девирда адан тІварцІихъ интернетда, соцсетра, чпин блогра нагъахъ гафар лугъузва, адак квачир тахсирар кутаз алахъзава? Идахъ са себеб хъана кІанда эхир. Куь фикирдалди, гьихътин себеб ава?

- А себеб чІуруди я. Гъулгъуладин 90-йисара Россиядин маса регионра хьиз, чи республикадини коррупциядиз къил янавай чиновникрини карчийрин саналди тир дестеяр арадал атана. Милливили ерияр квай абуру криминалдихъ галаз алакъада авайбуру тир. Абуру цІуд йисаралди чІуру рекъе авай, кьвердавай къуватлу

жезвай ва гъукум гъиле къун патал садсадахъ галаз женгина авай кланар тир. Абуру государстводин, халкъдин такъатар тарашиз, чеб девлетлу ийизвай. Владимир Васильев республикадин регъбервиле тайинарайла, абурухъ тарашдай мумкинилер амукънач. Владимир Абдуалиевича вири дагъустанвийриз, районриз - виридаз сад хьиз фикир гузва. Ам вирибурув закондин бинедаллаз, гъахълувилелди эгечІзава. Чи райондикай рахайтІа, эхиримжи 3 йисуз чаз виликан 30 йисан девирда тахъай хътин куьмекар ганва. Амай районрани гъакІ я.

Куьрелди лагъайтІа, республикада вич гъич садалайни аслу тушир Владимир Васильева виликдай гъукумдин вини дережадин къурулушра авай коррупциядин вилик пад къуна, тарашиз тазмач. Алатай девирра амайбурун вилик чпиз артуханвилер аваз, гъукум гъиле хъайи кланрин къуватриз ихъин крар такІан я. Абуруз гъукумдин къурулушра Владимир Абдуалиевичан кчадал ва маса къуллугърал чпелай аслу “чпин итмар” хъана кланзава. Гъавилляй, регъуьни тахъана, тІугъвалдин бедбахтвиллин шартІар республикадин руководстводиз акси тапарив, фитнейрив, буьгътенрив ацІурнавай таблігъатдиз элкъуьрнава. Абурун мурад Дагъустандин Къилин кесер агъузарун, ам халкъдин ихтибардай вегъин я. Ягъсуз, чІуру таблігъатдиз гъикъван гзаф пулар харж авуртІани, халкъдиз акси абурун мурадар кылиз акъатдач. Вучиз лагъайтІа, халкъдин рикІел виликан девиррин гъакимрин «гъунара» алама. Владимир Васильеваз ийизвай ихтибар чІехиди я. Коронавирусдин винелин чун гъалиб жеда. Анжах чун тапаррихъ инанмиш тежен.

Гьалар кьизгъинбуру яз ама

Дагъустанда коронавирусдикъ галаз алакъалу гьалар кьизгъинбуру яз амукъзава. Идакай ТАСС-диз хосписриз куьмекдай мергъяматлувиллин “Иман” фонд арадал гъайи, ОНФ-дин “Къайгъударвиллин регион” проектдин автор Анна Федермессера хабар гана.

Адан гафаралди, республикада медицинадин рекъай пешекарар бес жезвач. Гьалар кьизгъинбуру хъунин себебрик мадни чкадин халкъарин милли кьетІенвилер акатзава. И кардикъ галаз алакъалу яз агъалийри тайинарнай карантиндин къайдайрал лазим дережада амалнач. Гъа са вахтунда гъа милли кьетІенвилери Дагъустандин халкъ тІугъвалдиз акси женгина сад авуна, агъалийриз азарлу хъанвайбуруз куьмекунин жигъетдай хъсандиз къайдадик квай кІвалах тешкилдай мумкинвал гана.

Федермессера кьейд авурвал, республикада духтурар гъам больницайра, гъамни диагностикадин лабораторийра бес жезвачир. И месэла гъалун патал Дагъустандиз Москвадай духтурар атана, лабораторияр, госпиталар ахъайна. ТІугъвалдикъ галаз женг тухунин карда региондиз инлай къулухъни куьмек гудайвал я.

Нумрадай кІела:

ЧІЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН - 75 ЙИС

Микъдадан чарар-весияр

Ватандин ЧІехи дяве малумарай гъа сифте йикъара ам, кІвале свас ва 6 йисавай хва туна, Дербентдин РОВК-дай гуьгъуьллувилелди фронтдиз фена. Гъикъван четинвилер акъалтнатІани, уьмуьрлух гъуьлуьз вафалувал хвейи Беневшадди Микъдадан чарарин тапшуругъар-весияр кылиз акъудна.

► 3

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” - 100 ЙИС

Милли журналистика: “Коммунист”

Чпи маса газетра кІвалахиз, чи газетдикъ галаз сих алакъа хвейи пешекар журналистар Джонрид Агъмедован, Герейхан Палчаеван, Декабрь Бейбутован, Гъажибала Хидирован, Мегъамед Салигъован тежриба генани кьетІенди я. Ибурукай гъар сад чпикай кылди кхъиниз лайихлу мухбирар - газетдин “япарни вилер” я.

► 5

ИРС

Етим Эминан чал

гила агакънавай са ядигар...

Чи газетдикъ галаз алакъа хуьзвай авторрикай сад тир Мансур Куьревидиз и муькьвара разъмет хъайи Гъ. Садыкъидилай амай чарарин арадай XIX асирдин чарарал араб гъарфаралди кхъенвай шишар ва абурун арадай “Къавумдиз” шишар гъатнава.

► 6

ЭКОНОМИКА

Махарикай тир хътин там

Самурдин там - им кье уьлкведин - Россиядинни Азербайжандин сергъятдал алай лап къадим девиррин сармашухрин там я. Тамуз тІвар Дагъустандин мулкунал алай виридалайни чІехи вацІарикай сад тир Самур вацІу ганва - ам адан кьерехра экія хъанва.

► 7

ЯШАЙИШ

Пулар гуз эгечІнава

Россиядин зегъметдин ва яшайишдин рекъай вилик финин министрстводин гъисабунралди, са сеферда 10 агъзур манат гудайбурук 22 миллиондилай виниз аялар акатзава. Дагъустанда лагъайтІа, 3-далай 16 йисалди яшда авай 225 агъзурни 51 аял ава.

► 8

УЬМУЬР

Баркаллу зегъметдин къадир чирдай чешмеяр

Дагъвийрин арада зегъметчийриз, гъалал зегъметдалди вичин хизан хуьз алакъдай инсанриз гъамиша еке гъуьрмет хъанва, вучиз лагъайтІа, абуруз зегъметдин вири къайдаяр аян тир, жува гъасил авур ва инсанриз чарасуз лазим алатрин, недай-хъадай шейэрин, нетижалу зегъметдин къадир авай.

► 10

Дагъустанда парад тухуда

2-июндиз Махачкялада Дагъустандин Къил Владимир Васильева кыле тухвай заседанидин сергъятра аваз, Чехи Гъалибвилин 75 йис тамам хъуниз талукъ яз къушунрин женгинин параддиз гъазурвал акунин ва ам кыле тухунин месэляяр веревирдна.

“Лезги газетдиз” РД-дин Къилин ва Гъукматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гайивал, республикада Гъалибвилин парад 24-июндиз Каспийск шеһерда кыле тухуда. И кардиз гъазурвал акуникай геһеншдиз Каспийскдин Флотилиядин командующий Сергей Пинчука суьгьбетна.

- Урусатдин Президент Владимир Путинан тапшургъдалди, уьлкведа парад 24-июндиз кыле фида. 1945-йисан 24-июндиз Москвада ва игитдин тварар гайи шеһерра Гъалибвилиз бахшнавай сад лагъай параддин мярекатар тешкилнай. Гъалибчийрин параддиз маршал Рокоссовскийди регьбервал ганай ва ана маршал Жуковани иштиракна. Гъавилай 24-июнь тарихдин метлеб авай вакъиа кыле фейи югъ я, - лагъана С.Пинчука.

Адан гафаралди, Каспийскда кыле фидай парадда иштиракун патал оборонадин министерстводи - 1062, амай министерствойринни ведомствойри 370 кас желбда. Идалай гъейри, парадда техникадин - 33, авиациядин - 10 уьлчмеди,

7 гимиди иштиракда.

Мярекат 24-июндин экуьнин сятдин 10-даз гатлунда. Нянин сятдин 10-даз Каспийскда цавуз артиллериядин салют ахъайда. Параддиз Каспийскдин Флотилиядин штабдин начальник, контр-адмирал Николай Яковлевскийди регьбервал гуда.

Махачкяла-Каспийск: шегъре рекъе сергъятар алуднава

Саласа юкъуз республикадин меркезда Дагъустандин Къил Владимир Васильеван регьбервилик кваз РД-дин Хатасузвили Советдин заседание кыле фена. Анал шегъре рекъера хатасузвал таъминарунин ва тлугъвалдихъ галаз алакълал шартлара улакьрин гьерекаат манийвилер авачиз тешкилуни месэляяр веревирдна.

Вичин рахунра РД-дин МВД-дин къил Абдурашид Меһамедова кьейд авурвал, республикада коронавирусдихъ галаз женг тухун патал къабулнавай серенжемрин сергъятра аваз ведомстводи са жерге мярекатар кыле тухузва. Асул гьисабдай, абур республикадин мулкара авай рекъера улакьрин гьерекаат сергъятламышунихъ галаз алакълалубур я. Министрдин гафаралди, абур шегъре рекъера хатасузвал хуьнин карда куьмекна. Тек са алатай вацра рекъерал жезвай аварийрин къадар 48 процентдин тлимил хъана, аварийрин нетихада инсанар телеф хуьнин рекъемни кьве сеферда агъуз аватна.

Заседанидал малум хъайивал, республикада улакьрин гьерекаат сергъятламышун патал стационардин 128 пост кардик кутунвай ва санай масаниз фидай мобильный 40 десте арадал гъанвай. Росгвардиядин ва къенепатан органрин 1700 къуллугъчи желбнавай. Тек са Махачкялада стационардин 40 пост кардик кутунва ва анрал, санлай къачурла, полициядин 440 къуллугъчи желбнава.

Абдурашид Меһамедова алава хъувурвал, Дагъустандин шеһеррани районра улакьрин гьерекаатрин вилик пад къун патал рехъ агалдай махсус блоккрикай менфят къачуна. Министерствода гъар юкъуз и кваллахдиз кыммет гузва. Ихътин серенжемрин нетихада агъалийри карантиндин (квалера аму-

кьунин) къайдайрал амал авунин дережа са шумуд сеферда артух хъана.

Владимир Васильева МВД-ди кыле тухузвай кваллахдин жигъетдай вичин разивал къалурна. Ада кьейд авурвал, духтурри, чпин сагъламвал хаталувилик кутуна, дагъустанвиар сагъар хъийизва, полициядин къуллугъчийри рекъерал къабулзавай серенжери тади куьмекдин улакьрин са манийвални авачиз санай масаниз фидай мумкинвилер яратмишзава.

“Республикада тлугъундихъ галаз алакълал яз тайинарнавай къайдайрал амалзавай виридаз са сагърай лугъузва. Чи виридан умуми алахъунар себеб яз, яваш-яваш гъалар хъсан патахъ дегиш жезва”, - лагъана Владимир Васильева МВД-дин кваллах ва ведомстводин хивевай жавабдарвал кьейд авуналди.

Абдурашид Меһамедова Махачкяла шеһердин къене авай постар алуддай къарар къабулнавайдакай, гъа са вахтунда шеһердиз гъахъзавай чкайрал алай постар кардик кумукъдайдакай хабар гана.

Владимир Васильева Махачкяладинни Каспийскдин арада авай шегъре рекъени улакьриз санай масаниз физ са манийвални амуь тийидайдакай лагъана. Адан фикирдалди, и карди республикадин меркезда улакьрин гьерекаат къайдадик хуьниз таъсирда. Амма шеһерризни районриз гъахъзавай сергъятриз талукъ яз серенжемар кардикай жудиз гъеле фад я.

“Ша чна са тлимил вилив хуьн хъийин. Гъелелиг тлугъвалдин хаталувал михъиз алатнава лугъуз жедач. И кардихъ галаз алакълал яз, муниципалитетрин сергъятрал эцигнавай постари кваллах давамарда”, - алава хъувуна региондин Къили.

Куьмек гун давамарда

РФ-дин Президент В. Путина кьейд авурвал, мукъвал вахтара Дагъустанда гъалар хъсан хъжеда.

“Дагъустанда коронавирусдихъ галаз алакълал яз арадал атанвай четинвилер къуллукъ алудун патал РФ-дин гъукмди чарасуз тир вири серенжемар къабулда”, - лагъана РФ-дин Президент В.Путин аялрин ихтияррин рекъай уполномоченный Анна Кузнецовадихъ ва “Диде-бубавилин баркалла” ордендалди кьейд авур хизанрихъ галаз видео-конференция кыле тухвай вахтунда.

Президентди Дагъустандай тир Къурбановрин хизандивай абурун хуьре коронавирусдин тлугъвалдихъ галаз алакълал гъалар гьикл аватла хабар къуна. Жаваб яз, Сапийт Къурбановади уьлкведин регьбердиз республикада гъалар хъсанзавачирди, амма чпин хизандин векилар

сагъ-саламат тирди, пешекарри куьмекар гузвайди, дарманралди таъмин ва вири хъсан тирди лагъана.

“Зун инанмиш я, вири хъсан жеда, вири Дагъустандани гъалар хъсан хъжеда, вири гуьнгъуна гъат хъийида. Республикадин Къилихъ галаз ачуьхдаказ ихтилат кыле тухвай члавузни за лагъайвал, гъелелиг четин месэляяр амай маса субъектра хъиз, Дагъустандани гъалар пайгардик ахкатун патал чна вири серенжемар къабулда”, - малумарна Президентди.

В.Путин Къурбановрин хизандиз ва республикадин агъалийриз сагъвал, хушбахтвал алхишна.

Кьейд ийин, Къарабудахкент райондин Первомайский хуьряй тир Къурбановрин хизан В.Путинан къарардалди “Диде-бубавилин баркалла” ордендалди кьейдна.

Цийи 2 мектеб эцигда

Каспийск шеһерда “Яшамиш жедай чка ва шеһердин шартлар” милли проектдай 2020-йисан эхирдалди 1000 ученикдиз чкаяр жедай цийи кьве мектеб эцигда, хабар гузва “ТАСС” чешмеди.

“Гъар са мектебда 500 ученикдиз чкаяр жеда. Чара авунвай такъатрин къадар 1 миллиардни 98 миллион манатдилай са тлимил артух я. Адакай 1 миллиардни 43 миллион манат федеральный бюджетдин такъатар я. 12-нумрадин юкьван умуми образованидин мектеб шеһердин 10-нумрадин микрорайонда эцигзава, 13-нумрадин мектеб – 11-нумрадин микрорайонда. Исатда кьве объектдални эцигунрин кваллахар кыле физва”, - малумарна РД-дин эцигунрин ва ЖКХ-дин министерстводи.

Кьейдзавайвал, республикада кардик кутунвай гуьзчивилин постар (коронавирусдихъ галаз алакълал яз) себеб

яз, эцигунрин материалар чкадал ага-къарзавай машинри рекъера гьерекаат авунин карда тайин четинвилер жезвайтлани, кваллахар графикда къалурнавай къадардилай артухни тамамарна. Мектебрин дараматар алай йисуз ишлемишиз вахкун пландик кутунва.

РД-дин образованидинни илимдин министерстводин делилралди, республикада 1460 мектеб ава, абурукай 616-да кьве сменада кваллахзава, 22-да - пуд сменада. 2018-2019-йисара регионда 12 агъур ученикдиз чкаяр жедай 34 мектеб эцигна. Пуд смена тергунин ва авария хуьнин гъалда авай 42 дараматда келзавай ученикар цийи мектебриз ахкъудунин мураддалди республикадин гъукмди 2024-йисалди мад 82 мектеб эцигун фикирдик кутунва. Санлай къачурла, алай йисуз республикада 5500 ученикдиз чкаяр жедай 15 цийи мектеб кардик кутадайвал я.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 3-июндиз Дагъустанда коронавирус акатнавайбурун къадар 5341-дав агакънавай. Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъанвай 4477 кас сагъар хъийиз алакълал, амайбурукай чара авуна (изоляция), квалера ава.

нава. Санлай къачурла, республикада 82035 кас ахтармишнава. 6593 кас лагъайтла, амайбурукай чара авуна (изоляция), квалера ава.

Дагъустанда коронавирусди 287 кас къенва. Кыблепатан Дагъустандин шеһеррани районра коронавирус акатнавайбурун къадаррикай рахайтла, рекъемар ихътинбур я: Дербент - 117, Дагъустандин Огни - 38, Дербент район - 35, Табасаран район - 54, Меһгарамдхуьруьн район - 5, Докъузпара район - 2, Ахъегъ район - 23, Рутул район - 22, Сулейман-Стальский район - 65, Хив район - 51, Агъул район - 41, Къурагъ район - 15. И делилар 2-июндиз Дагъустандин Роспотребнадзордин Управлениди раижна.

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегьрин машгьур музейдин Ватандин Чехи дяведин залда фронтда чи аскеррин къисмет къалурзавай, абурун къегьалвилерин гьакъиндай шагьидвалзавай къетпен ядигарар ава - пуд пиплен чарар (конвертар авачирвилай чар гьакъ къат авуна, винел адрес кхьизвай). Абур тупалай авур, келай кас а девирдин зидвилерин гьалара гьатда. Ватандин къисмет гьалзавай макъамда инсафсуз пехъи душмандин хура акъвазай чи аскеррин ватанпересвилин руьгьдин мягкемвили рикиз таъсирда.

Эхъ, аскердин пуд пиплен чар вахтун киметлу документдиз элкьуърнава. Къе жегьилар абуруз тажубилелди килигзава, амма 75-80 йис вилик абур фронтдай багърийрилай хквезвай хабарар тир. Анжах гьа ихътин чарарин куьмекдалди дяведавай аскерри чпин хизанрихъ галаз алакьа хуьзвай, багърийрин риклериз теселли гузвай. Гьайиф хь, пара вахтара а чарар мусибатдин “похоронкаяр” жезвайвилай абурукай инсанриз къурхуни тир. Асул гьисабдай, женгерин арайрани чуьлдин лазаретра кхьизвай куьруь чарарин мана-метлеб адет-

Килиг садра Ватан кланивилин, душман тергунин къастунин, лап сифте йикъалай гъалибвилехъ инанмишвилин гьиссерив ацланвай гьихътин маналу чарар ятла. Абурай и касдин ватанпересвал, руьгьдин мягкемвал, къастунал клевивалакзавва. Дяведин сифте йисуз гьикъван къулухъ чуьгунар, есирвиле гьатунар, кьини-къар, четинвилер авайтлани, абурукай виклеъ лезги офицерди са гафни лугъузвач. Дагъвида хизандикай фикирзава, ам руьгьламишзава. Фронтдин цаяра большевикрин партиядик экечинавай халис коммунист командирди Москва патал женгера хсуси къегьалвилерин

Микьдадан чарар-весияр

динди тир: аскерри чпин ватанпересвилин гьиссерикай, Ватан душмандикай азад хъууна кваллиз хтунин умудрикай лугъузвай, фронтдин уьмуьрдин четинвилерикайни дяведин агалкъунрикай хабардарзавай. Музейдавай пуд пиплен чарарикай чна ахцегьви **ИБРАГЬИМОВ Микьдада** вичин уьмуьрдин юлдаш Беневшадиз рахкурай чарар хкяна. Келпин.

“Эвелни-эвел, Беневша, ваз ва зи рикъ алай Серёжадиз (Сиражутдиназ гьакъ лугъузвай - **Д.Ш.**) чими саламар рекъе твезва. Ина гьакъикъи къуьд я. Жив ва аяз ава. За хъсандиз алукинава. Заз авайди анжах куьн саламат хьунин фикир я. Чи подразделениди Гитлеран фашистрихъ галаз къетивилелди женг чуьгвазва. Зун кевелай инанмиш я хь, гъалибвал Яру Армиядинди жеда, Беневша! Са куьруь вахтуналди, душмандин агалкъунрихъ инанмиш хъана, кичъ акатнавайбурухъни руьгьдиз усалрихъ яб акалмир. Абуру гьакъикъатдани са куьруь вахтунин агалкъунар я. Абуруни фашистрин Германия терг хъунал гьида. Имни Урусатдин халкъари вичин девлетлу тарихда икьван члавалди тухвай къван вири дявейра къачунавай гъилибвилери субутзава. Гилани, са рахунни алачиз, гьакъ жеда.

Алай вахтунда зун жуван подразделение галаз Москвадин мукьув гва. Якъин я хь, ина фашистриз ажал гьатда. Пуд вацран кьене душмандихъ галаз тухвай женгера чи подразделениди са шумуд сеферда фашистрин клеретлар кукварна. Исятда чун алай чкадал немсери гъилер яргъи авуртла, абуруз къуркъушумдин гуьллейр къисмет жеда”.

Гьа и чарче ада фронтда авай вичин хтул Гьадидин адрес рекъе тун тлалабзава.

Москва хуьнин женгерай кхьенвай, тахминан, гьа ихътин манадан маса чарче ингъе ада вуч лугъузватла: “...Лап и мукьвара Гитлеран мурдар кичлериз чи уьлкведи зегьметчийрин, адан гьайбатлу рабочий классдин къагьриманвилин гьунар аквада!” Атлуйрин полк, 3-эскадрондин командир М.Ибрагьимов, 7-ноябрь, 1941-йис.

“...ВКП(б)-дин жергейриз къабулайдалай къулухъ за лапарусни гадарнава, ичкини хъвазмач. Аскервилин уьмуьр - им илимдинни сагъламвилин халис мектеб я. Беневша, литература гзаф келла, иллаки ВКП(б)-дин куьруь курс чира. Тлалабзава зи библиотека саламатдиз хуьн. Ана авай хътин ктабар гьатуна гзаф четин жеда. Зи тлалабунар вуна килиз акъудайдахъ зун кевелай инанмиш я”, - кхьизва ада вичин маса чарче.

Адан 1941-йисан декабрдин чарчай чна ихътин гафар келзава: “Чими риклин саламар, Беневша! Чун сьятда Красногорский шегьерда ава. За ваз хъуьтлуьн форма алай шикил рекъе хутазва. Зун инанмиш тирвал, гъалибвал чи патал жеда. Исятда фашистар чи гуьллейри-

кай къайдасузилелди катзава. Мукьвара фашистар михъиз тергна, чун квалериз хкведа”.

“Пакаман хийир, Беневша! - кхьизва Микьдада 1941-йисан 27-декабрдиз, - Зун саламат я, заз кланзавайди вини Серёжадин сагъвал я. Тлалабзава Серёжадин риклиз вуч кландатлани це, хъсандиз алуки, герек ада зи къайгъударвал гьисс авурай. Чна душманар тергзава. За ваз и чар Золотухино хуьрий кхьизва. Чкадин агъалийри чун гзаф хушдиз къабулзава, чпихъ авай хъсан вуч аватлани, чаз гузва. Халкъдин мурад душман тергун я. И кваллахни чна агалкъунралди кьиле тухузва. Фашистрал гъалибвал къачуна, чун квалериз хкведа!”.

Килиг садра Ватан кланивилин, душман тергунин къастунин, лап сифте йикъалай гъалибвилехъ инанмишвилин гьиссерив ацланвай гьихътин маналу чарар ятла. Абурай и касдин ватанпересвал, руьгьдин мягкемвал, къастунал клевивалакзавва. Дяведин сифте йисуз гьикъван къулухъ чуьгунар, есирвиле гьатунар, кьини-къар, четинвилер авайтлани, абурукай виклеъ лезги офицерди са гафни лугъузвач. Дагъвида хизандикай фикирзава, ам руьгьламишзава. Фронтдин цаяра большевикрин партиядик экечинавай халис коммунист командирди Москва патал женгера хсуси къегьалвилерин

Дамахни ийизва, риклерани хуьзва

Хазран КЪАСУМОВ

Омар Хайяма лагъанай: “Уьмуьр инсандив вуганвай зурба аманат я. Ам анжах аманат хъиз хвена ва баркаллудаказ кечирмишни авуна кланда. Гьа дуьшуьшра инсандин тиварни несиприн мецерап жеда, тарихда гьатда”.

Къе чаз вичикай суьгьбет ийиз кланзавай Ватандин Чехи дяведин иштиракчи, яргъал йисара къайдаяр хуьдай органа ва банкдин къурулушда намуслудаказ кваллах авур къасумхуьруьнви **ШАМХАЛОВ Нажмудин Шамхалович** рагьметдиз фена гзаф йисар я. Вичин уьмуьр баркаллудаказ тухвай и касдин тивар багърийри, гзаф маса инсанри кьени риклера хуьзва.

Чехи Гъалибвили 75 йис тамам хьунихъ галаз алакьалу яз Нажмудин Шамхалован уьмуьрдин ва женгинин рехъ къалурзавай документар чав рагьметлудан гада, тежрибалу инженер-энергетик Марат Шамхалова агакарна.

Н.Шамхалов 1922-йисуз Къасумхуьрел дидедиз хъана. 9-класс

акьалтларай ам Дербентдин хуьруьн майишатдин техникумдик экечина. 4-курсунай Нажмудин гуьгьуьллувилелди Яру Армияда куьллуьгиз фена. Ина ада Телави шегьердин военно-пехотный училищеда клелна ва 1942-йисан августдин вацра лейтенантвилин чин гайи Н.Шамхалов Кьиблепатан фронтдин 9-армиядин лишанчийрин 276-дивизиядиз пулеметрин взводдин командир яз ракурна. Гьа сифте йикъарилай ада вич женгинин кар хъсандиз чидай командир яз квалурна, душмандиз кьати ягъунар къуна. И ерийриз килигна дирибаш дагъвидал 1942-йисан эхирра ротадин командирдин везифаяр ихтибарна. Орджоникидзе шегьер патал кьиле феи са женгина Нажмудинал хер хъана. Тамам 2 вацра ам госпиталда кьаткуниз мажбур хъана. 1943-йисан январдиз ам вичин везифайрив эгеч хъууна.

1943-йисан 7-сентябрдиз Краснодарский крайдин Закатай хутордин патаривай Кубань вацалалай элячлуниин женгина 4-ротадин командир Нажмудин Шамхаловал залан хер хъана. СССР-дин оборонадин министерстводин центральный архивдай хтай справкада кхьенва: “...Женгина залан хер хъанатлани, ротадин командир, лейтенант Нажмудин Шамхалова женгинин майдан гадарнач, ада подразделение идара авун даварна. Рота вацун муькуь патаз акъатайдалай гуьгьуьнлиз, вич-вичикай квахънавай командир госпиталдиз тухвана”. И виклеъгвилай Н. Шамхаловаз Ватандин Чехи дяведин 2-дережадин орден гана.

276-дивизиядин 9045-нумрадин эвакогоспиталда сагъламвал мягкемар хъувур дагъвиди вичин ротадин аскеррихъ галаз душмандиз кьати ягъунар къуниин ва виликди финин кар даварна. Гьина кьизгъин женг аватла, гьана Нажмудин жедай. 1944-йисан майдин вацра къадардал гьалтайла чпелай са шумуд сеферда гзаф тир немсерин дестедихъ галаз кьиле феи какахъай женгина Н.Шамхаловал мад сеферда залан хер хъана. Са вацралай виниз ам Кисловодск шегьердин 5412-нумрадин эвакогоспиталда кьаткуниз мажбур хъана. Сагъ хъхъайла, виклеъ дагъвидин къаст фронтдиз хъфин, душман терг авун тир. Амма са шумудра хъайл залан хирер ва сагъламвал зайиф хьун себеб яз командованиди 1944-йисан 20-апрелдиз Н.Шамхалов Дондал алай Ростов шегьерда авай офицердин резервдин полкуниз ракурна.

1944-йисан 15-майдиз Н.Шамхалов СССР-дин МВД-дин Яру Пайдах авай 91-нумрадин полкуниз рекъе туна. Къегьал лезги хва Тихорецк шегьердин госуударстводин къетлен метлеб авай объектар хуьзвай 22-дивизиядин гарнизондин начальниквиле тайинарна.

Гуьгьуьнлай старший лейтенант Нажмудин Шамхалова СССР-дин МВД-дин Армавир, Львов, Драгобыченский областдин Стрый, Сколе шегьерра гарнизонрин начальник яз къуллугъна. Гьа йисара ада ва адаз табий тир аскерри госуударстводин важиблу объектар хуьзвай. Гьа гьисабдай яз ракур рекьерни.

Ватандин Чехи дяведа къалурай жуьрэтлувилерай Нажмудин Шамхаловаз Ватандин Чехи дяведин 2-дережадин орден, “Германиядин винел гъалиб хъунай”, “Женгера лайихлувилерай” ва маса медалар гана, кьве сеферда адаз Сталинан патай чухсагъул малумарна.

Ватан хуьнин пак буржи намуслудаказ килиз акъудай Нажмудин Шамхалович ислягъ зегьметдив эгеч хъууна. 1947-йисан апрелдин вацра ам Къасумхуьруьн района авай сельхозбанкдин уполномоченныйвиле тайинарна. Санлай къачурла, Н.Шамхалова района банкдин къурулушда (уполномоченный, старший экономист, управляющийдин заместитель яз) 40 йисалай виниз кваллахна ва вич банкдин къурулушдин кваллах хъсандиз чидай пешекар, гьахъвал гвай инсан яз къалурна. Гьа са вахтунда Н.Шамхалова райондин общественный уьмуьрдани активвилелди иштиракна.

Нажмудин Шамхаловича вичин уьмуьрдин юлдашихъ галаз пуд велед (Марат, Шамхал, Диана) хвена, уьмуьрдин шегьердал акъудна.

- Зи дах рагьметдиз фена хейлин йисар ятлани, заз адакай гьич са касни пис гаф рахана ван хъайиди туш, - лугъузва Марат Шамхалова. - И карди чак, адан веледрик, багърийрик шадвал кутазва. Вичин уьмуьр баркалла алаз тухвай дахдал чна дамахзава ва адан экуь къамат риклера хуьзва.

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

И веревирдер кхьиниз зун эхиримжи вахтунда чи телеканалрай, интернетдай, бязи газетрайни чун, чи тарих, бубайрин гъалибвилер гъакъван “гзаф кланзавай” ксар, гагъ-гагъ тамам кьурулушри, госу-дарствойрин кылер, дипломатри тешкилзавай кьалурунри, ийизвай бязи ихтилатри, газетрай клелай макъалайри мажбулна.

Дугьриданни, дяве куьтягъ хъана, 75 йис алатнава. Дяведа Чехи Гъалибвал къачур несилар саки вири рагъметдиз фенва. Дяведин сенгеррал, дзотрал, хандакларал фадлай векъ ахкъалтнава. Амма дяве ни башламишайди я, вуж тахсирлу я, вуж гъалиб хъайиди я, ни чи бедбахтвилерай жаваб гун лазим я ва ик! мадни маса суалар арадал вегъезва.

Асул пай къванерни чи, россиявийрин, салаз гадарзава. Гуя инихъ я акьуллу къайгъударар, я чпин тарих чидай, адан таъсиб, къадир авай иесияр авайди туш.

Тек са чи Президентди вичин вахтунда (Чехи Гъалибвилин юбилейдилай вилик) тарихдин гъакъкъат члурзавай бишибузукъриз (чинани, къецепатани) гайи жавабар, тарих чирун патал вилик эцигай теклифар гысаба кьун тавуртла, ахтын фикир жезва хъи, гъа тарих члурзавайбур гъахъ я. Ватандин Чехи дяведа Чехи Гъалибвал, дугьриданни, гъаклан

тарни, писателарни, артистарни, инсандин “ихтиярар хуьзва” лугъузвайбурни - гзаф хъанва. Ибурув махсус газетар, телеканалар, центрая, школаяр ву-ганва...

Чпихъ я тежриба, я тайин тир чирвилер, я вилик эцигнавай тайин тир пак мурадар (къастар) авачир абдалриз гъа терсина фикирар дуьзбур яз аквазва. Сивер ахъайна, чи гзаф вузрин студентри Ватандин Чехи дяве Советри башламишайди я лугъузва. Вла-сов игит тир, Карбышев гъаклан кьурбанд тир лугъузва.

Ингъе и йикъара “Рекъин тийир полк” гьерекат тешкилдайлани, интернетда са гыхътин ятла хаинри чи рагъметлу игит бубайринни дидейрин шикилприн винелай Гитлеран шикил, нацистрин хашар эцигна, дуьньядиз кьалурзавай...

Чи са хейлин базаррал гъа чи карчийри чпин кар-ханайра цванвай, винел нацистрин хашар, эмбле-маяр алай перемар, курткаяр, шалварар маса гузва. Къачузва, алукъзава чи кылерик затли квачир аб-далри... Нацистрин походриз, митингиз, концертриз, ктабриз, кинойриз еке дикъет гузва...

Ватандашвал, игитвал, россиявидин таъсиб гы-низ физва? Россиявияр са урусар яни бес? Урусриз синихъ ягъун (русофобия) им вири россиявийриз си-нихъ ягъун тирди гыч риклелни гъизвач.

Ихътин несилди Польшада чи аскеррин суар чуклуруниз, Черняховский хътин генералдин памятник руг-ругна клуарик вегъиниз, Прагада Коневан памятник алудуниз, Украинада Жуков хътин полково-децдин суьрсетдиз клур гуниз, мад ва мад усалви-лериз гыик! килигдай?

Чехи Гъалибвал: адахъай низ кичле я?

кьуру чкадал, вични “герек авачиз” авур члехи кьур-бандрин гысабдай хъайи кар тир. Дяведикни кыл са гыи ятла Гитлера, нацистри, фашистри ваъ, “ивидихъ къанихъ”, яру ранг пайдах хъиз хкажай комму-нистри (большевикри), абурун вождь И. Сталина кур-турди я. (?)

Яру Кьушунди (Советрин Армияди) Европадин халкъар азад ваъ, чапхунчивилелди вичиз муьтлугъ-гъарайди я. Вири бедбахтвилер, гъатта миллионрал-ди са тахсирни квачир инсанар чандивай авур конц-лагерар кардик кутурбурни гъа “азиатар” - вагъшияр - урусар тир къван... (?)

Ихътин ихтилатар са гыхътин ятла ахмакъри, куь-чебасанри, наркоманрини алкоголикри ийизвайтла, низ акъван къайгъу тир. Европарламент хътин ва маса кьурулушри нацистрин Германияни коммуни-стрин Советрин Союз (гила Россия) са гафар тир лу-гъуни, Гитлерни Сталин са цларцел эцигнавай кьа-рарар къабулуни, Польша, Латвия, Литва, Эстония, Украина хътин государствендин (чеб Советрин Союз себеб яз картадал аламукъай) лидерри Россияди-вай са гыхътин ятла гъахъар - буржар вахчуз клан хъуни и уьлквейрин чилерал гъабур хуьн патал чпин чанар гайи агъзурралди чи аскеррин суар чуклуриз, чиркинариз, памятникар руг-ругиз кьалуруни квекай лугъузва?.. Ибурухъ ихътин “виклгъвал” гыинай, гыик хъайиди ятла? Ни абур икъван кьизмишарзава?.. Гъай-иф, мад сеферда гъайиф...

Амма ихътин крар къе ваъ, фадлай, гъеле СССР хътин государство чуклур тавунмаз, башламишайди са бубат хъайитлани тарихдин гъавурда авай ксариз чиди. Чебни са гыина ятла, яргъара ваъ, чи уьлкведа башламиш хъанай. Чи гъакъван “гъахъвилехъ рикл кайи” лидерри кьурмишай...

И.Сталинан тивар вири дережайра къацурна, ада туьклубрай социализм тек са касдиз кьуллугъзавай члуруди тир лугъуз, Н.Хрущев хътин башибузукъриз рехъ гайила, СССР хътин государстводин кьурулуш чуклурун регъят кар тирди вири дуьньядиз раижнай. Гыикъван памятникар (И.Сталинан, В.Ленинан, Ф.Дзержинскийдин) чуклурна, шегъеррилай, хуьре-рилай, куьчейрилай тиварар алудна?.. Са Махачкъа-ла къачуртлани, гъаик! я...

Адалай кьулухъ (чи обществодин политический кьурулушра партиядин ва гьукумдин вини мерте-байра) кыле фейи саки вири крари чун къенин нети-жайрал гъайиди гила са бязи камаллу политикри, писателри, тарихдин алимри хиве къазва. Дуьз мес-лятарни кьалурзава. Амма, гъайиф, абуруз ачуьда-каз аксивалзавайбурун къадар гзаф я. Абурун жер-гейра чпин гыиле еке девлетар гъатна, къецепатан махсус центрайрин пулари кылер элкьурнавай бязи олигархарни, политикарни, депутатари, журналис-

Тарихдиз дуьз кьимет тагайла, гъар са кардив, тарихдин гъар са вакъиадив (Ватандин Чехи дяве-да чи вири халкъари саввилелди къазанмишай игит-вилер чир тавурла) мукъаятвилелди, къадирлуви-лелди эгеч! тавурла, чи себийри, Игитрин аллеядиз фена, Игитрин портретар къазунда, эбеди цай туь-хуьриз алахъда... Ибур - Махачкъалада жезвай крар?..

Б.Ельцин хътин “патриотди” Гъалибвилин пай-дах мад кьалур тахвунин буйругъ ганай. Гыхътин кьуватлу армия руьгъдай, вилый-гъилый вегъена, офицерар катдай, ислягъ вахтунда армияда кьул-лугъ авуникай кыл къакъуддай чкадал гъанай. Ихъ-тин крарик кыл кутурдини масад ваъ, пелел тагъма алай, СССР-дин сад лагъай ва эхиримжи «прези-дент» тивар къачур, Рейганаз вич са шляпадихъ маса гайи М.Горбачев тушни?..

Россиядикай уьлкведикай хъиз рахазмачир. Адан тивар виридалайни усалди яз къазвай, я хъуь-резвай адал...

Аллагъдиз шукур, Россия ккланач. Чуклурнач адан асирра имтигъанрай санал экъечлай халкъари! Шахтеррини цан цазвайбуру, багъ-сал кутазвайбу-ру, хеб-мал хуьзвайбуру, рекъер, клвалер эцигнавай-буру, мектебра тарс гузвайбуру, инсанар азаррикай сагъарзавайбуру ам хвеней! Чиновникрини депутат-ри анжах чпин хуси игътияжар туьклубриз хъайиди садазни сир туш. Вири девирра ик! хъайиди я. Ватан шаламарни шинелар алайбуру хвена! Гъабурун кьа-дир чир хъайи, гъабурун тереф хвейи пачагърихъ агалкъунарни хъана.

В.В.Путина кунвайди гъа и рехъ, халисан рос-сиявийрин рехъ, Россия хуьзвайбурунди я! Ам кьу-ватлу лидер тирди чир хъайивалди, адакай тийиз-вайди амач. Члехи Гъалибвал россиявийривай къа-къудиз алахънава. Члехи Гъалибвилин метлеб, кьа-дир, адан сагъибар чир хъайитла, несилар таъсиблу, кьуватлу, чеб хуьдайбур жеда. И кардихъай чи вири “дустариз” кичле я. Абуру вири кьуватар гъам чи къе-цепата, гъам кьенепатани кардик кутаз алахънава...

Алахънава, гъелелиг алакъзавач! Идеологиядин кар кьуватлу тавуртла, гъакъакъи тарих хъендикай хкудна, чир тавуртла, хаинриз хаинар, игитриз игитар лугъун тавуртла, чи кьезмай несилар душманри фад магълубда.

Им я лап хаталу кар. Садрани рехъ гуз тежерди... Ихътин гъалдикай, гъакъикъатдикай чи гъар са камаллу касди, тербиядинни чирвилер гунир крар гъилевайбуру нетижа хкудун ва дуьз рехъ хкъагъун лазим я. Ихътин нетижадин передача журналист Стас Натанзонани 14-майдиз “Россия-24” каналдай теш-килнавай. Аферин адаз ва ихътин кьалурунар теш-килзавай вирибуруз!..

Къеве гъатайла...

Тамила САЛМАНОВА,
Меьгарамдхуьруьн райондин Бут-Къазмайрин хуьр

Хабарсуз гъатай тлугъвалди (пандемия) дуьнья вичин кьармах-ра туна. Атана и завал чи республикадивни агакьна. СМИ-ри раижза-вай делилрай малум жезвайвал, са куьруь муддатда больницаяр начагъбурай ацлана. Инсанар телеф жезва, бязи хизанрай 2-3 ксарни кьенва лагъай хабарри инсанрин риклер кьарсурзава. Квалахдай, клелдай чкъар, бязи туьквенар, алишверишдин маканар агалнава, эцигунрин объектар вахтуналди акъваз хъанва.

Чи республикада квалахдай чкъар авачирвилай, гзаф ватангълияр маса регионра яшамиш жезвайди, гъанра кыл хуьзвайди вирибуруз малум я. Тлугъвал акъатуниқди, гзафбур квалахар амачиз, и кардихъ галаз алакълу яз хизан хуьдай, кирида кьунвай клвализ гудай такъа-тар авачиз амукънава. Хейлинбур хайи маканриз хтуниз мажбур хъанва. Инсанар къеве гъатнава. Лугъуда хъи, бенде къеве гъат тавурай. Гъатна-ни, адаз куьмек клан жеда, гыч тахъайтла, гафунин куьмек къванни...

Амма чпихъ агъвал авай чи дагъустанвияр, гъа жергедай яз чи ватангълиярни, арадал атанвай гъалариз кьерехдихъай килигиз акъвазнач. Абур, кардин гъавурда аваз, дарда гъатнавай инсанриз куьмекар гуз гатлунна, больницайриз герек тадаракар, раб-дарман агакьарна, пулдин такъатар чара авуна. Абурукай сифтени-сифте куьмекдин гыл яргъи авур кас чи баркаллу ватангъли **Сулейман КЕРИМОВ** хъана. Садазни сир туш, лезги халкъдин кьегъал хци Дагъустандиз лап зурба куьмекар ганва ва и кар гилани давамарза-ва. Республикадин са шумуд больницадиз медицинадин тадаракар маса кьачун патал Сулейман Керимова миллиардрив агакьна пу-лар ахъайна, тлугъвалдихъ галаз женгина авай духтурриз пулдин премияр тайинарна, Докъузпара райондин вири хуьрерин жемятриз пулдин куьмекар гана, Урусатда виридалайни жегъил алим (илим-рин доктор) тир бажарагълу хва Заур Алисултановаз Махачкъала шегъерда клвалер пишкешна... И сиягъ мадни давамариз жеда.

Къейд ийин хъи, и четин макъамда чпин тиварар халкъдин ге-гъенш кьатариз раиж тавуна, хайи районриз, хуьрериз куьмекар гайи рухъаярни ава.

“Баркалла абуруз! Чеб Аллагъди хуьрай, чпин девлетрин сан-къадар мадни артух хуьрай”, - лугъуза халкъди. Зани абурун тереф хуьналди хийир-дуьа ийизва а кьегъалриз.

Тлугъуьнрин себеб

Ш.ШИХМУРАДОВ

Ажайиб, къариб, тажубардай кар я: фикир гайила, дуьньяда гъар асирда тлугъуьнрин, тлугъвалрин къадар кьвердавай гзаф жезва. Ик! кьейдзавайвал, XV лагъай асирда гриппдин кьуд, XVII асирда - 7, XIX асирда - 45 тлугъвал хъаналда. XX лагъай асирда лагъайтла, ам чуку-нин гьерекат лап зарбдиз фидай самолетрин ийгинвилелайни гзаф хъанваз аквада. Ик! “испанка” дуьньядин са кылай муькуь кьилиз йисни зура, “азиатский грипп” ирид вацра агакьна. Чаз малум тир “пти-чий” гриппдикай, “эболадикай” ва масабурукай раханни тийин. Гила лагъайтла, мадни пис, гзаф хаталу тлугъвал - коронавирус гъатнава.

Гьелбетда, вучиз ик! жезватла яраб лугъудай суал арадал кьезва. Зи фикирдалди, инсанди тлѳбиатдик асирдилай асирдалди кьверда-вай инсафсуздаказ, векъидаказ, лап ягъсуздаказ хкуькьзава, яни адаз хасаратвал авунин тум-кыл авач. Чиликай хкудиз, кузвай къван къван-цин цливин, нефт, газ, хъанвай къван машинар, самолетар, фабрика-завод ва ик! мад. Атомдин, химиядин, биоахтармишунрикай гыч ра-ханни тийин. Гъавада углекислый газ кьвердавай гзаф жезва, тамар атлузва, кузва, вацлар, вирер гъуьлер, муьгитлар (океанар) чиркинарзава.

Тлѳбиатдини гыикъван эхрай! Гъавилый ингъе вижевайдиз клас хъийизва, къисас вахчузва. Амма кьве клвач квай ягъсузриз эсер жезвач хъи, жезвач.

Инжилда (Библия) кхъенвайвал, дуьньядал яд акъалтайла (все-мирный потоп), луьткведа аваз сагъдиз амукъай Нуьгъа (Ноев Ков-чег), кьурамад, чил жагъуриз, лиф рекъе туналдай. Луь гана, луь гана, гзаф кьекъвена хтай кьушран клуфа зейтундин (оливкадин) хел авал-дай. Ам бедбахтвал акъалтнавайвилин, кьутармиш хъунин ишара тир къван. Зейтундин хел бедбахтвилел гъалиб хъунин лишан я.

Къуй чи виридан умуми клвал тир Чилин шардал и сефердани, шад хабар гвай чархачи хъиз, клуфа зейтундин хел авай лауу лифре лув гурай, тлѳгуьн алатрай, инсаният кьутармиш хуьрай, вилиқди фирай, несилриз зидвилер авачир, гъахълу, ислягъ дуьнья, экуь, саламат гележег хуьрай!

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвел - 22-нумрада)

1957-йисалай чи милли лезги газет “Коммунист” твар алаз акъатиз эгечайдакай ва и кар вучиз, гьихътин шартлара хъайиди ятла, чун алатай нумрайра са къадардин раханва.

Дегиш хъайиди газетдин са твар туш. Адан къурулушда, мана - метлебда, мумкинвилера, къуватрани хейлин дегишвилер киле фена. Газет чи халкъдин руьгда, къанажагда, гъар йикъан уьмуьрда гъакъван герек ва куьмек тир такъатдиз, исятда лугъувайвал, руьгъдин емдиз элкъвена.

И рекъин эвел писатель, публицист, лап хъсан тешкилатчи, общественно-политический деятель Къази Къазиевич Къазиев газетдин редактор тир вахтунал ацалтна. И кардикайни чун са къадар раханва. Къейд авуниз лайихлуди а кар я хъи, Къ.Къ.Къазиева вичин алахъунра вичелай вилик чи газетдиз уьмуьр гайи устадрин - Гъажибег Гъажибегован, Алибег Фатахован, Зияудин Эфендиеван, Исмаил Вагъабован лап хъсан адетар, ирс цийи шартлара давамарна. Газетдиз дерин чирвилер, хци бажарагъ, цийивилерихъ къаних, четинвилерихъай кичле тушир, милли къанажагъдиз ва тарихдин ивирииз вафалу кадрияр - журналистарни писателар, шаирар, алимарни муаллимар, пешекарар желбна. Абурун хейлин тварар чна виликдайни къунвай.

Лагъана кланда, “Дагъустандин правда” газетда гегъеншдиз хъайи къунши халкъдин уьмуьрдикай (экономикадикай, искусство-

газетдин тарихни Ватандин, халкъдин тарихар сад я.

1962-йис. Уьлкведи а члавуз тарихда сифте яз лап члехи крарик кыл кутунвай. Советрин инсанди, дуьньяда сад лагъайда яз, космосдиз лув гана, элкъвена чилел хтана. Юрий Гагаринакай советрин цийи инсандин къагъримандин асул ярж хъана.

Дагъустан а члавуз санлай члехи эцигунрин, гужлудаказ виликди физвай хуьруьн майишатдин, илимдинни культурадин агалкъунрин республика тир.

1961-йисуз киле феи партиядин XXII съезддин цийи члехи документ - Коммунизм

Имамудин Апаев

тешкиллувилин члехи кваллахдихъ галаз алакълу тир. И везифаяр килиз акъудзавайбурун сифте жергеда СМИ-рин такъатар, гъа жергедай чи газетар авай.

Гъар са журналистдивай партийный низам, политикадин жигъетдай дигмишвал, чирвилерин жигъетдай деринвал, карда михивал ва женгчивал истемишзавай.

И кар генани гужлу хъунин маса себеб ам тир хъи, дуьньяда, къве патал пай хъана, социализмдин рекъел алай уьлквейрин лагердинни капитализмдин уьлквейрин квалталдин арада идеологиядин жигъетдай ба-ришугъ тежедай женг киле физвай.

Касбуба Азизханов

Милли журналистика: “Коммунист”

дикай, литературадикай, маса агалкъунрикай) неинки кылдин хабарар, тамам чинар, нумраяр акъудун давамарна. Чун халкъарин дуствилин, са къисметдин хизан тирди раижна. 1960-йисуз Москвада киле феи Дагъустандин литературадинни искусстводин Декада и кардин куклуш хъана.

1972-йисалай газетдин редакциядин килиз дяведин ветеран, тарихда амай кхъинри, риклел хжунри раижзавайвал, гъакъван вич гафуниз михъи, инсанрин алахъунринни алакъунрин гъавурда фад акъадай, коллектив тупламишдай, девирдин истемишунрин муракабвал, залавал дериндай чидай Апаев Имамудин Жамиевич атана.

* * *

1962-йис. Им чи уьлкве, республика, дуьнья патал гьихътин девир тир? Газетдин метлебдин ва а девирдин журналистри бегъемарай везифайрин гъавурда дуьз акъун патал, тарихдал вил вегъин герек я. Гьикл хъи,

туькълуьрунин Программа къабулна ва вири майилар, мурадар, мумкинвилер гъа члехи документда къалурнавай муракаб ва гъакъван пак ниятар килиз акъудунихъ элкъуьрнавай. Ибур гъевчи планар тушир. Экономика виликрай садрани такур хътин дережайриз хкажун, идан нетижада инсанрин яшайишни гъа дережадиз акъудун вилив хуьзвай. “Гъар садавай - чпин алакъунриз килигна, гъар садаз - чпин игътияжриз килигна!” - ингъе гьихътин мурад вилик эцигнавайтла.

Гъа тегъерда инсандин марифатни дегиш хъун къазанмишна кланзавай. Коммунизм туькълуьрзавайдан гъакъиндай махсус Кодекс арадал гъанвай. Ам вири дережайра, мектебдилай гатунна, вузра, карханайра, вири идарайра, вири къуллугърал (ведомствойра) агъалийри - советрин гражданди хуралай чирунихъ галаз сад хъиз, уьмуьрдани адан истемишунрал амал авуна кланзавай. Им идеологиядинни тербиядин, чирвилер гунинни

Риклел 1962-йисан “Карибский кризис” лугъудайди хквезва. Дуьнья а члавуз, са пата СССР, муькуь пата США аваз, дуьньядин ядерный дяведин цларцел атанвай. Къаст дуьньядин базаррин агъавал авун патал са куьнилайни элкъуьн тавун тир. СССР-дин ва санлай социализмдин лагерди, инк 1959-йисуз революция киле феи “Азадвилан остров” Кубани ахкатнавай, дуьнья ислъгъвилелди, сада-садахъ галаз меслятлувилелди, гила лугъузвайвал, партнервилинни дипломатиядин алакъларалди виликди фин теклифзаватла, Америка ва Европадин капитализмдин уьлквейар маса рекъел алай. Гъавилъй дуьньядин гъаларини чи СМИ-ривай халкъдин гегъенш къатарив вахт-вахтунда дуьз ва гъакъикъи делилар агакъарун истемишзавай.

Аквазвайвал, цийи газетда таржумачийрин хиве мадни еке везифаяр туна. Абурун савадлувал, урус ва лезги члалар фасагъатдаказ чир хъун, политикадин жигъетдай коммунизмдиз идеалриз вафалу хъун истемишзавай. Коммунист туширди а члавуз “Коммунист” газетдиз квалалахал къабулун? Рехъ гудай кар тушир...

* * *

Имамудин Жамиевичан редакторвилинни инсанвилин ерийрикай ам муькуьвай чидай чи газетдин виликан редакторрикай сад хъайи шаир ва публицист Касбуба Лукъманович Азизханова суьгъбетзава. “Сифте ам аз Дербентдин округдин Советдин исполкомдин секретарь тирла таниш хъана. Гуьгъуьнлай Дагъустандин радиодин комитетдин председателдин заместитель ва ахпани республикадин газетдин редактор яз, адахъ галаз чи алакълар гегъенш, сих хъана” (Килиг: “Лезги газетдин” 2000-йисан махсус ктабдин 46-чин).

Касбуба Лукъмановичаз Имамудин Жамиевич, вичин хайиди тир Чеперин хуьруьн къуншидаллай Лгарин хуьрий тир и нуфузлу кас, жегъил вахтарани, ам Ватандин Члехи дяведай инвалид яз, хирер алаз хтайлани чидай. Гуьгъуьнлай къведни журналиствилин кеспиди мадни муькуьва авуна. Имамудин

Жамиевич “Коммунист” газетдин редактор тирла, Касбуба Азизханов Ахцегъа “Цийи дуьнья” газетдин редактор тир. Гъавилъйни абур муьквал-муьквал сад-садал гьалтзавай, чпел ацалтзавай четинвилерикай ва газетрин редакциядин къайгъуйрикай сирсуьгъбет ийизвай.

А вахтунда ДГУ-дин студент яз, Имамудин Жамиевични, Касбуба Лукъмановични патавай аквадай, абурухъ яб акалдай мумкинвал чазни хъана. Зи сифтегъан шиьрин цларарни “Социализмдин рехъ”, “Цийи дуьнья” ва “Коммунист” газетра гъа йисара чап хъанай.

Имамудин Жамиевич, за къатлайвал, яратмишдай ксарал, иллаки жегъилрал кевелай къару редактор тир. А йисара республикадин жегъил писателрин совещанияр эвер гайила, редакцияра чи танишвилер генани гурлудаказ киле фидай. Имамудин Жамиевичан патав (редакцияда ва къеце) а члавуз чи яратмишдай интеллигенциядин еке дес-теди кваллахзавай. Ш-Э. Мурадов, Алирза Саидов, Байрам Салимов, Дагълар Абдуллаев, Буба Гъажикъулиев, Якъуб Яралиев, Шихзада Юсуфов, Мурадхан Шихвердиев, Къурбан Акимов, Ибрагъим Гъуьсейнов, Азиз Алем, Межид Гъажиев, Ханбиче, Жамидин, Расим Гъажи, Абдулбари Магъмудов, Кичибег Мусаев, Тажидин Агъмедханов... - ингъе а члавуз гъунарлудаказ чпин яратмишунра девирдин руьгъ, къамат, гъакъикъат къалурриз алакълар авторар.

Яратмишдай ксарихъ галаз санал редакцияда жуьреба-жуьре хилерай (хуьруьн майишатдин, промышленностдин, экономикадин, тарихдин ва икл мадни) пешекаррини кваллахзавай. Абурукай хейлинбурукай гуьгъуьнлай колхозринни совхозрин, жуьреба-жуьре ведомствойрин руководителар хъана. Абурун жергеда чпин вири уьмуьр газетдиз бахш авур Ноябрь Ханкишиев, Мегъди Мегъдиев хътин чпи гагъ газетда, гагъ жуьреба-жуьре къурулушра зегъмет члугур Мирзебег Демиров, Мурадали Мурадалиев, Гуьлбала Ханов, Айдин Гъажиев, Играмудин Ханбалаев, Сейфудин Муталибов, Мегъамед Шайдаев, Къурбан Къадиров, Аламудин Шихрагъимов, Юсуф Айвазов, Эмирхан Селимханов, Асвар Тагъиров, Шагъибудин Шихбабаев, Алипулат Алипулатов, Рамазан Керимов, Шагъидин Рамазанов, Къайибхан Къайибханов, Алибег Гъасанов ва масабур авай.

Ибурач кайрилай активвилелди кхъиз хъайи алимар, муаллимар, зегъметчи коллективрин векилар алава жезва. Риклел ихътин тварар къвезва: Ражидин Гъайдаров, Имам Асланов, Айбике Гъаниева, Агъмедуллагъ Гуьлмегъамедов, Фаида Гъаниева, Гъажи Гашаров, Гъалиб Садыкъи, Шихнесир Къафланов, Къадир Рамазанов, Хкем Жамалдин, Назир Мирзоев, Гъажи Керимов, Абдулрашид Рашидов, Шабан Шабанов, Шамсудин Исаев, Идрис Оружев, Сабир Агъаметов, Байрамбег Байрамбегов, Ибадуллагъ Къубаев, Къасум Бабаев, Мегъамед Къуруш, Къасум Фаталиев, Ибрагъим Мурадов, Нариман Къарибов, Мустафа Набиев, Жамал Жамалов, Гъамзат Асретов, Жамалдин Гъабиш, Багъиш ва Эдуард Багъишевар, Роман Исаев, Абдулашим Рамазанов, Рамазан Велибегов, Мегъамед Мегъамедов, Ибрагъим Бабаев ва цудралди масабур.

Чи маса газетра кваллахиз, чи газетдихъ галаз сих алакълар хвейи пешекар журналистар Джонрид Агъмедован, Герейхан Палчаеван, Декабрь Бейбутован, Гъажибала Хидирован, Мегъамед Салигъован тежриба генани къетленди я. Ибурукай гъар сад чпикай кылди кхъиниз лайихлу мухбирар - газетдин “япарни вилер” я. Амма чи гъиле ахътин документар, чарар-цларар бес къадарда авач.

Чи кхъинарни чи милли газетдин (журналистикадин) 100 йисан тарих галай-галайвал къалурун патал ийизвай сифте алахъун я. Гъавилъй са гьихътин ятла тварар, крар, делилар садлагъана риклел татунни мумкин я. Амма клелдайбуруз ва гележегдин журналистризни чи газетдин тарихдиз санлай вил вегъедай ва ам мадни девлетлу ийидай мумкинвал жедайдал шак алач...

(КъатIама)

Етим Эминан чал гила агакьнавай са ядигар...

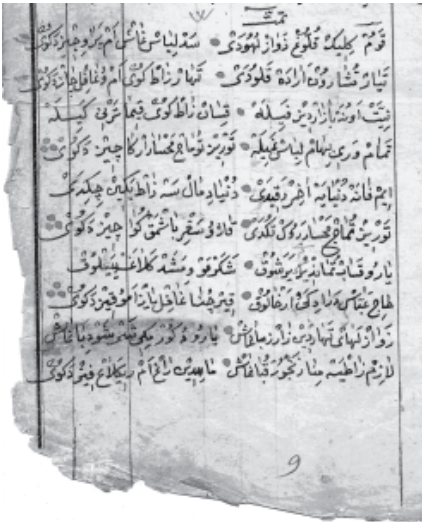
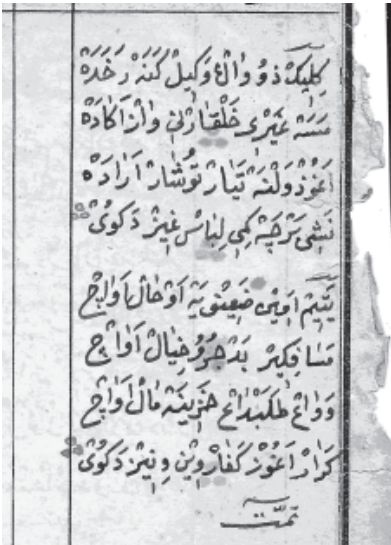
Етим ЭМИН лезгийрин къенин культурадин дараматдин виридалай важиблу дестек я лагъайтIа, чун са кIусни ягъалмиш жедач. ГьакI хъайила, адакай вичикай ва адан яратмишунрикай чир жезвай гьар са цийи делил чи халкъдин къенин несилар патал, гьелбетда, пара кьимет авай затI я.

Ингье, и йикъара чаз чIехи шаирдин “**Къавумдиз**” шиирдикай цийи делилар чир хъанва. А шиир сифте яз лезгийрин машгур алим Гь.Гъажибеговани адан юлдаш-ри 1928-йисуз шаирдин араб гьарфаралди кхъена чапдай акъудай яратмишунрин сифтегъан кIватIалда ган-

автордин вариантдиз мукьвади гьим ятIа чириз жедай мумкинвал авачир...

Гила а мумкинвал хъанва. Эхиримжи вахтара Е.Эминан биографиядал ва адан яратмишунрал чи газетдихъ галаз алакьа хуьзвай авторрикай сад тир Мансур Куьреви машгур я. И кар патал ам архивра ва куьгъне чарара-чешмейра къекъвезва. Адаз и мукьвара рагъмет хъайи Гь.Садыкьидилай амай чарарин арадай XIX асирдин чарарал араб гьарфаралди кхъенвай шиирар ва абун арадай “Къавумдиз” шиир гьатнава. Им, гьелбетда, чи культурада еке вакъиа я. ГьакI хъайила, чна агъадихъ араб гьарфаралди Етим Эминан “Къавумдиз” шиир кхъенвай чарарин шикилар, гьабурай къачуна гилан девирдин лезги алфавитдин гьарфариз М.Куьревиди акъуднавай а шиир ва адаз ганвай баянар чапзава.

М.Куьревиди вичин ахтармишунар бинедиз къачуна тести-къарзавайвал, а шиир тахминан 1877-йисан сад лагъай паюна кхъенва, адан патав шаирдин чIехи руш Къизхалум вичин стхадиз це лугъуз ахнигви Алимерждан атайла. А шиирда Етим Эмина сифте къавумдиз гьа девирдин девлетлуйри сусар це лугъудайла гъизвай багъа затIар гьваш лугъузва, еке устадвилелди а затIарин шикилар гузва, амма ахпа вичин гафар зарафат тирди къалурзава: ада вич зайиф ва кесиб кас ятIани, вичи садавайни

Гь.Садыкьидин архивдай гьатнавай чешмедай Етим Эминан “Къавумдиз” шиир авай чинрин шикилар

вай. А кIватIалда шиирдихъ ирид бенд аваз къалурнавай, амма вад ва ирид лагъай бендера са-са цIар кими тир. 1941-йисуз машгур филолог М.Гъажиева акъудай кIватIалда а шиир ирид бендиникай ибарат яз, амма са бязи цIарар дегишарна ва ирид лагъай бендина са цIар кими яз ганвай. 1948-йисуз Н.Агъмедова акъудай шиирин кIватIалда а шиир пуд лагъай жуьреда ганвай. И вариант, куьлуь дегишвилер тваз, 1960-йисуз А.Агъаева ва 1995-йисуз Гь.Садыкьиди акъудай кIватIалра тикрар хъувунвай. Амма къедалди вири и вариантрикай

“хазина, мал” тIалабдач ва вичи къавумдивай тIалабзавайди ам вичин гафунин иесивал ийиз жедай итим хьун я лугъузва...

Гьуьрметлу Етим Эминан яратмишунрал рикI алай лезгияр, чав ядигар хъиз шаирдилай агакьнавай шиир “Лезги газетдин” редакцияди ам агакьнавай къайдада агъадихъ гузва. И цийи жуьредин кIалубда авай шиирдикай, ана авай гилан девирда ишлемиш хъийин тийизмай гафариз М.Куьревиди ганвай баянрикай чи газет кIелзавайбуру чпин фикирар чав агакъарнайтIа, пара хъсан жедай.

Гъажиабас⁹, дередикай¹⁰ архалух¹¹,
Къирд жуна¹² гъафил яз амукъиз тахъуй.

За ваз лагъай тегьердин зар-зиба¹³ гъваш,
Яру дуьгуьр¹⁴, михьи шаршав¹⁵, дига¹⁶ гъваш,
Лазим затI я, мина зунжур къуба¹⁷ гъваш,
Магьидин¹⁸ регъ - гьам рикIелай физ тахъуй.

Килиг, зун вав векил хъана рахада,
Маса гъейри¹⁹ халкъарни ваз аквада,
Агъузвална таяр-туьшер арада,
Наши²⁰ парча, кими либас гъиз тахъуй.

Етим Эмин зайиф я, авгъал²¹ авач,
Маса фикир, бед, чIуру хиял авач,
Вавай тIалабдай хазина, мал авач,
Крар агъуз, гафар виниз физ тахъуй.

Къавум, килиг, къуллугъ за ваз лугъуда:
Са либас¹ гъваш, ам пара ужуз тахъуй,
Таяр-туьшерин арада къалудай
Тегьер затI хъуй ам, вун гъафил жез тахъуй.

Ният авуна базардиз фейила,
Хъсан затI хъуй, кьиметарни гайила,
Тамам вири бегъем либас гъайила,
Тевриз-тумаж² мягьсерар³ квачиз тахъуй.

Им фана дуьнья я, эхир рекьидай,
Дуьньядин мал са затI я хьи чкидай,
Тевриз-тумаж мягьсерарив туькIудай,
Къацу сагърид⁴ башмакъар кимиз⁵ тахъуй.

Яру къазаб⁶ тумаждиз я ярашугъ,
Шекердин мав⁷, мешед⁸ келегъа, яйлух,

- 1 **Либас** - са къат парталар.
- 2 **Тевриз-тумаж** - инал Иранда авай Тевриз шегьерда гъазурнавай тумаждикай авунвай затIуникай ихтилат физва. Аквадай гьаларай, Е.Эминан девирда Тевриздин тумаж хъсанди яз гьисабзавай.
- 3 **Мягьсерар** - дишегълийри алуқдай хуьтуьл чекмеяр. И гаф гилан девирдин ктабра “мясерар” хъиз кхъизва, амма чаз и гаф Е.Эминан шиирда гьадан девирда лугъудай тегьерда кхъена гун дуьз акуна.
- 4 **Сагъри** - хъсан ери авай тумаждин са жуьре.
- 5 **Инал гьалатI яз “квачиз”** кхъенва: Е.Эмина къвалав гвай къве бендина са рифма тикрардачир. “Квачиз” гафунин чкадал чна М.Гъажиеван 1941-йисан вариантда кхъенвай “кимиз” гаф гузва.
- 6 **Къазаб** - маса затIуна тунвай чIук.
- 7 **Шекердин мав** - им дишегълидин гарданда твадай, лацу рангадин, еке хтар ва я къашар авай гуьрчег затI лагъай чIал хьун мумкин я; дишегълийрин безекриз “мавар” лугъуда.
- 8 **Мешед** - Иранда авай са шегьердин тIвар. Белки, хъсан келегъаяр Эминан девирда гъанай гъизвай жеди.
- 9 **Гъажиабас** - ипекдин парчадин са жуьредин тIвар.
- 10 **Дере** - ипекдин парча.
- 11 **Архалух** - винелай алуқдай партал, валчагъ.
- 12 **Къирд(ин) жуна** - дишегълиди кьилел вегин патал къезил ва тIеквенар аваз хранвай парча.
- 13 **Зар-зиба** - зарлу гуьрчег парча.
- 14 **Дуьгуьр** - гъуьлуьз тухудай руш бубадин кIвалай чамран кIвализ фидайла, адан чина жедай шал.
- 15 **Шаршав** - дишегълидин парталрин винелай галчукдай парча.
- 16 **Дига** - багъа парчадин тIвар.
- 17 **Мина зунжур къуба** - зунжур галай, мина (эмаль) цанвай рапуналди цвал ядайла, тупIал гьалддай алат.
- 18 **Магьи** - филдин кIараб.
- 19 **Гъейри** - чара.
- 20 **Наши** - усал, виле таквадай.
- 21 **Авгъал (агъвал)** - мал-девлет.

Ахцегьрин къеле патал гъужумар. 1848-йис.

Автор - П.И. Бабаев

Чакай кхъенай

Гъазурайди - Бедирхан ЭСКЕНДЕРОВ

(Эвел - 21-22-нумрайра)

“Вири дагъвияр сад хъиз вилегъ туш... Абурукай виридалайни женгчи халкъар лезгияр, аварар ва Акъушадин агъалияр я. Ермолова абуруз къайда хуьз чирна”.

Кавказда къуллугъзавай В.С.Норова вичин стха А.С.Нороваз кхъенвай кагъздай.

* * *

“Лезгияр, мумкин я къадим легар, акъалтIай чапхун-чияр я. Абуру чпин мулкарин патарив гъай вилаятрай инсанар, гъайванар чуьнуьхзава. Чпин зарбдиз фидай бал-кIанрал алаз абуру, Кавказдин муркIаринни живери кьунвай дар жигъиррай гъуьрч жагъурда. Абурулай гишинвилиз, къанихвилиз дурум гуз алакьда. Цегьерин хамарикай авунвай парталар алаз гъужумриз фидайла, абурув недай суьрсет саки жедач. Яшайиш тухузвай къайдади ва дагъларин михьи гъавади абуруз сагълам, яргъи уьмуьр тухудай мумкинвал гузва”.

К. Малът-Брюн. “Кавказдин чилер авай гьал”.
Европадин хабардар, 150-пай, 18-нумра, 1826-йис.
Къейд: И макъалада автор аваррикай ва къайтагърикайни раханва.

* * *

Имам Шамила лезгийриз гзаф гьуьрметдай. Адан хсуси ктабханада “Мацарин тарих” тIвар алай надир экземпляр авай. Гъилин хатIарин и чешмеда къейднавайвал, монголри-татари Дагъустан муьтIуьгъарайла, монголрин тереф хуьзвай Гуржистанди Дагъларин уьлкведин рагъ аклидай пад къуна. Монголрин гьукумат зайиф хъайила, Мацар шегьердин эмирди къушунар кIватIна рагъаклидай патан Дагъустан ягъйирикай азаднай. Профессор Т.Айтберова кхъизвайвал, Шамила и кардиз кьетIен фикир гузвай.

1848-йисуз Ахцегъиз атай чIавуз имам Шамила кIватI хъанвай жематдин вилик ихътин гафар лагъанай: “Куьн вилегъ халкъ я. Гьикъван куьне урусрин иви экъична ва абурулай парталар хтIунна! Икъван чIавалди ихътин дяведа куьн куьмек авачиз авай. Гила квез чир хъухъ, зун ва вири Дагъустан куь куьмекчияр я. Куь рикIе (Ахцегъа) авай мурдар (Ахцегьрин къеледин гарнизон) акъудна, чи душман куь арадайни чукурна кIанда...”.

Гъажи Али. “Шамил Шералди акур касдин гьикая/Шамил Ахцегъиз фейи вахт”.

* * *

Кеферпатан Кавказда ивидик аслу туширвал квай къве халкъ ава - чеченар ва лезгияр.

Генерал Джохар Дудаева Кавказдин дагълух халкъарин 1992-йисуз кьиле фейи конференциядал лагъай гафар.

Къейд: Гуьгъуьнлай, Чечнядин сад лагъай дяведин вахтунда ада гьакIни лагъанай: “Вири Кавказда ялавар кун патал лезгияр кIвачел къарагъарун бес жеда”.

* * *

Персияда ихътин мисал авай: “Эгер шагъ ахмакъ ятIа, ам Лезгистандихъ галаз дяве тухуз фида”.

Тарихчийри гьисабзавайвал, и мисал Персияда XV асирдиз, Кавказда, Кьиблепатан Дагъустанда дяведа авай чIавуз сефевидрин къушунрин кьиле авай Хайдар ва Джунейд яна къейидалай къулухъ арадал атана.

* * *

Азербайжанда ихътин мисал авай: “Лезги чыхды, хенжел чыхды, кан чыхды”.

Мана ихътинди я: “Вири секин, ислягъ тир, амма лезги атана...”.

Советрин девирда Азербайжанда мад са мисал машгур тир: “ЧукIул гъавир лезги - лезги туш”.

* * *

“Лезги” тIвар са девирда Кавказда ва мукьвал тир шаркъ пата машгур тир. Гьатта Къизилдин ордадани кваз “Лекзи” тIвар сейли хъана. Рашид ад-Дина кхъизвайвал, хулагидрин гьукуматдин вилик-къилик квай садан хцел гьа ихътин тIвар алай. Азербайжанда, Эрменистанда ва Гуржистанда гилани “Лезгизаде”, “Лезгиян”, “Лезгишвили” фамилияр ама.

Персияда, Туьркияда, Нахичеванда “лезги” гаф квай топонимар ава. Гьатта Бухарадани шегьердин са варариз “лезгийрин варар” лугъузвай.

Махарикай тир хьтин там

Гъажимурад ХАБИЕВ,
“Дагестанский” заповедникдин
экологиядин рекъай гъавурда тунин
отделдин къуллугъчи

Кландайни квез идалай миллионралди
йисарин вилик тир вахтуниз акъатна ва
третичный девирдин, яни сифтегъан гъал-
да авай там акуна? Жув вагъши тѳебиат-
дин пай яз гъисс ийиз ва динозаврийрин
девирида хъайи гъайванрихъ ва набатат-
рихъ галаз санал жез? Акл ятла, буюр, ша
Самурдин тамуз!

САМУРДИН ТАМ - им кьве уьлкведин -
Россиядинни Азербайжандин сергъятдал
алай лап къадим девиррин сармашухрин
там я. Тамуз тѳвар Дагъустандин мулкунал
алай виридалайни чѳехи вацарикай сад
тир Самур вацун ганва - ам адан кьерехра
экля хъанва. И вацун гъакни “Къулан вац”
лугъузва. Самурдин тамун Россиядин пата
авай паюнихъ кьетѳендаказ хуьзвай тѳеби-
атдин федеральный важиблвал авай
мулкунин дережа ава. Ам “Государствен-
ный заповедник “Дагестанский” ФГБУ-дин
идарадик акатзава. Инал кьейд ийин, Са-
мур вацун кьерехда авай там Азербай-
жандин патахъайни хуьзва - ана милли
“Самур-Ялама” парк арадал гъанва.

Самурдин там хуьнихъ фадлай тир та-
рих ава. Сифте сеферда Самур вацун
гъуьлуьз мукъва тир кьерехриз тѳебиатдин
кьетѳендаказ хуьзвай мулкунин дережа
1925-йисуз, Дагъустандин АССР-дин ЦИК-
дин кьярардалди Самурдин “заповедник”

арадал гъайи чѳавуз ганай. Адан вилик
эцигнавай макъсадар ва гъялна кланзавай
месэлаяр фикирда кьурла якъин жезвай-
вал, гъакъкъатда ам гъуьрчехъанвили
заказник тир ва и дережада аваз ам яргъал-
ди кьиле фенач. Дяведин ва дяведилай
къулухъ йисара Самурдин там Дагъустан-
да кларасдалди, тахта-шалмандалди таъ-
минарзавай кьилин чкайрикай сад тир.

38 йис идалай вилик - 1982-йисан 28-
майдиз, майишат патал важиблу, кьитдиз
гъалтзавай ва михъиз квахъунин кьурхулу-
вилик квай гъайванар, набататар ва абур
элкъвена кьунвай гъалар ва затлар хуьн
ва арадал хкун, гъакни Самур вацун кье-
рехда авай надир, чпиз тешпигъ авачир тѳе-
бии комплексар ва объектар илимдин, эко-
логиядин ва гъавурда тунин жигъетдай
кьил-кьилеллаз ишлемишун патал госу-
дарстводин тѳебиатдин федеральный де-
режадин “Самурский” заказник арадал
гъанай.

2020-йисан эхирдай лагъайтла, кьве
участокдикай ибарат тир ва абурукай сад
Самур вацун гъуьлуьк акатзавай чкада
авай Самурдин заказникдин бинедаллай
Самурдин милли парк арадал гъана.

Милли парк арадал гъун - им Самур-
дин тамар хуьнин тарихда цийи девир я.

“Самурский” милли паркдин майдан-
ди 48273 гектар тешкилзава. Ам кьве паю-
никай ибарат я - дуьзенда авай ва вацл гъуь-
луьк акатзавай чкадал алай “Дельта Са-
мура” участок ва кьакъан дагъдавай “Шал-
буздаг” участок.

Милли паркунин мулкунал 1073 жуь-
ре набататар ва юкъван тар авай жуьре-
дин 469 гъайван ва абур яшамиш жезвай
чкаяр хуьн таъминарда. Ана майишатчи-
вилин ва маса гьерекатар тамамарунин
къайда везифайриз килигна 6 участокдиз
- заповедный, кьетѳендиз хуьзвай, рекреа-
циядин, культурадин ирсинин объектар
хуьниз, адетдин жуь-
реда тѳебиатдикай мен-
фят кьачунин ва майи-
шатчивилин тайинвал
авай - паюналди тайи-
нарда.

Самурдин тамуз
атайла рикел хуь: тѳе-
биатдиз секинвал клан-
да. Сифте сеферда та-
муз акъатайла квез акл
жеда хъи, гуя вахт акъ-
ваз хъанва, гъар йикъан
кар алай месэлаяр ми-
хъиз квахъанва. Зурба ва такабурулу тарар

инсандин винел са шумуд цлуд метрдин
кьакъанда ава, абурун хилерин кьалинвал
себеб яз, тамун кьенепатаз ракъинин экв
тѳимил агакъзава, гъаниз килигна ина хъчар
ва векъер кьит я. Амма тамун кьалин чкай-
рилай алатайла ачух ва булдаказ векъ авай
майданар гъалтзава.

Белки, ина гъалтзавай виридалайни
гуьрчег цуьквер орхидный жуьрединбур я,
кьилди кьачуртла, - офрисар, жегъре ран-

гуни пешер ва “Н” гъарфуниз ухшар зе-
риф нехиш алай цуьквер. Бязи тарар Пас-
тухован сармашухдин пешерикай хранвай
халичайри кевирнава. И набататди вичин
хци дувулар-кьармахар тарциз суьзава ва
экуьнихъди еримшизава. Кьитдиз ятлани,
ина “ягодный тис” гъалтзава - цацар хътин
пешер алай ва 10-20 метрдив кьван кьакъ-
андиз экъечлдай адан уьмуьрдин яргъи-
вал 1,5 агъзур йисав кьван агакъзава.

Тамун мугъманар патал менфятлу наба-
татрикай рахайтла, ина гъаф дадлу некъияр
экъечлдава. Санлай кьачурла, Самурдин
тама Дагъустандин ва Россиядин Яру Ктаб-
да гъатнавай 50 жуьре набатат гъалтзава.

Тамур секинвал гагъ чпиз ем жагъурун
патал тарарин танар га-
тазвай клекейрин, гагъ
куь рикел там чпин ма-
кан ва куьн, талуьк яз,
ана мугъманар тирди
хкизвай чакъалрин ва-
нери члурзава.

Тамун чилер бу-
лахрикай хъанвай кьа-
расуйрин чилини кьун-
ва - абуру ам целди
таъминарзава. Гъа ихъ-
тин кьарасуйрин патав
хъили рангунин гуьрчег
еке цицлер - дедкаяр,
Кавказдин ва я Венгри-
ядин жужелица гъалтда, ина тѳебиатдин
ванерихъ яб акализ жеда.

Тамун гуьзелвал вичелди желбдайд
ятлани, яргъалди ана хуьни квез са тѳимил
зарар гун мумкин я - емдихъ кьекъевезвай
ветлери тама кьитдиз гъалтзавай мугъма-
нар секиндиз тадач - абур ина лап ажуьгъ-
лубур я.

Йифиз экв авай чкадиз ажайиб, гъатта
кичл кутадай шей кьведа ва тарцел ва я
квалин цлал ацуькда. Амма дикъетлу-
даказ килигайла куь вилерик гъаф зериф
ва гуьрчег “тѳавусдин вил” чепелуьк пай-
да жеда, ам, лагъана кланда, Европадин
сергъятра авай виридалайни чѳехи чепе-
луьк я. Ам а кьадар екеди я хъи, мичли
чкада лув гудайла ам кьаркъулуьдиз ух-
шар яз аквада. Вичикай зарар авачир и
гъашарат, вичиз юлдаш жагъурун патал,
йифди лув гуз жеда.

Санлай кьачурла, Самурдин тама Да-
гъустандин ва Россиядин Яру Ктабда гъат-
навай 34 жуьре гъашаратар гъалтзава.

Тѳимил туш ина руфун гагълуьриз фидай
гъайванарни, месела гъуьлягъар, чурчулар.
Эгер тамун юкъва авай майданрал Среди-
земный гъуьлуьн хъалхъас гъалтзава тла,
кьарасуда цин руьцер гъалтун мумкин я.
Килигайла, са куьналдини фикир гуниз ла-
йихлу тушир гъуьлягъ я, амма ада вич ту-
хуьзвай жуьре акурла куьн гъейран жеда. И
кар, гъелбетда, гъи жинсинин гъуьлягъ квел
гъалтда тла, гъадалай аслу я - дишида, ин-
сан акурла, адал хкадариз башламишда,
эркекда лагъайтла, руфун пад винелда ва
вич кьенвайди хъиз кьалурда.

Чѳехи гъайванрикай тама ва патарив
гъай чкайра, йисан вахтуниз килигна, кьа-
бан ва суван цегъ гъалтда. Эгер клирер авай
эркек кьабандихъ галаз алакъа тахъун
хъсан ятла, зулар авай хамунин шарагар
галай диши кьабанди квез патав агатдай
ва дуствилелди яшамиш жезвай вичин хи-
занда гъейранвалдай мумкинвал гуда.

Рагъэкъечлдай патай Самурдин там
Каспий гъуьлуьн кьерехдихъ экъечлдава.
Вацл гъуьлуьк акахъзавай чкада ва Кас-
пийдин ятара анжах и гъуьлуьз хас тир ва
кьитдиз гъалтзавай цлудалай артух жуьре
балугъар ава - Каспийдин минога, кумжа,
предкавказская щиповка ва мсб. Кьитдиз
гъалтзавай нек хъвадай гъайванарни ина
гъаф ава - Европадин широкоушка, Кав-
каздин хундуз, нацлара жедай кац ва мсб.

Мумкин я, Самурдин тамуз мугъман
хъайила квел вири и гъайванар гъалтдач.
Пешекарри ва я вагъши тѳебиатдин шки-
лар язавайбуру, Самурдин тамуз фидай-
ла виликамаз йисан вахт, сезон хкъазава,
ахпа, лазим тир гъайван акун патал, са чка-
да сятаралди гуьзлемишзава. Абурун чѳе-
хи пай Яру Ктабда гъатун дуьшуьшдин кар
туш эхир.

Амма са кардал куьн шаклу тахъайтла
жеда - иниз атай гъи кас хъайитлани кьа-
дим девиррилай авай, бязи чкайра гъатта
кьекъевез тежедай кьван кьалиндаказ
экъечлнавай ва чпел гъаамиша кьацу яз
амукъдай сармашухар аруш хъанвай зур-
ба тарарин таму гъейранарда, адаз дерин-
дай таъсирда.

Къватлун лазим яз гъисабзава

Махачкъаладин 84% агъалийри чпин
аялриз куьмек патал пул къватлун лазим яз
гъисабзава. Им Россиядин 500 агъзурда-
лай гъаф агъалияр яшамиш жезвай 37 ше-
гъердин арада виридалайни виниз тир де-
лил я. “Сбербанк страхование жизни” ком-
панияди кьиле тухвай ахтармишунрин не-
тижада малум хъайивал, хабарар кьурбу-
рун чѳехи паюни пулдин такъатар кьве ре-
къиз къватлава - аялриз образование гуниз
ва квартира кьачуниз.

Ахтармишунри тайинарайвал, аял па-
тал такъатар къватлунин кардиз итимирай
гъаф дишегълиьри фикир гузва. “Куьне аял-
риз куьмек патал пулдин такъатар къватлун
лазим яз гъисабзавани?” лагъай суалдиз
65% дишегълиьри разивилин жаваб гана.
Ихътин лазимвал авайди яз гъисабзавай
итимрин кьадарни тѳимил туш - 59%.

Аялар патал пул къватлун вири яшарин
диде-бубайри дуьз кар яз гъисабзава. 18
йисалай 30 йисал кьван яшда авай диде-
бубайрин дестеда аялриз пул къватлун ге-
рек кар яз 64%-ди гъисабзава. 30-40 йиса-
рин яшда авай россиявийрин арада и фи-
кирдал 67% агъалияр ала. Аялрин гележег
патал пул къватлунин фикирдиз амайбуру-
лай гъаф 40-50 йисарин яш хъанвай агъали-
яр мукъва я - 78%. И фикирдал 50-60 йиса-
рин яшда авайбурун дестедай тир 48% ва
60 йисалай виниз тир яшда авайбурун 37%
диде-бубайри рази я.

Ахтармишунрин иштиракчийривай
гъакни пул къватлунин рекъерикайни лугъун
тѳалабна. 70%-ди хабар гайивал, абур пул
аялрин образованидин рекъиз, 53%-ди -
чпин веледдиз квартира маса кьачуниз гъа-
зур тирдакй лагъана. 14%-ди пул аялар
чѳехи хъайила абурун гъиле такъатар же-
дайвал, 12%-ди - сагъламвилин рекъиз, 8%-
ди - ирс яз агакъарун патал къватлун лазим
яз гъисабзава.

Ахтармишунра иштираккай Махачкъала-
дин 84% агъалийри веледдиз игътияжар па-
тал пулдин такъатар къватлун чарасуз тирда-
кай лагъана. Им Россияда санлай кьачур
къадардилай хейлин виниз тир делил я -
62%. Махачкъалавийрин фикирдалди, аялар
патал къватлун лазим тир пулуни лайихлу
къадар 2,8 миллион манатдиз барабар я, ха-
бар гузва компаниядин пресс-къуллугъди.

Асанти хъанва

Кредитрин жигъетдай каникулар кьачун
патал документар къватлун, госкъуллугърин
порталдин куьмек себеб яз, гила асанти хъан-
ва, хабар гузва Милли банкунин РД-да авай
отделенидин пресс-къуллугъди.

Чешмедиди хабар гузайвал, Россиядин
Банкунихъ галаз Минкомсвязди агъалийриз
чпикай делилар банкунин ва страховани-
дин компанийривай госкъуллугърин портал-
дин куьмекдалди агакъардай мумкинвал
гузвай сервис кардик кутунва.

Вахтуналди яз къабулнавай и кьарар ко-
ронавирусдин тлугъвалдин вахт алатдал-
ди кьуватда жеда. Ида агъалийриз алакъа-
яр тѳимилардай, вахт кьенятдай, кредитдин
тешкилатриз лагъайтла - электронный къул
алай документар фад къабулдай ва кредит-
диз талуьк яз вахт гежел веъинин гъакъин-
дай кьарар къабулдай мумкинвал гуда.

Инал ихтилат Госкъуллугърин портал-
дин куьмекдалди “кредитдин каникулар”
кьачуникай ваъ, финансрин тешкилатрив
вахт гежел веъинин гъакъиндай арза гун
патал лазим документар агакъарунин мум-
кинвиликай физва, гъавурда твазва Отде-
ленидин регионда авай пресс-къуллугъди.

Ихътин къуллугъдикай уьлкведин Гос-
къуллугърин порталда регистрация авун-
вай вири агъалийривай менфят кьачуз же-
да. Гила 2-НДФЛ клалубда аваз гъазурна-
вай справка ва Россиядин Пенсийрин фон-
дуна авай счѳетдай выписка Госкъуллугъ-
рин порталдин куьмекдалди банкунин ага-
къариз жеда. И справка кризисдин вилик
пад кьун патал къабулнавай цийи закон-
дин бинедаллаз “кредитдин каникулар”
кьачунин арза гун патал лазим я.

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Коронавирусдин садакай масадак акатдай тлугъвалдихъ галаз алакълу яз алай йисан 1-июндила аялриз 10 агъзур манатдин къадарда аваз са сеферда чара ийизвай пулар гуз башламишнава. Халкъдин арада чпел “коронавирусдинбур” тлвар акълатнавай и пулар Россиядин мулкара яшамш жезвай, диде-буба ва аял вични Россиядин агъалияр тир, чебни 3-далай 16 йисалди яшда авай (яни 2020-йисан июлдалди чпин 16 йис тамам жезвай) аялар авай хизанриз гуда. И такъатар хизандин агваллувилелай ва тлмил таъминвилелай аслу тушиз виридаз, яни винидихъ къалурнавай яшда авай гъар са аялдиз къевезва.

Пулар гуз эгечлнава

Рикел хкин: и пул къачун патал арзаяр яшамш жезвай чкайра Пенсийрин фондунин отделенийра, МФЦ-дин филиалра ва “Госкүүлугъар” порталдикай менфят къачуна (яни арада мензил аваз) гуз жеда. Арза ацлурун патал аял (ва я аялар) хунин жигетдай шагъадатнама, ИНН, ам гузвай касдин (аялдин дидедин ва я бубадин) паспортдин делилар, банкдин картадин реквизитар герек къевезва.

Алава и пуларикай чна газетдин виликан са нумрада малумат гана тлани, редакциядиз суалар авай кагъазар, зенгер гзаф къевезва. Гъаниз килигна, чун и йикъара Дагъустандин Пенсийрин фондунин пулар (пенсияр, пособияр...) тайинардай ва гъахъ-гъисабдин отделдин начальникдин заместитель **Э.С. АГЪМЕДОВАДИХЪ** галаз интернетдин куьмекдалди алакъладиз экъечлна. И пулариз талукъ яз виридалайни гзаф гьалтзавай суалриз жавабар гун тлалабна.

■ **Эльмира Сиражутдиновна, арза (электронный къайда) ацлурдайла, виридалайни гзаф ахъайзавай гьалатлар гьибур я?**

- Сифтени-сифте фикир гана кланзавай кар ам я хъи, чи ватандашри виликдай чеб “Госкүүлугъар” порталда регистрация авурла, пароль хвенвач. ИкI, СНИЛС-дин делилар къейла, гьалатI акъатнаваз къалурзава. Агъалийри чи фондунин “тади гьалда серенжемар къабулдай линиядиз” зенгер авурла, виридалайни гзаф и гьалатIдиз талукъ яз суал гузва. Вучиз икI жезва лугъуз хабар къазва. Ихътин дуьшуьшра агъалийривай пенсийрин фондуниз атана (интернетдикай менфят къачуналди виликамаз нубат къуна) ва я МФЦ-диз фена и гьалатI туьхлуьриз жеда. Регистрация кьиле тухвайдалай къулукъ квевай арза ацлуриз жеда.

Эгер куьн “Госкүүлугъар” порталда регистрация авунватIа, хсу-

си кабинетда квекай делилар хъунлазим я: фамилия, тлвар, бубадин тлвар, СНИЛС. Идалайни гъейри, квез ина куь телефондин нумра къалуриз кичле жемир! Куьне гьалатI авур члавуз Пенсийрин фондунин къуллугъчийри квез зенгда, гьалатI арадай акъудиз куьмекда.

Мадни са гьалатI. Арза ацлурдайла, аялрикай делилар (хайи йис, варз, югъ) къалурдайла, куьне и рекъемар кхьин герек туш. Арзада авай календардал тлуб илисайла, анай йис, варз, югъ акъатзава, куьне квез лазим рекъемар хкъагъун герек къевезва, мад сеферда тикрарин: абур кхьинин лазимвал авач.

Актовый кхьинриз талукъ гьалатIдикайни лугъуз кланзава. Актоый кхьинриз талукъ яз рекъемрин къадар 4, 6 ва я 2 хъун мумкин я. Инал аял хунин гъакъиндай шагъадатнамадин рекъем къалурун герек туш.

Мадни ихътин гьалатI ахъайзава. Мисал яз, арза ацлурнавай кас диде я. Гъар са вахтунда Банкдин счётдин нумра бубадин, члехи дидедин, члехи бубадин (ва икI мад) къалурзава. ИкI хъана кландач. Счётдин нумра арза ацлурай касдинди хъун герек я. Эгер дидедиз банкдин счёт авачтIа, банкдиз фин герек авач. Къуй арза бубади гурай! Адахъни, дидедихъ хъиз, сад хътин ихтиярар ава эхир.

Эгер квехъ са аял аватIа, куьне са аял къалурзава. Дагъустанда лагъайтIа, хизанра 2, 3 ва 4 аялар гзаф ава. Ина гъар са аялдин тлвар

цеовой счётдин нумра 20 рекъемдикай ибарат я.

Идалай къулукъ квез амукъзавайди арза рекъе тун я. Арза рекъе турдалай къулукъ 2-12 сят алаатайла, квез хабар (уведомление) рахкурда. Эгер са вуч ятлани дуьз тахъайтIа, квез отказнавайдан гъакъиндай хабар кхведа. Ам мад сеферда ахцлурун лазим къведа. Вири дуьз яз хъайитIа, арза къабулда.

Мадни са кардал фикир желб ийиз кланзава. Аялрин фамилия, тлвар ва бубадин тлвар кхъидайла, куьне абур СНИЛС-да къалурнавайвал кхьин лазим я. Мисал яз “ё” гъарф аватIа, “е”, “й” гъарфунин чкадал “и” кхъена виже къведач.

■ **Пул гунин жигетдай отказ авун квехъ галаз алакълу я?**

- Пул тагунин себебрик акатзава: агъали (аялдин диде ва я буба) диде-бубавилин ихтияррикай магърумнаватIа, куьне члур делилар къалурнаватIа, аял кьенватIа (чна и кар ЗАГС-дин органрай ахтармишзава), арзада къалурнавай рекъемар дуьм-дуьзбур туштIа.

Газетдикай менфят къачуналди, агъалийрин фикир ихътин кардални желб ийиз кланзава. Къенин юкъуз лутуяр гзаф пайда хъанва. Абуру чеб Пенсийрин фондунин къуллугъчийра я лугъуз, и ва я маса делилар тестикъарун тлалабзава. За ватандашриз и кардал мукъаятвал авуниз эвер гузва. Чи идаради и къуллугъар пулсуз кьилиз акъудзавайди я.

Эгер куь арзада гьалатI аватIа, МФЦ-дин идарада, гъакъни Дагъустандин Пенсийрин фондунин муштерийрихъ галаз кваллахдай отделдиз виликамаз зенгна нубат кьун герек я.

■ **И ва я маса себебар аваз вахтунда арза ацлуриз тахъайбуру вуч авун лазим я?**

- Арзаяр алай йисан 1-октябрдалди къабулзава. Бахт авазва. Чун агъалийрилай арзаяр майдин юкъварилай къабулунив эгечлнавай,

ни-гзаф гьалатI и цларцле ахъайзава. Виридалайни гзаф чна, Пенсийрин фондунин къуллугъчийри, арзаяр ганвай агъалийриз БИК-диз талукъ яз зенгер ийизва. Идалайни гъейри, “тади гьалда серенжемар къабулдай линиядизни” БИК-диз талукъ яз зенгер пара къевезва. БИК банкдин карта авай гъар са касдихъ ава. Къуй ам “Сбербанк”, “Россельхозбанк”, “Почта банк”... хъурай. Куьне БИК-дин рекъемар къалурзава, ам 9 рекъемдикай ибарат я. БИК-дилай гуьгъуьниз (автоматически) корреспондентский счёт акъатда. Ам ацлурун герек туш, ам вич-вичелай акъатда. Ахпани лицевой счётдин нумра къевезва. Ли-

а члавуз арзаяр гайи саки вири ксарин счётриз пулар хтанва. Амайбурук къалабулух акатун герек туш. И пулар виридаз гуда.

■ **Эльмира Сиражутдиновна, маналу суьгъбетдай куьн сагърай! Умудлу я, чи ватандашриз адакай еке менфят хкатда.**

Россиядин зегъметдин ва яшайишдин рекъай вилик финин министрстводин гъисабунралди, са сеферда 10 агъзур манат гудайбурук 22 миллиондилай виниз аялар акатзава. Дагъустанда лагъайтIа, 3-далай 16 йисалди яшда авай 225 агъзурни 51 аял ава.

Бахтлу аялар - бахтлу гележег

Чи мухбир

Гъар йисан 1-июнь дуьньядин 50-далай виниз уьлквейра аялар хуьдай международный югъ яз къейдзава. Вучиз ам гатун сад лагъай юкъуз кьиле тухузватIа тестикъарзавай делилар авач, им акъван важиблу карни туш. Сифтедай и югъ обществода аялрин ихтиярар члуруниз рехъ тагун патал арадал атанай. Дуьньядин Къвед лагъай дяведин ва адалай гуьгъуьнин йисарани аялар гзаф къазайрик акатна. Дяведин цлаяр куьтягъ хъайила, адан ялаври агажарнавай уьлквейри чеб гуьнгъуьна хтун патал зегъметар члугъаз, гележегдикай фикирар ийиз эгечлна. Гъа икI и йикъан метлеблувални артукъ хъана. Гуьгъуьнлай и йикъан сергъятра аваз аялар машгъулардай мярекатар кьиле тухун адетдиз элкъвена.

Эхиримжи йисара и югъ чи республикадани аялрин рикел яргъалди аламукъдай мярекатар, конкурсар (шикилар члугуниз, шиирар клелуниз талукъ ва икI мад) кьиле тухуналди къейдзавай. Цли лагъайтIа, вири дуьнья къурхулувилик кутур коронавирусдин садакай масадак акатдай азардихъ ва инсанар самоизоляциядин шартIара хъунихъ галаз алакълу яз гзаф аялрин иштираквал аваз и югъ къейдначтлани, амма аялар сувар авачиз тунач. Гзаф чкайра мярекатар онлайн-режимдин къайдада, яни интернетдикай менфят къачуналди кьиле тухвана, аялар шадарна.

ИкI, Сулейман-Стальский районда и юкъуз аялри онлайн-тебрикар гъазурнавай, жуьреба-жуьре соцсетра флэшмобар, онлайн-выставкаар, аялри гъазурнавай куьлуь затIарин (поделки), музыкадин нумрайрин, гъакъни гъили члугунвай шикилрин “Дуьнья аялрин вилералди” онлайн-конкурсар кьиле тухвана. Мярекатар тешкилнавайбур райондин образованидин ва культурадин управленийар тир.

И йикъан сергъятра аваз Сулейман-Стальский райондин кьил Нариман Абдулмуталибова тлмил таъмин хизанрай тир къве аялдиз планшетар, недай-хъвадай суьрсетар, 25 аялдиз школада бакара къведай шейэрикай ибарат тир наборар ва гъар садиз 1 агъзур манат гана.

- Квез Аялар хуьдай югъ мубаракрай! И югъ - чи, члехибурун хиве, гъар са аялдин уьмуьрдин, сагъламвилин ва къисметдин жигетдай жавабдарвал авайди нубатдин сеферда рикел хкун я. Аялар чи девлет я. Чна абур патал зегъмет члугъазва ва планар туьклъурзава, чун абур патал яшамш жезва, абурухъ хушбахт гележег жедайдак умуд кутазва. И крар кьилиз акъудунин мураддалди чна, члехибуру, аялрин къайгъударвал ва жавабдарвал члугун, абуруз члехи-гъвечлидаз гъуьрмет ийиз, хъсан ва писди чирун герек я. Им вири обществодин, гъар са касдин эвелимжи буржи я. Къуй вири аялрихъ сагъвал, ислягъвал ва хушбахтвал хъурай! Къуй чи бицекрихъ экуь, шад ва са дердини авачир аялвал хъурай! Къуй абурун сиверилай мили хъвер садрани алат тавурай, мурадари гъамиша кьилиз акъатрай, -алхишна райондин кьили.

И йикъан сергъятра аваз “Рычал-су” заводдин кьиле авай ксарини тлмил таъмин 20 хизандай тир аялриз пулдин куьмекар гана.

Ворлдскиллс акъажунар - онлайн къайдада

Чи мухбир

Алатай ислен юкъуз Махачкъалада, Дагъустандин зегъметдин ва яшайишдин рекъай вилик финин министрствода, республикада “Жегъил пешекарар. Ворлдскиллс Россия” милли чемпионатдиз хкъдай пай кьиле тухуниз талукъ яз колледжрин директоррихъ галаз видеоконференция кьиле тухвана. Малум тирвал, алай вахтунда дуьньядиз чкланвай коронавирусдин азарди инсанар адет хъанвайвал акъажунар, мярекатар кьиле тухуникай магърумнава. Гъаниз килигна, цли винидихъ тлвар къунвай акъажунрин хкъдай пай онлайн къайдада кьиле тухудайвал я.

Квалахдин рекъай собрание РД-дин зегъметдин ва яшайишдин рекъай вилик финин министрстводин жегъилар клвалахдалди таъминардай республикадин “Агалкъун” (РМЦЗ) центрадин, Россиядин Ворлдскиллс ва “Абилимпикс” чемпионатрин РКЦ -дин (региональный координационный центр) кьиле авай ксари кьиле тухвана.

Видеоконференциядал и акъажунар кьиле тухун патал конкурсдин майданар туьклъуруниз талукъ месэляар веревирдна. Конкурсорин иштиракчийри онлайн-форматда 16 пешедай чпин уstadвал ва алакълунар къалурда. Абур лагъайтIа, алай йисан августдиз кьиле тухудайвал я.

Чир хъун хъсан я

Гъазурайди - Ш.ШИХМУРАДОВ

Секинсуз, зериф (хрупкий), къулайсуз дуьньяда яшамиш жезва чун. Гаг инсафсуз, гаг ивиар экъичдай къати дявеляр, гаг империяр, уьлквейар чуклун, гаг грипп, ваба, садакай масадак акатдай, фад чкидай члуру тегъуьнар. Гила абурун кылел мад са таквадай, гзаф хаталу, инсафсуз душман - коронавирусни!

И тегъуьн вири дуьньяда гъатуни за инсанар, иллаки уьлквейрин кыле авай ксар, чпелай кар аслу тир члехи политикар, деятелар са къадар ислягъ, регъимлу ийида, таптагъарда, абуру санал кваллахда, инсаниятдиз, чи виридан кваллиз - Чилин шардиз авай, жедай хаталувилер саналди алуниз алахъда лагъана фикирнавай. Ваъ, вучтинди я! Гъатта, санкцияр лугъудайбур акъвазарна, сада-садаз куьмекдин гъил яргъи ийидай хътин гьерекатар къванни авунач. США-ди дуьньядин агъа чеб я лугъузва, аслу тушир сиясат тухузвай уьлквейриз басрух гун, Китайдик, Россиядик ва маса уьлквейрик квачир тахсирар кутун, куьрелди, члуру, угъри политика тухун давамарзава.

Коронавируси вуж вужятла, къалурна. Гзаф инсанри патав гвайдаз алакъдай куьмек гуз, бязибур лагъайтла, ихътин акъалтлай члуру шартиарани девлетлу жез алахъна, алахъзава. Месела, сенжефилдин (имбирь) къиметар садлагъана цавариз акъудун, Москвада ва масанрани тапан пропускар пулдихъ маса гудай зилияр пайда хъун ва ик мад.

Гъар гъикъ ятлани, чун чи сагъламвилин, тегъуьнрикай хуьз алахъунин къайгъуда датлана хъана кланзава, гъикъ хъи, и дуьньядал сагъламвилелай еке девлет авач. Сагъвал тахъайла, къизилдин тавханайрикайни са дадни жедач. Гъавилияй дуьньядал инсан пайда хъайи члавалай чирвилерин къадим хилерикай, терефрикай сад асиррин камал, медицина, векьер-къаларалди, жуьреба-жуьре маса такъатралди сагъарунин сирер кватлун, ишлемишун яз хъун дуьшуьшдин кар туш. За и цларар кхъинин себеб ам я хъи, дуьньяда хаталу вирус гъатна, адаз аксивалдай такъатрикай рахадайла, телевизордай акурвал, гагъ сакла, гагъ масакла лугъуз хъана. Месела, садбуру сенжефилдин тарифарна, и ван хъайила, базарра адан къиметарни са шумуд агъзурриз акъудна. Гуьгъуьналлаз масадбуру адакай са хийирни авайди туш лагъана.

Нетижада фикирлу хъайи за асиррин камалдихъ элкъуьн, яни гъакъикъат чирун къетла, гзаф ктабар, журналар, энциклопедияр туплалай авуна. Абура къейднавайвал, тебиат, элкъуьрна къунвай дуьнья, алем чирналди, инсандиз вич, вичин беден, адаз герек-эксубъни чир жезвай. Гъа ик, чун сифтени-сифте сенжефилдал гегъеншдиз хъиз акъвазда.

Крчар алай

СЕНЖЕФИЛ (латиндалди *Zingiber*) санскритдай таржума авурла, “крчал алай дувул”. Адахъ дуьз акъвазнавай, са метрдин къван къакъанвал авай тан, хъипи ва я шуьтруь цуьквер жеда. Ам чими, ламу шартлар авай чкайра 1500 метрдин къакъанда экъечлда. Сенжефилдин ватан Рагъаклидай патан Индия ва Къиблединни Рагъэкъечлдай патан Азия я. Виридалайни гзаф сенжефил Индияда, Фиджида, Индонезияда, Китайда, Австралияда, Ямайкада гъасилзавалда. Индияда ам 50 уьлкведиз агакъарзава. Гзафни-гзаф сенжефил Англияди, США-ди ва Арабрин уьлквейри маса къачузва. Гила ингъе чи уьлкведин базаррани тлимил авач.

Къейдзавайвал, сенжефил медицинада жуьреба-жуьре уьзуьрар сагъарун, абуруз аксивалдай такъат (иммунитет) арадал атун, кулинарияда иштагъ ачухун, хуьрекар туьнт, дадлу авун патал ишлемишдай гзаф хийирлу набататрикай сад я. Ам алай вахтунда, винидихъ къейднавайбурулай гъейри, Къиблепатан Африкада ва маса тропикрани гъасилзава.

Сенжефил дармандин ерияр лап дегъ заманайрилай инихъ машгъур я. Гъеле 2500 йис идалай вилик къадим девирдин Китайда меъки хъайила жедай начагъвилер алу-дун патал сенжефилдин чай гъазурзавай. Адан мад са хийирлу ери: Америкадин индейвийри экъуьчун къевзайдаз сенжефилдин гъалима гудай.

Адакай авай хийирдикай къадим девирдин Японияда, Индияда, гъакъ Азиядин маса уьлквейрани хъсандиз малум тир. Юкъван асирра сифте яз Европадиз гъана. Ида-

лай къулухъ “аламатдин жуьреда таъсирдай” дувул, дувулдин майва юкъван асиррин Европада гзаф кърхулу баладин, мусибатдин - тегъуьндин (чума) аксина ишлемишиз башламышна.

Крчар алай и дувулдик хийирлу гзаф витаминар, минералар ва аминокислотаяр - С, В1, В2, бедендин вири паяри къайдадик кваз кваллахун патал герек тир эфирный члем, минеральный натрий, калий, цинк, гъакъни алюминий, аспарагин, кальций, хром, каприловая кислота, ракъ, германий, марганец, магний, никотиндин кислота, фосфор, кремний ва гзаф маса шейэрни ква.

Дад гъидай шей яз, сенжефил саки вири хуьрекрик ва чайдикни кутаз жеда. Гъам таза, гъам къуруна регъвенвай сенжефилни маса гузва. Тазадахъ – хъсан ни, къурурнавайди туьнт жеда. Ишлемишдалди вилик таза сенжефил михъда, яни кчал алудда ва теркадай яда.

Регъвенвай сенжефил хуьрекрик анжах дад хъсанарун патал кутада. И мураддалди ам Индияда саки вири хуьрекрик, гъакъни Азиядин маса уьлквейра чай гъазурун патал ишлемишзава. Къуруна регъвенвай сенжефилди тазади тамамвилелди звездас. Гъикъ хъи, адахъ маса дад жеда. Китайвийри ам рикъ алаз хуьрекрик кутадай шей я - хийирлуни я, иштагъни ачухарзава. Абуру ик лугъуда: “Сенжефил галачир са югъни хъана кландач; хъуьтлуьз - турп, гатуз сенжефил неъ - ваз са духтурни герек авач”. Ада хуьрек иливаруниз куьмекзава ва хуш, тлимил туьнт (острый) хътин дад гъизва. Хуьрек тлуьрдалай къулухъ са куьлуь клус сенжефил жакъвайтла, ада хуш ни арадал гъида.

Сенжефил - дарман

Гзаф асиррин тежрибади къалурнавайвал, крчар алай дувул гзаф азаррин дарман я. Маса къачудайла, таза, клеви, цалцямбур хъада. Сенжефил гъекъ акъудун, уьгъуьяр явашарун патал ишлемишда, ада зайифвал, кыл элкъуьн, къайи гъекъ акъатун квадарда, мефтидив иви агакъарун, иммунитет, риклеп аламуькун (память) хъсанарда, дамарар мягкемарда, туьтуьнин хатунин цумаруфдин кваллах къайдадик кутада, чулав лекъ (печень) сагъарда. Мюнхендин “Бунте” журналда ик хъенвалдай: “Сенжефилди иви къери авуникди мефтидив кислород агакъарун хъсан жеда. Гъавилияй ам акъулдихъ (интеллектдихъ) галаз алакъалу кваллахдал машгул инсанриз, журналистриз, искусстводин деятелриз иллаки хийирлу я. Месела, яратмишунриз талуьк совещанийрин вилик чайдин тлуруна авай сенжефилдин къудай са пай ишлемишун меслят къалурзава!”.

Кыл тлазвайла, галукъна, алукъна, тларвал, са чка вили хъанвайла, юкъ тлазвайла, регъвенвай сенжефилдал кудай цин са шумуд стлал вегъена, гъам ишлемишда (компресс, сагъламардай ваннаяр). Сенжефил бедендин вири клеткайриз, гъакъ къен физвайла, кваллахна галатнавайла, нервияр къайдадикай хъатнавайла, четин йикъалай къулухъ къуватар чкадал

РИКИЕЛ ХУЬХ. Руфуна хер (язва), колит, дивертикулез авайбуру, квачел заланзавай, аялдиз хур гузвай дишегълийри сенжефил ишлемишна виже къевезвач.

Чулав лекъ михъун патал (иллаки ичкидин есирда гъатнавайбурун) са истикан ргар циз 10-20 г. таза сенжефил вегъена, хъайи гъалима гъар пакамахъ хуьрек недалди 10-15 декъикъа амаз хъвада. Сифте 10 стлал, ахпа гъар юкъуз къве-къве стлал алава хъийида. Ик - 15 юкъуз. Ахпа гъакъван вахтунда къулу - къулухъ хкведа. Къве гъафтеда ял яна, и жуьреда сагъарун мад тикрарда. Эгер инсанди мад ичкидиз майил хъийиз хъайитла, гъар юкъуз сенжефилдин гъевечи-гъевечи клусар фитинун меслят къалурзава. Ахътинбуруз, гъелбетда, пешекаррин психологический куьмекни, беден ахтармишун ва уьмуьрдин къайда дегишарунни герек къведа. Ичкибазар патал ихътин рецептни ава: чайдин къве тлуруна авай регъвенвай сенжефил, лимондин куьлуьз куьткъннавай чкалрин клусар, чукулдин кленклевел алай къван мускатный клерец, са михек какадарна, адал са истиканда авай ргар яз илична, 15 декъикъада, винел къалпагъ эцигна, тада. Истикандин са пай гъалима чимизмаз, куьлуь-куьлуь хуплар ийиз, хъвада. Ахпа зур сят арадай фейила, истикан чими цъай ахцурна, амайдени хъван хъийида.

Сенжефил квай чай ик гъазурда. Са истиканда авай ргар яд чай-

пуд сеферда хъвада. Эгер йикъа 2-8 грамм сенжефил ишлемишайтла, жалгъайрин азаррин (артрит) вилик падни къаз жеда, давление къайдадик ахкатда лугъуда. Хумаяр, уьгъуьяр квайла, ифин алайла сенжефил ва вирт квай 2-3 чашка чайди куьмекда.

Гъилеп-квачел заланзавай дишегъли, датлана сивихъ къевез, экъуьниз хъайитла, таза сенжефил теркадай авадарна, тлимил-тлимил хуьрекрик кутун хъсан яз гъисабзава. Иштагъ квахънавайла, тлуьн недалди вилик чукулдин кленклевел алай къван регъвей сенжефил ишлемишда.

Свах тлазвайла, сенжефилдин са клус жакъвада ва ам са шумуд декъикъада гъа сухвал тада. Ида тлал секинарда, зиянлу микробар тергда, заландиз нефес къачун регътарда. Бедендин тлазвай чкайрал сенжефилдин клусар эцигуни ивидин гьерекат хъсанарда, тлал явашарда. Сенжефил квай ваннаяр къабулунни меслятзава. Ада инфарктдин, туькьюлда къванер хъунин вилик пад къазва.

Туьд тлазвайла, экъуьнахъни нянрихъ туьтера сенжефилдин гъалима экъурда. Ик клуьдра тикрайтла, тлал ва квал алатда. Чинин хам хъсанарун патал ам сенжефилдин ргар гъалимадай чуьхуьда. Къилляй кан акъудун патал члараривай сифте сенжефилдин клусар гуьцда, ахпа абур ргар гъалимадай чуьхуьда. Муквал-муквал

хкун патални хъсан я. Ада холестерин тлимиларзава. Фалужди янавайла (паралич), саралух квайла, шарар алайла куьмекзава, къуьзуь хъунин вилик пад къазва. Меъкивилн уьзуьрар сенжефилдин чай лимондихъни виртлехдихъ галаз хъуни алудда. Ам хамунин вири азарар, гъа жергедай яз агъургъан (аллергия), бронхийрин астма сагъардай лап хъсан дарман я.

Беден амуькайрикай (шлак) михъдай хъвадай зат ик гъазурда: 10-20 г. таза сенжефил ва я чайдин са тлуруна авай регъвенвайди са истиканда авай ругур циз вегъена, цлуд декъикъада тада, ахпа чайдин са тлуруна авай вирт ва лимондин миже вегъеда. Истикандин са къатла авайди экъуьнахъ хуьрек недалди зур сят амаз хъвада. Амайдни нисинилай къулухъ тлимил-тлимил, ара гуз, хъван хъийида. Им анжах са йикъан кваллах туш, яргъалди хъвайитлани жезва.

дин тлуруна авай 1/8 пай регъвенвай сенжефилдал (ва я адан къурурнавай 2-3 клусунал) илична, хуькурда. Вирт, лимондин клус алава хъувуна, хуьрек тлуьрдалай къулухъ, гъевечи-гъевечи хуплар ийиз, хъвада. Ам квай чайди инсан, пакамлай башламышна, неинки клубанарда, къеврегъарда, гъакъни ам саки вири уьзуьррин хура къалхан хъиз акъвазда, жегъилвал яргъал чулгада. Пакам къилляй кофедилай ихътин чайни хъсан я лугъуда: сенжефилдин 15 грамм клусар, са тлимил лимон ва пурнир чашкадиз вегъена, ргар яд илична, зур сятда тада. Ихътин чай хъвайила, жув няналди къеврегъдиз гъиссда.

Грипп акатнавайла, ихътин къаришмади куьмекда: са истикан ргавай некледиз са тлимил яру истивут, къве-къве грамм сенжефилни сарукуьк (куркума) вегъена, са гъевечи геренда тада. Са тлимил члем ва виртни алава хъийиз, йикъа

ик авуртла, кылелай члар тefинизни куьмекзава. Сенжефилди риклин, ивидин, нефесдин органрин уьзуьррин вилик падни къазва.

Сенжефилдихъ вирусриз, бактерийриз, садакай масадак акатдай азарриз акси къуват-такъат ава. Адан гъалимадик лимондин са падни кухтуртла, мадни хъсан я. Тегъуьнриз акси иммунитет жеда.

РИКИЕЛ ХУЬХ. Регъвей сенжефил йикъа къве граммдилай, эфирный гъери клуьд стлалдилай (йикъа пуд сеферда), къурурнавай сенжефил 400 граммдилай (пуд сеферда) гзаф ишлемишдач (ибур вири санал - ваъ, кылди-кылди я).

Аквазва хъи, крчар алай дувулдихъ гъунарар лап гзаф ава. Чун гъеле виридакай раханвайди туш. Къуй чи столрал, суфрайрал хийирлу затлар, гъар жуьредин няметар гзаф, лянет хъайи вирусар чавай яргъаз, виридахъни мягкем сагъламвал хъурай!

Шайдабег МИРЗОЕВ,
РФ-дин халкъдин образованидин
отличник, ДГПУ-дин илимдин секретарь,
профессор

ХУЬРУЬН чкада дидедиз хъана, ківачел ақалтнавай аялрик, же-гилрик хуьруьн майишатдин зегьмет кланарунин гиссер кутун, абуруз зегьмет члугунин тегьерар, къайдаяр чирун алай девирда пара важиблу месэла я. Вучиз лагьайтла, эхиримжи йисара колхозар, совхозар чу-клун, хуьруьн майишатдин мулкар гьарда чпиз вара-зара авун себеб яз, са къадар агъалияр икрагь хъана амукьнава, хуьрерин гзаф же-гилар чпин хайи маканар, багьлар-дагьлар туна, шегьерриз, дуьзенриз эвчлзава, абур регьятвилехъ кьекъезва, недай-хъвадай суьрсет гьасилиз ваь, гьазурди къачуз, нез-хъваз вердиш хъанва. Са къадар жегилар вузра, техникумра келна, хайи хуьруьз хъфидай чкадал шегьерра чпин пешедиз талукь тушир кеспийрал машгьул жез алахъзава.

Нетижада хуьруьн майишатдин суьрсет ишлемишзавайбур гзаф, амма гьасилзавай инсанрин къадар къвердавай тлимил жезва.

Баркаллу зегьметдин къадир чирдай чешмеяр

Эхиримжи йисара са бязи хуьруьн майишатдин вири шартлар авай хуьрерин хизанривай недай-хъвадай суьрсет чкадал гьасилиз те-жез, абур як, какаяр, члем, ниси къачуз райондиз, шегьердиз рекье гьатзава. Бязи вах-тара и суьрсетни алверчийри са гьинай ва я са нивай ятлани къачунвай маса гьукматрин агъалийри гьасилнавайбур, бедендиз тлимил менфят авайбур жезва. Чи ата-бубайри, члехи бубайри ва къенин алимрини лугьузвайвал, гьар са инсандин бедендиз виридалайни менфят авайди вич хана, ківачел ақалтай ерийра дигмиш хъайи хийирлу набататар, емишар, магьсулар, малдин як, члем я. Гьакл ятлани, чи хуьрера вири мумкинвилер аваз, мал-къара, верч-клек хуьдайбурун, багь-бу-стан кутадайбурун сан тлимил хъанва. Гагь-гагь чкайрал жемьатдин лапагар хуьдай гьа-вурдик квай чубан, нехирдив фидай нехир-бан гьатзава. Куьрелди, малдарвилин, магь-сулдарвилин, устларвилин, жувазни халкъ-диз менфятлу хуьруьн зегьметдин къадир кьез-кьез халкъдин арадай квахъзава.

Дугьридани, лугьун лазим я хьи, чкай-рал школайра аялрик зегьметдин гиссер, алакьунар кутун патал зегьметдин тарсар тухузва, кьериз-царуз аялар тарсарилай кье-це зегьметдин кеспийрални желб ийизва.

Амма къенин аямдин хуьруьн аялрив халис зегьмет гиссиз тун патал тек са шко-лада тухузвай ківалах, винидихъ къалурна-вай серенжемар бес жезвач. Аялдиз зегь-метдикай хабар лап ам ківачел, члалал ақ-алтай йикъалай гун герек я. Гьар са амал чле-хибурувай кватузвайди хъиз, зегьметдин амаларни аялри диде-бубайривай, члехи-бурувай къабулзава. Эгер гьвечли яшара ди-шегьли веледди ківалелай кул элягьиз, къаб-тлур чуьхуьз, вилик фу-хуьрек гьиз ва гьа и яшара авай эркек аялди тахтадиз масмар ягьиз, члехидав тайин тир сенятда герек кьезвай алатар вугуз, бубадин къуллугьда ақьвазиз хъайитла, абуруз зегьметдин къадир чир жеда. Аялди хъ галаз къал-къиж, адаз са гьвечли гьалатдиз килигна туьнбуьгь авун герек туш, акси яз, аялдин тариф авун, адан амалрал разивал авун, адак зегьмет клан хьунин руьгь, гиссер кутун чарасуз я.

Члалал атанвай аялриз зегьметдикай ха-бар диде-бубадин, члехибурун ихтилатрини, арада авай рафтарвилерини гузва. Якъин аквазвайвал, эгер члехибуру чпи-чпин зегь-метдин нетижайрал дамах ийиз, зегьметчи-диз кутугай гьуьрмет ийиз, ківалахдила гал-латна хтай зегьметчидихъ гелкьвез, партал дегишариз, вилик хуьрек гьиз, куьмек гуз, чпин пешейрикай, зегьметдин нетижайрикай

дамахдивди рахаз хъайитла, аялриз зегьмет хуш жезва, абуру чпин диде-бубайрал, абу-рун зегьметдал чпин жуьреда дамахзава. ИкI эгечлун аялрин риклера гьар са кар чирунин мурадар твазва.

Аялар члехи хьунивай абуруз гузвай фи-кирни масад хъана кланзава. Халкъдин виш иисарин тежрибадай аквазвайвал, 5-7 йиса авай аялриз чпелай алакьдай зегьметдин тапшуругьар гайитла, абуру зегьмет дерин-дай гиссда. Чан-рикI авуна, фагьум-фикир-на тапшуругь гайила, аялри ашкъидивди ма-лариз векьер вегьеда, яд гуда, чуьлда клелер хуьда, верчерихъ гелкьведа, гьаятар шитки-да ва маса крар ийида. Дидедихъ галаз эчле-лар эчлин, никлерай техилдин кьилер, таран кланик ківачьай емишар кватлун аялриз пара хуш, кьведай ківалахар я.

Адет яз, хизанра аялрин вилик эцигзавай тапшуругьар вахтунин, чкадин жигьетдай тайинбур хъана кланда. Тайин зегьметдин тап-шуругьар авай аялриз чеб мус къугьунрал машгьул хъана, мус зегьмет члугуна кланда-тла, хъсан чир жезва, вучиз лагьайтла, члехи-буру вилик эцигнавай тайин тапшуругь аял-дин клула жезвай залан парциз ваь, халис зегьмет аннамишзавай хесетдиз элкьвезва.

дини, аялдин бахтлу гележегдихъ рикI куз-вайбуру вирида. Абуру ихьтин виле аквадай краралди аялдиз ризкидин, ківалин-йикъан къадир чирдай.

Диде-бубайри аялриз зегьметдин тапшу-ругьар абурун яшариз, къуватдиз, алакьун-риз килигна гуда. 10-12 йиса авай аялриз бал-кландал кьенер ақьалжиз, адаз пулар ягьиз, хуьруьн мулкарай кьил ақьудиз, ник къване-рикой михьиз, тамай цлам-кларас гьиз ва маса ківалахар ийиз чирдай. Адет яз, и яшарин рушарилай гуьлуьтар, кьветелар, гьебейр храз, пек-лек цваз, цел физ, фу чраз, хуьрек ийиз, таза аялди хъ гелкьвез, адан кьепинин тангар тларамариз ва бушариз алакьдай.

“Зегьмет, зегьмет, мад зегьмет, ингье еке девлет” - лугьузва хадкъдин мисалди. Дугь-ридани, зегьметдин къадир авай чи халкъ-диз гьич са декьикъани гьавая пуч тавун дегь заманайрилай адет хъанва. Чуьлдин ківалах-дикай азад вахтунда лезги хуьрерин агъали-яр, чпин рикI аладардай, асанти, гьа са вахтун-да хуьр-квал патал менфятлу кеспийрал машгьул жеда.

Итимири тлурар, кавчаяр, фирчинар, дуьр-даягьар, маркунай векь чухвадай, хъицикь тлушундай клирер, кьуьквер, чил-сал михьдай

Дегь заманайрилай инихъ халкъди ара-дал гъайи алатрихъ, гьар са къаб-къажак-дихъ, шейинихъ къенин юкьузни зурба мет-леб ава. Месела: хъенчлин гичинда гатун ци-клизни яд къана амукьда; клириналди марку-най чухвай векьер хуьтуьл жеда, абур гъай-ванри иштягьдалди неда; кларасдин цуьруь-гъуьл, кьуьк векь кватI хъийидайла чиле акли-дач, ракъун алатрилай абур кьезилни я. Бес ківале нек юзурдай квар, малариз векь кута-дай, гьаятдай зирзibil гадардай куткун, хуь-тлуьз гьаятда алерар, таран кул авачир гьихъ-тин хуьруьнви, малдар, магьсулдар хъурай?

Дагьвийрин арада зегьметчийриз, гьалал зегьметдалди вичин хизан хуьз алакьдай ин-санриз гьамиша еке гьуьрмет хъанва, вучиз лагьайтла, абуруз зегьметдин вири къайда-яр аян тир, жува гьасил авур ва инсанриз чарасуз лазим алатрин, недай-хъвадай шей-эрин, нетижалу зегьметдин къадир авай. Куьне фикир ганатла, гададиз свас це лугьу-дайла, руш гъуьлуьз гудайла, диде-бубай-ри, члехибуру, сифтени-сифте жегьилрин гьилий вуч кар-квалах кьезватла, гьам жу-зада, темпелрикай кьерех жеда, зегьметдин къадир авай, пешекарвал квайбур гьисаба къада.

Сулейман-Стальский райондин къил Нариман Абдулмуталибова Цмуррин хуьруьн мектебдин аялриз кьелемар цаз чирзава

Халкъдин тежрибада аялриз зегьмет ху-шардай, абур ашкъыламишдай амаларни гьатнава. Къачун чна эчел эчлин. Виликдай эчелра авайла, диде-бубайри аялриз ник гьихьтин члур хъчарикай михьна кландатла къалурдай. Гьа са вахтунда гьар са хъчадихъ авай хийир-метлебдикай ихтилатдай, ял ягьиз ацукьайла, аялриз нез виже кьведай хъчар, емишар: цурун пешер, парсар, цириар, так-вар, некийар, мерейар алай тлулар, дугунар къалурдай, абур менфятлувилелди кватл-дай, дадмишдай къайдаяр чирдай.

Цана авайла, беъер кватI хъийидайла, зегьметдихъ аялдин игьтияж артух хьунин мураддалди, гьвечлидаз хуш хьун патал, йи-гар гатадайла аял ругундал ацукьардай, адаз виклиник квай гъайванар гьализ, цел, векьиз тухуз-хун тапшурмишдай.

Гзафбуру инал лугьунни мумкин я: гила туьрез, араба, ругунар амач эхир, абур алатна фейи вахтар тир. Гьахъ я, абур амач, амма абурухъ галаз санал чна халкъдин педагоги-кадин баркаллу адетарни рикелай алудда-ни? Хъи бубадин кеспи давамар хъувун па-тал харат устларди аялдиз шуьткьвелар ала-дариз, мишер, клута гьиле кьуна ишлемишиз, гезер атлуз, гьвечли куьсри, сун гуьлуьт ақьалждай клун расиз чирдай; гьа икI цлан, чатун устлардини, чекмечидини, багьманчи-

цуьруьгъуьлар, запун твадай крчар, балабан, зуьрне, чуьнгурь, далдам расдай, куткунар, канабдин члунарикай звар гана епер, цилиер храдай.

Дишегьлийри лагьайтла, сар звядай, гьа-лар ийидай, рухвар, гамар, гуьлуьтар, гьебе-яр, чувалар храдай, гьилин регьвер, дингер худда твадай, тланулар кутадай, фу чрадай. Аялриз чпин зегьмет хуш хьун патал, гьар са аялдин тварцихъ тланурда чранвай гьвечли тлунутлар багьишдай.

Члехибуру ийизвай гьар са кеспиде аял-рини иштиракдай. Бубади куткун, жугьун хра-дайла, аялдиз тваларал, руькуьнрал кивенкI ийиз, куткундиз рав кутаз чирдай. Макъала клелзавайла лугьун мумкин я: “Къенин юкьуз куткунар, кларасдин тлурар герек авани ме-гер?”. Дуьз лагьайтла, ихьтин суал са уьмуьр-дин укьлуь-цуру акунвай агьсакъалдиз за-вайни гун хъана. Ада лагьана: “Къачун чна и за расзавай кларасдин тлур. Кларасдин тлурни ракъун тлур сад туш. Кларасдин тлуруни, сад лагьайди, хуьрек недайла сив, мез кудач, квар ичлирайла а тлурунал некледилай дуьд-гьвер кватлун, мукаш-мегь кивегьедикай чара авун ракъунин тлурунилай, машмаш кларас-дин тлурунал пара асанти я. Ада ягьлу къадач. Эхирни кларасдин тлурунал тлуьр хуьрек ши-рин жеда”, - айгьамдин хъверна кьуьзуьда.

ГьакI хъайила, ақалтзавай несилдиз аял члавалай зегьметдин къадир хьун патал чи школайра, хуьре-квалале эхиримжи йисара адет хъана къабулзавай серенжемар бес жез-вач. Аялриз шумудни са асиррин тарихда адет хъана халкъдин тежрибада гьатнавай кес-пийрикай хабар гана кланзава. Къенин йикъан ақалтзавай несилдиз дергесни хъи ийиз, марк-таяни, верчериз демек, малариз цур, жуван квал-югъни туькьлуьриз, мал-къара-дихъ гелкьвезни чир хьун лазим я. Ибур ви-ри алай уьмуьрдини истемишзава ва, са ша-кни алачиз, гележегдани истемишда. Вири и месэлаяр инсандин тербиядихъ галаз сих алакьада авай терефар я.

Якъин я, алай девирда зегьметдин са къа-дар цийи жуьреяр, теъгерар малум я. Бязи вахтара абур кьезилни я, беъерлуни. Амма чаз инал кьейд ийиз кланзавайди ам я хьи, къуй гьар са инсандиз зегьметдин къадир чир ху-рай, ададди жуьни, жуван веледарни тербия-ламишрай. Гьвечли члавалай хайи халкъдин зегьметдин къайдайрал амал авуна, тек са ма-садан зегьметдин беъердикай менфят къа-чузвай муьфтехур ваь, гьар жуьредин сенят-карвилерин сирер чидай, гьалал зегьметдал-ди жуьреба-жуьре суьрсет гьасилзавай, жуван миллетдин тежрибада дурумлу чка кьунвай халкъдин баркаллу зегьметдин иеси жен.

ГАЗЕТ КІЕЛЗАВАЙБУРУН ДАФТАРРАЙ

САЖИДИН

Игит духтурар

Гъар са касдиз вичин беден ширин я,
И гафарин метлеб гегъенш, дерин я.
И тлегуьндин къаст - инсанрал хъуьруьн я,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Я югъ, я йиф кваз такъуна зегъметда,
Халкъдини квез пара къадар гъурметда.
И тлегуьндихъ галаз авай гъужетда,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Я квал, хизан такваз хейлин йикъара,
Я секинвал жагъин тийиз ахвара.
Залум тлегуьн тваз кланзавай ракъара,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Духтур пеше, виридалай вине тир,
Гиппократан къин абуруз бине тир,
Кылин мурад - сагъламвилдин дуьне тир,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Аферинар къвез гъар садан тварунихъ,
Женг чулгавзай и тлегуьндин харунихъ,
Гъайбат авай гъар са дарман, рапунихъ,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Квезни Аллагъ куьмек хъурай, женгина,
И коронавирус твазвай дингина.
Сагъламвилер твазвай халкъдин
гуьнгуьна,
Игитар я, гьелбетда, чи духтурар!

Мукаил АГЪМЕДОВ

Ватандин гъарайдиз
рухвайрин жаваб

Икрамнатла уьмуьр гайи чилериз,
Худ ганачтла, атир патал гьиссериз.
Чим, экуьвал багъишначтла риклери,
Куьн зал атун куьз я инсан - гъед къакъан?

Хурал чуьнгуьр зун паталди къуначтла?
Тезенагдив симер куькда туначтла?
Руьгьдин къула гурлу цаяр хъуначтла?
Вун зал къекъуьн куьз я инсан тир мазан?

Хер хъайила тахвуртла зун сагъар фад,
Багъиш ийиз руьгьдин мелгъем, гатфар, гад,
Зи къуллугъда акъваздachtла мад ва мад,
Вун зал элкъуьн куьз я инсан, тир лукъман?

Бед душманди гудай члавуз гуьлле, къван,
На зи рекъе эциначтла жуван чан.
Катна закай къил авуртла фад баштан,
Вун хва гьикл хъуй хуьн тийидай зун, Ватан?

Халкъдин рекъел экъечл авур цаз хъайтла,
Манийвализ, галкиз элди хъ, къаз хъайтла,
Жувалай хъурт на несилриз таз хъайтла,
Элкъуьгъ къванциз, тадалди куц эй, инсан.

РУХВАЯР:

- Чун лекъер я, ви гъарайдиз "гъай" лугъур,
Вал атай циф чукурда фад къай тухуз,
Душман сев я магъарда пай, цай вахчур,
Бес хцин бурж тушни, диде, хуьн Ватан?

Несилар я чун...

**Къвед лагъай дуьньядин дяведа халкъар
немсерин чапхунчийрин пацукай азад
авунин карда яру аскеррин лайихлувилер
агъузар ийиз алахъзавай Европадин бязи
гъукумдарриз бахшзава**

Уьмуьрдин цавал рагъ къайибурун,
Жегъилвиллиз чулх, тагъ гайибурун,
Гъиле яракъ, пер, магъ хъайибурун,
Несилар я чун Ватан хвейибурун.

Квалин цлара зур гайибурун,
Гъурбатда лакъан, сур хъайибурун,
Ватан ягъ, намус, нур хъайибурун,
Несилар я чун иман хвейибурун.

Европа ківачив тлушунайбурун,
Душмандин жигер къазунайбурун,
Циф чукурна, югъ умунайбурун,
Несилар я чун лукъман хъайибурун.

Адалатдин рехъ туьклуьрайбурун,
Пакад йикъа - гъед куьклуьрайбурун,
Фашистрин цай туьхуьрайбурун,
Несилар я чун инсан хвейибурун.

Бубайрин тварцел дамахайбурун,
Гъалиб жедайди - члалахъайбурун,
Риклин мурад, къаст уртахайбурун,
Несилар я чун уфтан хъайибурун.

Вагиф РАМАЗАНОВ

Коронавирус

Вири халкъар бизар хъана,
Чаз тийижир азар хъана,
Ичли хъайи базар хъана,
Вун завал я, коронавирис.

Галукъ тавур квал тунач на,
Къапу, гъаят, цал тунач на,
Къалур тавур тлал тунач на,
Члуру гъал я, коронавирис.

Бейкарна халкъ, хизанар,
Сабурар гуз азанар,
Садакъа гуз къазанар,
Вун са тлал я, коронавирис.

Халкъдиз кеспи, пеше амач,
Чи кар, ківалах ише амач,
Пешекарар виже амач,
Цлурурай вун, коронавирис.

Терг хъурай вун, гел акъатна,
Къам ягъайла, пел акъатна,
Каф къилеллаз сел акъатна
Терс тлугъвал я, коронавирис.

Вадим ЖАМАЛДИНОВ

Атана Май!

Атана май мугъмандиз,
Яру-цару цуьквер гваз.
Гъиле къуна пайдахар,
Муьгъуьббатдин эквер гваз.

Гъарда вичин Ватандал
Ийизва къе дамахар.
Ширширдин ван ацалтна,
Тамарай физ булахар.

Вичивичлариз нуьквери,
Ван гъатнава тамара.
Шадвал ийиз рушари,
Гуьзел Майдин суvara.

Цавун четир ачух я,
Аквазамач циферни.
Там-тарни къе къацу я,
Аламачиз живерни.

Ян гузава никлери,
Къуьд алудай къацари.
Арандани, дагълара,
Мани ягъиз къушари.

Зарема ИСМАИЛОВА

Риклелай алуддач...

(Гъалибвиллин 75 йис тамам хъуниз)

Хъуьтлуьн къаяр яргъа хъана,
Атана чаз гуьзел гатфар!
Гъана вичин луварик кваз
Гъалибвиллин багъа сувар!

Гъар са хуьре, гъар са квалеле,
Риклел хкин четин вахтар.
Чи бубайри чанар ганай,
Риклел хкин гъабрун тварар.

Чан алай полк гегъенш ийин,
Шикилар гваз экъечлин.
Рекъин тийир полкуник чун
Члехид, гъевчилд экечлин.

Дяведин цай галукъ тавур,
Са тухумни амач хъи.
А жаллатри бязи хуьрер
Картада гъич тунач хъи.

Куь сураара нур аваз хъуй,
Халкъдин багъри инсанар!
Гъар сад квекай игитар я,
Чи патай квез гъурметар!

Клуьд лагъай Май, вахъ гаф авач,
Дяве чалай алудай.
Къаних фашист инсаф квачир,
Чи Ватандай акъудай!

Цийи ківализ

Чи играми Сулейманан утагъар,
Мад мугъман яз чун куь патав атана.
Дегишвилер, ачухвилер акуна,
Гуьгъуьл тухдал марифатдив ацлана.

Кичлелвай заз ківалихъ галай берекат
Цлу тухвана куьтагъ хъана амукъиз.
Квал амачиз Сулейманан атай руьгъ
Куьчедаллай хатрут тарцик ацуькиз.

А гъаятдин юквал алай лежбердин
Члехи бармак чиниз ават хъуникай.
Гъайиф тир заз а тарихдин шагъид жез,
Рикл сефил яз зун патавай финикай.

Шукур Аллагъ, ава хъи чахъ рухваяр,
Сад Аллагъди рехъ гурай квез, багърияр.
Керимовни Сардароврин къегъалар
Имам стха, амай вири амлеяр.

Сада шалам, сада чуьнгуьр жагъурна,
Багъа квалел чан хкана дустари.
Герек къевезвай къаб - къажахни жагъурна,
Муьгътеж тунач риклер михъи устадри.

Гила вири илиф цийи макандиз,
Дамахдивди килиг гуьзел ватандиз,
Яран сувар къиле тухур йикъариз,
Тавакъу я, хъфин тийин ахвариз.

Мариян БУГАЕВА

Виклелгъ стха дамах я чи

*(Дяведин иштиракчи, зи амледин хва
Абдулаев Хидирнебидиз бахшзава)*

Дявед рекъе вуна чулгур,
Риклелай фич зегъмет агъур,
Затлани хъанач вилиз такур,
Виклелгъ стха дамах я чи.

Армиядиз вун ашкъи кваз,
Гъалиб хъунин мурад аваз,
Фенай къегъал гуьллед хураз,
Вун лезги тирд тестикъарнай.
Виклелгъ стха дамах я чи.

Сталинград хуьдай члавуз,
Женгинавай цаяри куз,
Ятлани вун хъанач ажуз
Виклелгъ стха дамах я чи.

Дяведа вал хъанай хирер,
Уьткъемвална, эхнач дердер,
Душмандин акъудай вилер
Виклелгъ стха дамах я чи.

Гъалибвиллин гуьзел сувар,
Гъатнава хъи тарихда чи.
Къегъалвилелд Ватан хвейи
Виклелгъ стха дамах я чи.

Сулейман ПАШАЕВ

Им Аллагъдин къудрат
тушни?!

Ирид чилер, ирид цавар,
Бегъер гудай муьблагъ багълар,
Рикле авай экуь къастар,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Хипер-малар хуьдай дагълар,
Авахъзавай гужлу вацлар,
Хъуьтлер, гатар, зулни гатфар,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Чаз вирт гузвай вири члижер,
Якни, некни гузвай калер,
Нисини сар гузвай хипер,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Гъуьлерай чаз недай суьрсет,
Чилин кланик нафтлад девлет,
Авай чпихъ еке къимет,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Инсан вич я са алапат,
Вичиз ганвай чирвал къуват,
Вилер, япар, рикл салапат,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Мадни са еке алапат,
Къуръан, авай виче гъайбат,
Инсаниятдиз адалат,
Им Аллагъдин къудрат тушни?!

Хуьруьг ЖАМИЛ

Вахаз

Твар я ви цуькведиз ухшар,
Гъиле авай иер къашар,
Мадни яргъи хъуй ви яшар,
Зи играми, масан вах!

Экуь къастар ава рикле,
Вун эдебдин язва чешне,
Зун патал ви твар я вине
Зи играми, масан вах!

Квалин абур, дамах я вун,
Риклин сабур, даях я вун,
Са дагъ я вун, са багъ я вун,
Зи играми, масан вах!

Шагъ-Эмир АЛИМОВ

Зи тлалабун

Къуна гъиле цуьквед клунчлар,
Куьлуьз-куьлуьз вегъез камар,
Физа мектебдиз бицлекар,
Къе гъабурун я шад сувар.

Гъардан рикле ава мурад
Метлеб язва виридан сад:
Клелиз, гъялиз гъисабар фад,
Диде-буба жедайвал шад.

Чи бицлекар, мектеб хъухъ клан.
Мектеб я куь хандаклин къван.
Клела тарсар жезамай къван,
Хъун паталди халис инсан.

Муаллимриз ая гъурмет,
Гъевечли-члехи чир хъухъ, гьелбет.
За ийизва пара минет:
Члуру кардиз гумир къимет.

Эминат АДИБЕВА

Гатун марф

Нисинин вахт, гатун юкъуз
Рагъ циферик акатна.
Цав рахана, серин хъана,
Марф чилерив агатна.

Аквaz-аквaz зи вилерал,
Циф чилив игис хъана.
Шад нуьклерин сес хилерал
Яваш хъана, кис хъана.

Ківалахдик квай зирек члижер
Садлагъана чклана.
Цекверин дул авай квалер
Ятаривди ацлана.

Верчер катна, туна харуз,
Кицл хъфена кумади.
Гъарайзава, хъша лугъуз,
Ківалая хъиз бубади.

Алатнач цлуд декъикъани,
Марфадин ван атлана.
"Икъван фад марф рекъидани?" -
Зун къежелди атана.

Марф хкатна, рагъ акъатна,
Къил хкажна цуьквери.
Мадни гужлу ван акъатна
Азад хъайи нуьклерин.

Аквaz ичли хъайи куьне
Мад инсанрив ахцлана.
Чуьнуьх хъанвай пепе-шепле
Шад ракъиник хтана.

Килигайла, аквадай акл
Эсиллагъ марф хъайид туш.
На лугъуди, им хъана накъ,
Къе стлални къвайид туш.

Гъа икл тушни чи рушарни
Ширай ярдин гафари?
Фад ахлатда хъел, ухшар яз
Гатун йикъан марфариз...

Дарманрин набататар

Парс

Парс Европада, Туьрки-яда, Къазахстанда экъечл-завай адетдин набатат я. Парсар генг чуьллера, тамун турпагъра, рекъин кьерехрани дуьшуьш жеда.

Адан къакъанвал 120 сантиметрдив къван агакда, набататдин тан жегъревални фичилвал какахай ва цуьквер хьипи рангаринбур жеда. Парс июндинни июлдин варцара цуькведа жеда.

Са итижлу делилни малум я: вилик вахтара Эрменистандин хуьрера яшамиш жезвай жегъилри парсарин мижедикай кендирагъар туьклуьрзавай. И кар

патал набататдин атланвай танарикай миже хкудзава ва ам шуьшедин истиканда хуьзва. Къурурайдалай къулухъ ам къадгъунна алудзава ва кубикар хьтин клалубар арадиз гъизва.

Парсарин векъ официальный дарман хъиз тести-къарнавачлани, адан дувулдикай гзаф уьлквейра пегъриздин тлуьнин еринда менфят хкудзава. Парсарин дувулар иллаки чпин артухан заланвал къезилариз кланзавайбуруз теклифзава.

Инсандиз гъар юкьуз герек жезвай хийирлу микро-элементрилай, витаминрилай гъейри, парсарин дувуларик диабетдихъ галаз женг чулгвадай такъатарни ква.

Эгер парсар себеб яз агъургъан акъатиз хъайитла, ахьтин ксариз абур ишлемишун къадагъа я. Идалайни гъейри, пешекарри тестикъарнавайвал, клвачел залан дишегълийрини, пуд йис тамам тахъанвай аялрини парсар ишлемишна виже къведеч. Гъавилияй абуркай хийир къачуз кланзавайбур кар чидайбурал алу-къун важиблу я.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Несилар патал лайихлу чешне

Ихтилат биологиядин илимрин доктор, Нью-Йоркдин тебики илимрин академиядин академик, РФдин алишверишдинни промышленностдин палатадин биологиядинни медицинадин рекъяй тир комитетдин член, ГосНИИ-дин биологический активный затларин лабораториядин заведующий, Москвада кардик квай "Гуьрчегвал ва сагъламвал" ООО-дин генеральный директор **Пенкер Бабаевна АВЧИЕВАДИКАЙ** физва.

Ам 1955-йисан 15-майди Сулейман-Стальский райондин Кьулан Стларин хуьре члехи хизанда дидедиз хъана. Пенкера 9-классда клелзавайла адан буба рагъметдиз фена. Ам хизанда вад лагъай велел я. Буба кылел аламачир клуд аялдиз, вири четинвилерни эхуналди, дидеди текдаказ тербия гана. Абуру вирида мектеб агалкъунралди куьтягъна ва уьлкведин жуьреба-жуьре вузрикни экечлна.

1973-йисуз мектеб акъалтларайдалай къулухъ П.Авчиева ДГУ-дин биологиядин факультетдик экечлна. 1975-йисуз, эвленимиш хъайидалай къулухъ, адаз Москвадиз куьч хун къисмет хъана. Са нин ятла патай куьмекар авачиз, анжах вичин алакьунралдини алахъунралди члехи дережайрив агакнавай Пенкер Авчиева международный премийрин ва маса члехи шабагърин сагъиб я.

Вичин пешедай ада зегъметдин рехъ парафино-белковый лабораторияда клвалахунилай башламишна. Кьилди къачуртла, Лукойлдихъ, Газпромдихъ ва маса тешкилатрихъ галаз клвалахна. Нафтладин компаниярихъ галаз ада активвилелди клвалахна ва исятдани давамарзава. И хиле къазанимишай агалкъунриз килигна П.Бабаевна Газпромдин премиядизни лайихлу хъана.

"Инсанди вичин риклиз гъи пеше хуш ятла, гъам хкъягъун важиблу я. Са рехъ къурла, жуван

пешедин сирер деринрай чириз алахъуни инсандик гъевес кутада", - лугъузва ада.

Хуьруьн мектеб куьтягъай П.Авчиевади 1994-йисуз Москвада илимдин хсуси лаборатория арадал гъана. Микробиологиядин биотехнологиядин хилляй чирвилер ва алакьунар авай пешекардал сифтедай четинвилер акъалтзавайтлани, адалай къуллугъчийриз мажибар вахт-вахтунда гудай рекьер жагъуриз, вири уламрай экъечлиз алакьна. Гележегда коммерциядин тешкилатар арадал гъана, мумкинвилерни артух хъана. Ада тешкилай лабораторияда арадал гъизвай затлариз члехи алимири хъсан кьимет гана. Адахъ вишелей гзаф илимдин макъалаяр, гъа жергедай яз монографиярни ава.

Ада регъбервал гузвай "Сагъламвал ва гуьрчегвал" тешкилатдин асас клвалах тешпигъ авачир хьтин биологиядин активный затлар ва косметикадин такъатар гъасилунихъ галаз алакьалу я. Исятда ада и тешкилат мадни еримлу авуниз къетлен дикъет гузва. Тешкилатдин сергъятра аваз жуьреба-жуьре азаррин вилик пад къуниз, сагълам тлуьнриз талуьк илимдин проектар кьилиз акъудиз алахъзава. П.Авчиевади гегенш мярекатрани иштиракзава, метлеблу лекцияр клелзава.

Ватанэгълиди Дагъустандихъ промышленность вилик тухунин, клвалахдай цийи чкаяр арадал гъуни барадай еке мумкинвилер аваз гъисабзава. "Дагъустан патал кьенин юкьуз важиблу проектар гзаф ава. Вири Дагъустанда ЦОП-ар (Центр здорового питания) ва СЗОЖ-дин (Здоровый образ жизни) пешекарар гъазурдай маканар арадал гъайитла, хъсан жеда. Мукъвара за жуван хайиди тир Сулейман-Стальский райондиз ихтин программа ракурна. Гьелбетда, алай макъамда коронавирусди гъалар къизгъинарнава, вири къуватар эллер и бедбахтвиликай хуьнин рекъихъ элкьуьрнава, гъавилияй цийи проектрикай фагъумун четин я", - кьейдна П.Бабаевнади.

Адан фикирдалди, Сулейман-Стальский района кардик квай минералдин рычал ятарин бинедаллаз косметика арадал гъиз жеда. Къейдзавайвал, и цин минералдин такъатар Карловарскийбурулай са клусни усал туш.

Адан рикл сиягъатрал, театрдал, выставкайра иштиракунал гзаф ала. Хцини адан пешедин рехъ къунва. МИФИ куьтягънаватлани, гада дидедин лабораторияда аспирантурадик экечлна ва МГУПП-да ада биотехнологиядин кафедрада агалкъунралди диссертация хвена.

Пенкер Бабаевнадин алакьунриз, вини дережадин пешекарвиллиз къецепатан гъукуматрини еке итиж ийизва. Мукъвара адаз клвалахдин, тежрибадин сирерикай ихтилатун патал Чилидай, Новая Зеландиядин илимдин министерстводай теклифар атана.

Ам акъалтзавай несилар патал лайихлу, лап хъсан чешне я. Къуйчи ватанэгълийрихъ сагъвал ва гъиле къур гъар са карда анжах агалкъунар хъурай!

Дуьньяда

Коронавирусдин рекъемар

Россияда 3-июндиз 8536 касдик коронавирус акатна. И йикъан делилралди, санлай уьлкведин 85 регионда коронавирус акатнавайбурун къадар 432 277-дав агакнава, 5215 кас кьенва, 195 957 - сагъар хъувунва. Санлай дуьньяда лагъайтла, 6 383 804 кас коронавирусдикди начагъ хъана, 380 331 - кьенва, 2 731 802 - сагъар хъувунва.

Вакцина санал арадал гъида

Коронавирусдин вакцинадин винел Россиядини Туьркияди санал клвалах кьиле тухудайвал я. "Лента.ру" чешмеди раижзавайвал, идакай Туьркиядин здравоохраненидин министр Ф.Коджаци Россиядин здравоохраненидин министр М.Мурашкодихъ галаз ихтилатар авурдалай къулухъ вичин Twitter-аккаунтда кхъена.

Коджидин гафаралди, кьве уьлкведин здравоохраненидин министерствойрихъ галаз алакьалувилелди клвалахзавай идарайри коронавирусдикди сагъардай дарман санал арадал гъидайвал я. Россиявийриз коронавирусдиз акси вакцинадин рапар ягъунин гьерекал зулуз башламишун мумкин я.

США-да чалпачух

И йикъара США-дин цлудралди шегъерра алаш-булашвилер, вагъшивилер ва полициядин къуллугъчийрал гъужумар ийизвай дуьшуьшар, халкъди наразивал къалурунин чалпачух мярекатар кьиле физва. Чуьруькар Миннесота штатда цлулав хамунин къаравул Жорж Флойд кьейидалай къулухъ арадал атана. Къаравул дустагъ авурдалай къулухъ кечмиш хъана. Идакай "Лента.ру" чешмеди хабар гузва.

США-дин терефди и гъалар арадал атунихъ галаз гуя Россияни алакьалу я лагъанай. Венада авай международный тешкилатрин гъакъиндай Россиядин гъамишан векил М. Ульянов вичин Twitter-аккаунтда США-да гъатнавай гъулгъуладихъ галаз Россиядин са алакьани авачирди кьейдна.

"Америкадин СМИ-ри ана арадал атанвай низамсузвилер Россиядин иштираквал авачиз кьиле физвайди туш лугъуз, и четин гъаларикай чпиз менфят хкудиз алахъзава. Чпин месэлайрин эвелимжи себебрай кьил акъудунин чкадал абур къерехра "тахсиркардихъ" къекъевезва", - кьейдна дипломатди.

111 йис хъанвайда сир ахъайна

Дуьньяда виридалайни яшлуди тир итимди яргъалди яшамиш хуьнин сир ахъайна. Ам 111 йис тамам хъанвай Румыниядин Бухарест шегъердин Д.Команеску я, хабар гузва "Romania-Insider.com" чешмеди.

Команескуди хиве къурвал, гзаф йисара яшамиш хуьнин сир папан, рухвайрин ва хтулрин кланивилехъ галаз алакьалу я. Ам 1908-йисан 8-ноябрдиз хъанва. Жегъил члавуз ада математикадин факультетда клелна, гуьгъуьнлай ам хуьруьн майишатдал элячлна, 70 йисуз агротехник ва набататрин азаррин рекъяй пешекар яз клвалахна.

Ужуз жеда

Мукъвал вахтара Россияда клвалерин кьиметар агъуз аватда. И хабар "Доли.ру" чешмеди раижнава.

Пешекарри уьлкведа идалай вилик хъайи экономикадин кризисдин тежриба мисал яз гъизва. "Исятда гзаф хсусиятчийри маса гун патал къалурнавай клвалерин патахъай чпин фикирар мажбуродаказ дегъишнава, яни кризисдин шартлар себеб яз маса тагунин фикирдал хтанва. Гьелбетда, маса гунин месэла къулухъ элкьуьриз тежезвай сабигъри кьиметар агъуз ийиз башламишзава", - тестикъарзава пешекарри.

Алава хъийизвайвал, кьиметар агъуз хуьнин гьерекалар 1999, 2009 ва 2015-йисарани тестикъ хъана. Пешекаррин фикирдалди, клвалерин кьиметар 30 процент къван ужуз хъун мумкин я.

Пешекарар кьит я

Украинадин президент В.Зеленскийди уьлкведал кадрийрин жигъетдай "каш акъалтнавайдакай" баян гана, хабар гузва "УНИАН" чешмеди.

Зеленскийдин фикирдалди, пешекаррин кьитвал арадай акъудунин месэла кьилин образованидин системади гъалун лазим я. Къейд авурвал, клелунар куьтягъайдалай къулухъ гзаф студентриз хайи уьлкведа амуькьиз клан жезвач.

"Эгер бажарагълу студентар кардал желб ийиз алакьзавачтла, вучиз куьне тежриба, гъукуматди такъатар серфзава?", - разисузвал къалурна Украинадин регъберди уьлкведин университетрин ректоррихъ галаз кьиле тухвай гуьруьшдал.

Бейкарвал гъина тлимил ава?

2020-йисуз Россияда виридалайни тлимил бейкарвал Санкт-Петербург шегъерда аваз гъисабзава. Январдилай мартдалди и шегъерда зегъметдиз къабил 1,5 процент агъалияр клвалах жагъурунин уламра гъатна. Росстатдин делилар "RT" чешмеди малумарна.

Бейкарвал тлимил хуьнин жигъетдай 2-чкадал Москва (1,6 %), гуьгъуьнал Ямало-Ненецкий автономный округ (1,8 %), Ханты-Мансийский автономный округ (2,5 %), Москвадин область (2,6 %) ала.

Чешмедин делилралди, бейкарвал виридалайни гзаф авай регионрик Ингушетия (26,6 %), Кеферпатан Осетия (14,1 %), Дагъустан (13,9), Чечня (13,1 %) акатзава.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къез чидани?

Марабу

Марабу гъажилеглерин клфетдик акатзавай ажайиб къушарикай я. И къушран твар араб члалахъ галаз алакьалу я. Арабри ам камаллу къуш яз гъисабзава. Адан яргъивал 110-150 сантиметрдикай ибарат жеда. Марабудин бедендин винел пад ва лувар цлулав рангунинбур я, агъа пад – лацу. Къецлил келле, еке ва яцлу клуф ава. Члехи къушарин хурудик куьрс хъанвай хамунин шешел хьтинди жеда. Марабуяр еке лужаралди яшамиш жеда.

Марабуьри лешер, хьипер, гъашаратар, жегъил куьлубъ къушар, хурлинклар ва кифер неда. Адавай гъатта крокодилдин шарагарни, какаярни нез жеда.

Марабуяр пуд жуьрединбур ава: Яванский, Индиядин ва Африкадин. Абур Кьиблепатан Азияда, Сахара къумлухдин кьиблепатани яшамиш жезва. Са бязи чешмейрин делилралди, Яванский марабуяр михъиз терг хъанва.

понеделник, 8 июня

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.05 «Заряжайся!» 0+
08.15 «Здравствуй, мир!» 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.30 Х/ф «Повесть о первой любви» 12+
11.20 «Служа Родине» 12+
11.35 «Годакан» 6+
12.05 «Парламентский вестник» 12+
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 Х/ф «В шесть часов вечера после войны» 0+
14.30 Время новостей Дагестана
14.55 «Человек и право»
16.05 «Арт-клуб» 0+
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Д/с «Исчезновения»
17.25 Т/с «Адмираль» 5 с.
18.30 Мультфильм 0+

18.45,01.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Здоровье» 12+
21.05 «Экологический вестник» 12+
21.20 «Учимся побеждать»
21.40 «Дагестан туристический» 6+
21.55 «На виду» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.20 «Угол зрения» 16+
23.50 Д/ф «Искусство без границ. Наследие Расула Гамзатова» 6+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «На виду» 12+
02.15 «Здоровье» 12+
03.00 «Экологический вестник» 12+
03.15 «Учимся побеждать»
03.30 «Дагестан туристический» 6+
03.40 «Человек и вера» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.55 "Модный приговор".
10.55 "Жить здорово!" (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
16.00 "Мужское/Женское". (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 "На самом деле". (16+).
19.40 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Журавль в небе". (16+).
22.25 "Док-ток". (16+).
23.25 "Вечерний Ургант".
00.00 "Познер". (16+).
01.00 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".
03.25 "Мужское/Женское".

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Очар» (на кумыкском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 "Утро России".
09.30 "Утро России".
09.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Борисом Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.00 "Вести".
14.50 Т/с "Тайны следствия".
17.00 "Вести".
17.15 "60 минут". (12+).
18.30 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "Анка с Молдаванки". (12+).
23.35 "Вечер с Владимиром Соловьевым". (12+).
02.00 Т/с "Тайны следствия". (12+).

НТВ

05.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
06.00 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
09.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
13.50 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 "ДНК". (16+).
18.20 Т/с "Пес". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Пес". (16+).
21.00 Т/с "Черная лестница". (16+).
23.00 "Сегодня".
23.15 Т/с "Мост". (16+).
01.15 "Мы и наука. Наука и мы". (12+).
02.05 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 "6 кадров". (16+).
07.05 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.10 "Давай разведемся!" (16+).
10.15 "Тест на отцовство". (16+).
12.20 "Реальная мистика". (16+).
13.20 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.25 Д/ф "Порча". (16+).
15.00 Детектив "Дом на холодном ключе". (16+).
19.00 Комедия "Весеннее обострение". (16+).
22.30 "Секреты счастливой жизни". (16+).
22.35 Комедия "Весеннее обострение". (16+).
23.05 Т/с "Двойная сплошная", 9 и 10 с. (16+).
01.05 Д/ф "Порча". (16+).
01.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
02.25 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
03.15 "Тест на отцовство".
04.50 "По делам несовершеннолетних". (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.40 Х/ф "Последний довод". (12+).
07.10 Х/ф "Хочу в тюрьму".
08.40 Х/ф "Ошибка резидента". (12+).
11.00 Д/ф "Актерские судьбы".
11.30 "События".
11.50 Т/с "Она написала убийство". (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.05 Т/с "Пуло Агаты Кристи".
16.55 "Прощание". (16+).
17.50 "События".
18.10 Т/с "Нераскрытый талант". (12+).
22.00 "События".
22.35 Спецрепортаж. (16+).
23.10 "Знак качества". (16+).
00.00 "События. 25-й час".
00.30 "Петровка, 38". (16+).
00.45 Д/ф "Татьяна Пельцер. Бабушка-скандал".
01.25 "Знак качества". (16+).
02.10 "Прощание". (16+).
02.50 Д/ф "Лени Рифенштал. Остаться в третьем рейхе". (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 "Сегодня утром".
08.00 Новости дня.
08.15 Д/с "Сделано в СССР".
08.35 Д/с "История одной провокации", 1 и 2 с.
10.00 Военные новости.
10.10 Т/с "Золотой капкан".
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Золотой капкан".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Золотой капкан".
18.00 Новости дня.
18.30 "Специальный репортаж". (12+).
18.50 Д/с "Линия Сталина". "Бетонномания". (12+).
19.40 "Скрытые угрозы".
20.25 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым". "Оружие возмездия. Вторая жизнь". (12+).
21.15 Новости дня.
21.30 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Правда лейтенанта Климова". (12+).
01.15 Х/ф "Под каменным небом". (12+).

вторник, 9 июня

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.30 Х/ф «Семь холмов Рима» 0+
11.30 Т/с «Адмираль» 5 с.
12.55 «Здоровье» 12+
13.45 «Экологический вестник» 12+
14.05 «Учимся побеждать»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.55 «На виду» 12+
15.25 «Дагестан туристический» 6+
15.45 «Угол зрения» 16+
16.55 Д/с «Исчезновения»
17.25 Т/с «Адмираль» 6 с.
18.30 Мультфильм 0+

18.45,01.15 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности» 12+
20.50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.40 «Молодежный микс»
21.55 «Человек и вера» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.20 «Память поколений. Низамудин Шейхов»
23.55 Д/ф «Искусство без границ. Театр трех городов» 6+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «Подробности» 12+
02.10 «Дагестанский календарь» 0+
02.15 «Молодежный микс»
02.30 «Подробности» 12+
02.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
03.40 «Человек и вера» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.55 "Модный приговор".
10.55 "Жить здорово!" (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
16.00 "Мужское/Женское". (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 "На самом деле". (16+).
19.40 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Журавль в небе".
22.25 "Док-ток". (16+).
23.25 "Вечерний Ургант".
00.00 "Право на справедливость". (16+).
01.00 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".
03.20 "Мужское/Женское".

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Маданият» (на аварском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 "Утро России".
09.30 "Утро России".
09.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Борисом Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.00 "Вести".
14.50 Т/с "Тайны следствия". (12+).
17.00 "Вести".
17.15 "60 минут". (12+).
18.30 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "Анка с Молдаванки". (12+).
23.35 "Вечер с Владимиром Соловьевым". (12+).
02.00 Т/с "Тайны следствия".

НТВ

05.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
06.00 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
09.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
13.50 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 "ДНК". (16+).
18.20 Т/с "Пес". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Пес". (16+).
21.00 Т/с "Черная лестница". (16+).
23.00 "Сегодня".
23.15 Т/с "Мост". (16+).
01.15 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
03.40 Т/с "Тихая охота".

ДОМАШНИЙ

06.30 "6 кадров". (16+).
07.10 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.15 "Давай разведемся!" (16+).
10.20 "Тест на отцовство".
12.25 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
13.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.30 Д/ф "Порча". (16+).
15.05 Комедия "Весеннее обострение". (16+).
19.00 Мелодрама "Все будет хорошо". (16+).
22.30 "Секреты счастливой жизни". (16+).
22.35 Мелодрама "Все будет хорошо". (16+).
23.00 Т/с "Двойная сплошная", 11 и 12 с. (16+).
01.00 Д/ф "Порча". (16+).
01.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
02.20 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
03.10 "Тест на отцовство". (16+).
04.50 "По делам несовершеннолетних". (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 "Настроение".
08.15 Х/ф "Судьба резидента". (12+).
11.30 "События".
11.55 Т/с "Она написала убийство". (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.05 Т/с "Пуло Агаты Кристи". (12+).
16.55 "Прощание". (16+).
17.50 "События".
18.10 Т/с "Нераскрытый талант 2". (12+).
22.00 "События".
22.35 "Осторожно, мошенники!" (16+).
23.10 Д/ф "Убить Сталина".
00.00 "События. 25-й час".
00.30 "Петровка, 38". (16+).
00.45 Хроники московского быта. (12+).
01.30 Д/ф "Убить Сталина".
02.10 "Прощание". (16+).
02.50 Д/ф "Три генерала - три судьбы". (12+).
03.30 "Петровка, 38". (16+).
03.45 Т/с "Пуло Агаты Кристи". (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 "Сегодня утром".
08.00 Новости дня.
08.15 Д/с "Сделано в СССР".
08.35 Д/с "История одной провокации", 3 и 4 с.
10.00 Военные новости.
10.10 Т/с "Золотой капкан".
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Золотой капкан".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Золотой капкан".
18.00 Новости дня.
18.30 "Специальный репортаж". (12+).
18.50 Д/с "Линия Сталина". "Стратегия и тактика".
19.40 "Легенды армии с Александром Маршалом". Иван Баграмян.
20.25 "Улика из прошлого".
21.15 Новости дня.
21.30 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Единственная дорога". (12+).
01.20 Х/ф "Похищение "Са-войи". (12+).
02.50 Х/ф "Первый троллейбус".

среда, 10 июня

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.30 Х/ф «Весь мир в его руках» 12+
11.30 Т/с «Адмираль» 6 с.
12.55 Х/ф «Я, бабушка, Илико и Иллирион» 12+
14.05 «Подробности» 12+
14.30 Время новостей Дагестана
14.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
15.45 «Человек и вера» 12+
16.10 Мультфильм 0+
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Д/с «С миру по нитке» 12+
17.20 Т/с «Адмираль» 7 с.

18.20 «Арт-клуб» 0+
18.45,01.15 Передача на даргинском языке
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Здоровье» в прямом эфире
21.40 «Дагестан туристический» 6+
22.00 «Городская среда»
22.55 «Черным по белому»
23.20 «Аутодафе» 12+
00.00 Д/ф «Жизнь, прожившая набелом» 12+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «Городская среда»
02.15 «Дагестан туристический» 6+
02.30 «Дагестанский календарь» 0+
02.35 «Здоровье» 12+
03.20 «Аутодафе» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 Телеканал "Доброе утро". (12+).
09.55 "Модный приговор".
10.55 "Жить здорово!" (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
16.00 "Мужское/Женское". (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 "На самом деле". (16+).
19.40 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Журавль в небе". (16+).
23.25 "Вечерний Ургант". (16+).
00.00 "Две войны Ивана Кожедуба". (16+).
01.00 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".
03.20 "Мужское/Женское".

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даймохх» (на чеченском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 "Утро России".
09.30 "Утро России".
09.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Борисом Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.00 "Вести".
14.50 Т/с "Тайны следствия".
17.00 "Вести".
17.15 "60 минут". (12+).
18.30 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "Анка с Молдаванки". (12+).
23.35 "Вечер с Владимиром Соловьевым". (12+).
02.00 Т/с "Тайны следствия".

НТВ

05.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
06.00 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
09.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
13.50 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 "ДНК". (16+).
18.20 Т/с "Пес". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Пес". (16+).
21.00 Т/с "Черная лестница". (16+).
23.00 "Сегодня".
23.15 Т/с "Мост". (16+).
01.15 Т/с "Морские дьяволы. Смерч". (16+).
03.40 Т/с "Тихая охота".

ДОМАШНИЙ

06.30 "6 кадров". (16+).
07.15 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.20 "Давай разведемся!" (16+).
10.25 "Тест на отцовство".
12.30 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
13.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.35 Д/ф "Порча". (16+).
15.05 Мелодрама "Все будет хорошо". (16+).
19.00 Мелодрама "Два плюс два". (16+).
22.30 "Секреты счастливой жизни". (16+).
22.35 Мелодрама "Два плюс два". (16+).
23.10 Т/с "Двойная сплошная", 13 и 14 с. (16+).
01.10 Д/ф "Порча". (16+).
01.35 Д/ф "Понять. Простить". (16

пятница, 12 июня

РГВК

06.45 «Заряжайся!» 0+
07.00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на аварском языке 12+
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.10 Мультфильмы 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «С миру по нитке» 12+
09.30 Х/ф «Летучая мышь»
12.05 «Прогулки по музею»
12.30 «Агросектор» 12+
13.05 «Кунацкая» 12+
13.45 Музыкальный спектакль «Чипполино» 0+
15.10 Х/ф «Волшебная лампа Алладина» 0+
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Концерт ко Дню независимости России
18.45, 01.15 Передача на кумыкском языке 12+

19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 Д/ф «Дагестан – край мастеров» 0+
20.20 «Подробности» 12+
20.45 «На виду спорт» 12+
21.25 «Молодежный микс»
21.45 «Дагестанский календарь» 0+
21.50 «Круглый стол»
22.55 «Черным по белому»
23.00 «Глобальная сеть»
23.35 Д/ф «Дагестан, какой он есть» 12+
00.55 «Черным по белому»
01.00 Д/ф «Ворота Дагестана» 0+
01.50 «Подробности» 12+
02.10 «Дагестанский календарь» 0+
02.15 «Молодежный микс»
02.30 «На виду. Спорт» 12+
03.00 «Глобальная сеть»
03.30 «Круглый стол» 12+
04.00 «Черным по белому»

ПЕРВЫЙ

06.00 Новости. (16+).
06.10 «Россия от края до края». (12+).
07.00 «День России». Праздничный канал.
10.00 Новости. (16+).
10.15 «Рюриковичи». (12+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Рюриковичи». (12+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Рюриковичи». (12+).
18.30 Х/ф «Викинг». (12+).
21.00 «Время». (16+).
21.20 Х/ф «Лев Яшин. Вратарь моей мечты».
23.30 «Дамир вашему дому». (16+).
00.25 Концерт Пелагеи «Вишневый сад». (12+).
01.45 «Наедине со всеми». (16+).
03.10 «Россия от края до края». (12+).

РОССИЯ 1

05.00 Х/ф «Муж на час». (12+).
08.35 Х/ф «Карнавальная ночь».
10.10 «Сто к одному».
11.00 «Вести».
12.00 «100янов. Лучшее». (12+).
14.00 «Вести».
14.30 Х/ф «Каткино поле». (12+).
18.25 Комедия «Кавказская пленница, или Новые приключения Шурика».
20.00 «Вести».
20.40 Большой праздничный концерт, посвященный Дню России «Мы - вместе!».
22.30 Х/ф «Движение вверх». (12+).
01.05 Х/ф «Охота на пиранию». (16+).
03.20 Х/ф «Тихий омут». (12+).

НТВ

05.05 Х/ф «Калина красная». (12+).
06.50 Т/с «Морские дьяволы. Рубежи Родины». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Морские дьяволы. Рубежи Родины». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Рубежи Родины». (16+).
13.40 Х/ф «Легенда о Коловрате». (12+).
16.00 «Сегодня».
16.20 Х/ф «Батальон». (16+).
19.00 «Сегодня».
19.40 Х/ф «Батальон». (16+).
21.00 Т/с «Черная лестница». (16+).
23.00 Т/с «Мост». (16+).
01.00 Х/ф «Легенда о Коловрате». (12+).
02.55 «Квартирный вопрос».
03.45 Д/ф «Мировая закулиса. Тайные общества». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.35 Мелодрама «Не могу сказать «прощай»». (16+).
08.25 Комедия «Мужчина в моей голове». (16+).
10.55 Мелодрама «Как извести любовницу за 7 дней». (16+).
15.00 Мелодрама «На краю любви». (16+).
19.00 Мелодрама «Подкидыш». (Украина). (16+).
23.00 Мелодрама «Время счастья». (Россия - Украина). (16+).
01.00 Детектив «Дом на холодном ключе». (16+).
04.10 Д/с «Чудотворица». (16+).
05.50 «Домашняя кухня». (16+).
06.15 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.40 «Молодости нашей нет конца».
07.45 Х/ф «Сверстники».
09.05 Х/ф «Сказка о царе Салтане».
10.25 Д/ф «Когда смешно, тогда не страшно».
11.30 «События».
11.45 Х/ф «Берегись автомобиля».
13.30 Х/ф «Кассирши».
14.30 «События».
14.45 Х/ф «Кассирши».
17.15 Х/ф «Месть на десерт». (12+).
20.50 «События».
21.05 «Приют комедиантов». (12+).
22.50 Д/ф «Евгений Евтушенко. Со мною вот что происходит...» (12+).
23.30 Д/ф «Голубой огонек. Битва за эфир». (12+).
00.15 Д/ф «Жизнь без любимого». (12+).
00.55 Х/ф «Наградить (посмертно)». (12+).
02.20 Х/ф «Горбун».

ЗВЕЗДА

06.10 Т/с «Россия молодая».
08.00 Новости дня.
08.15 Т/с «Россия молодая».
10.55 «Не факт!»
13.00 Новости дня.
13.15 «Улика из прошлого». Александр I. (16+).
14.00 «Улика из прошлого». Иван Грозный. (16+).
14.45 «Улика из прошлого».
16.20 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
18.00 Новости дня.
18.20 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
20.00 Х/ф «Крым». (16+).
21.35 Д/ф «Вещий Олег». (12+).
23.20 Д/ф «Великий северный путь». (12+).
00.50 Х/ф «Ермак».
03.00 Х/ф «Отпуск за свой счет». (12+).
05.15 Д/с «Сделано в СССР».
05.30 Х/ф «Мы с вами где-то встречались».

суббота, 13 июня

РГВК

07.00, 08.30, 16.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке 12+
08.00 Мультфильм 0+
08.55 «Дагестанский календарь» 0+
09.00 Х/ф «Два билета на дневной сеанс» 0+
10.45 Киножурнал «Хочу все знать» 0+
11.00 «Молодежный микс»
11.20 «Мой малыш» в прямом эфире
11.50 Концерт джазовой музыки Дениз Кинг 12+
13.20 Х/ф «Приключения Петрова и Васечкина. Обыкновенные и невероятные» 0+
15.50 «Здравствуй, мир!» 0+
16.55 Х/ф «Горанка» 12+
18.05 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Дагестанская мозаика» 6+

18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Парламентский вестник» 12+
20.20 Проект «Мы – народ российский». Дагестан многонациональный»
20.50 «Первая студия» 12+
21.40 «Дагестан туристический» 6+
21.55 «Годекан» 6+
23.00 «Наука Дагестана»
00.00 «История Дагестана в лицах. Бестужев-Марлинский» 12+
01.35 «Мой малыш» 0+
02.00 «Годекан» 6+
02.25 Концерт джазовой музыки Дениз Кинг 12+
03.50 «Первая студия» 12+
04.35 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 Телеканал «Доброе утро. Суббота». (12+).
09.00 «Умницы и умники». (12+).
09.45 «Слово пастыря».
10.00 Новости. (16+).
10.15 «Честное слово». А. Малинин. (12+).
11.00 «Видели видео?»
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Видели видео?»
13.50 «На дачу!» с Н. Барбее.
15.00 «Бал Александра Малинина». (12+).
16.30 «Кто хочет стать миллионером?» с Д. Дибровым. (12+).
18.00 «Сегодня вечером».
21.00 «Время». (16+).
21.20 «Сегодня вечером». (16+).
23.00 «Большая игра». (16+).
00.10 Комедия «Он и она».
02.05 «Мужское/Женское».
03.35 «Модный приговор».
04.20 «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

08.40 Местное время.
05.00 «Утро России». Суббота.
08.00 «Вести». Местное время.
08.20 Местное время. Суббота.
08.35 Комедия «Кавказская пленница, или Новые приключения Шурика».
10.10 «Сто к одному».
11.00 Х/ф «Движение вверх». (12+).
13.40 Х/ф «Благими намерениями». (12+).
18.00 «Привет, Андрей!» (12+).
20.00 «Вести в субботу».
21.00 Х/ф «Шоу про любовь». (12+).
01.05 Х/ф «Чужая женщина». (12+).

НТВ

04.35 Х/ф «Батальон». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 «Готовим с Алексеем Зиминим».
08.45 «Кто в доме хозяин?»
09.25 «Едим дома».
10.00 «Сегодня».
10.20 «Главная дорога».
11.00 «Живая еда с Сергеем Малоземовым».
12.00 «Квартирный вопрос».
13.00 «НашПотребНадзор».
14.05 «Поедем, поедим!»
15.00 «Своя игра».
16.00 «Сегодня».
16.20 «Следствие вели...» (16+).
19.00 «Центральное телевидение».
20.50 Х/ф «Черный пес». (12+).
00.15 «Квартирник НТВ у Маргулиса». Павел Каши. (16+).
01.20 «Дачный ответ».
02.15 Х/ф «Калина красная».
04.00 Д/ф «Мировая закулиса. Секты». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.50 Мелодрама «Как извести любовницу за 7 дней». (16+).
10.45 Мелодрама «Осколки счастья». (16+).
14.40 Мелодрама «Осколки счастья 2». (16+).
19.00 Т/с «Великолепный век», 95 и 96 с. (16+).
23.00 Д/с «Звезды говорят». (16+).
01.00 Мелодрама «Осколки счастья». (16+).
04.05 Д/с «Чудотворица». (16+).
05.40 «Домашняя кухня». (16+).
06.05 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.35 Х/ф «Жизнь и удивительные приключения Робинзона Крузо».
08.00 «Полезная покупка».
08.10 «Православная энциклопедия».
08.35 Д/ф «Мне никто ничего не обещал». (12+).
09.30 Х/ф «Высота».
11.30 «События».
11.45 «Вот такое наше лето». (12+).
12.55 Х/ф «Не в деньгах счастье». (12+).
14.30 «События».
14.45 Х/ф «Не в деньгах счастье». (12+).
17.00 Х/ф «Лишний». (12+).
21.00 «Постскриптум».
22.15 «Право знаты!» (16+).
23.35 «События».
23.45 «Прощание». (16+).
00.30 Д/ф «90-е. Преданная и проданная». (16+).
01.10 Хроники московского быта. (12+).
01.50 Спецрепортаж. (16+).
02.20 «Постскриптум».
03.25 «Право знаты!» (16+).

ЗВЕЗДА

07.15 Х/ф «Финист - Ясный Сокол».
08.00 Новости дня.
08.15 Х/ф «Финист - Ясный Сокол».
09.00 «Легенды музыки».
09.30 «Легенды телевидения». Эдуард Сагалаев.
10.15 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
11.05 «Улика из прошлого».
11.55 «Не факт!»
12.30 «Круиз-Контроль».
13.00 Новости дня.
13.15 «Специальный репортаж». (12+).
13.35 «СССР. Знак качества». (12+).
14.25 Х/ф «Тусарская баллада». (12+).
16.10 Х/ф «Медовый месяц».
18.00 Новости дня.
18.10 «Задан!»
18.25 Х/ф «Большая семья».
20.35 Х/ф «Любовь земная».
22.25 Х/ф «Судьба». (12+).
01.35 Т/с «Адьютант его превосходительства».

воскресенье, 14 июня

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
08.00 «Мой малыш» 12+
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 Концерт ко Дню независимости России «Россия – Родина моя» (2019 г.) 12+
11.10 «Городская среда»
11.40 «Молодежный микс»
11.55 «Здравствуй, мир!» 0+
12.30 «Прогулки по музею»
12.55 «Арт-клуб» 0+
13.20 «Мастер спорта» 12+
13.50 «Память поколений. Низамудин Шейхов»
14.25 «Агросектор» 12+

14.55 «Кунацкая» 12+
15.35 Х/ф «Белые росы» 12+
17.10 Мультфильм 0+
17.25 «Человек и право»
18.30 «Дагестан туристический» 6+
18.50 «Экологический вестник» 12+
19.10 «Учимся побеждать»
19.30, 22.30 Время новостей Дагестана
20.45 «Служа Родине» 12+
21.05 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.55 «Годекан» 6+
23.30 «Парламентский вестник» 12+
23.55 Х/ф «Мы и наши горы»
01.30 «Годекан» 6+
01.55 Х/ф «Али-Баба и сорок разбойников» 0+
03.25 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
04.10 «Служа Родине» 12+

ПЕРВЫЙ

05.30, 06.10 Комедия «На Дерибасовской хорошая погода, или На Брайтон-Бич опять идут дожди»
06.00, 10.00, 12.00 Новости
07.10 «Играй, гармонь любимая!» (12+).
07.45 «Часовой». (12+).
08.10 «Здоровье». (16+).
09.20 «Непутевые заметки».
10.15 «Жизнь других». (12+).
11.15 «Видели видео?»
13.50 «На дачу!» с Л.Гузеевой
15.00 «Свадьба в Малиновке». Непридуманные истории» (16+).
15.45 Х/ф «Свадьба в Малиновке».
17.30 «Шансон года». (16+).
19.30 Шоу М. Галкина «Лучшие все!»
21.00 «Время». (16+).
22.00 «Что? Где? Когда?»
23.20 Х/ф «Чужой. Завет».
01.25 «Мужское/Женское».

РОССИЯ 1

04.30 Комедия «Хочу замуж». (12+).
06.10 Х/ф «Москва-Лопушки». (12+).
08.00 Местное время. Воскресенье.
08.35 «Устами младенца».
09.20 «Когда все дома с Тимуром Кизиковым».
10.10 «Сто к одному».
11.00 «Вести».
11.15 «100янов». (12+).
12.15 Концерт «Номер один». Д. Мацуев, «Синяя Птица».
14.15 Х/ф «Блюз для сентября». (12+).
16.10 Х/ф «Прекрасные создания». (12+).
20.00 «Вести недели».
22.00 «Москва. Кремль. Путин»
22.40 «Воскресный вечер с В.Соловьевым». (12+).
01.30 Комедия «Хочу замуж». (12+).

НТВ

04.45 Комедия «Мимино».
06.15 «Центральное телевидение». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 «У нас выигрывают!»
10.00 «Сегодня».
10.20 «Первая передача».
11.00 «Чудо техники». (12+).
11.50 «Дачный ответ».
13.00 «НашПотребНадзор». (16+).
14.05 «Однажды...» (16+).
15.00 «Своя игра».
16.00 «Сегодня».
16.20 «Следствие вели...» (16+).
18.00 «Новые русские сенсации». (16+).
19.00 «Итоги недели».
20.10 «Ты не поверишь!»
21.20 «Звезды сошлись».
23.00 Х/ф «Кто я?» (16+).
00.45 «Основано на реальных событиях». (16+).
03.25 «Их нравы».
03.40 Т/с «Груз». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
07.10 Мелодрама «Время счастья». (16+).
09.20 «Пять ужинов». (16+).
09.35 Мелодрама «Не могу сказать «прощай»». (16+).
11.30 Мелодрама «Подкидыш». (16+).
15.10 Т/с «Великолепный век», 95 и 96 с. (16+).
19.00 Т/с «Великолепный век», 97 и 98 с. (16+).
23.00 Комедия «Мужчина в моей голове». (16+).
01.20 Мелодрама «Осколки счастья 2». (16+).
04.50 Д/с «Звезды говорят». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

07.20 «Фактор жизни».
07.45 «Полезная покупка».
08.10 Х/ф «Горбун».
10.10 «Смех с доставкой на дом». (12+).
10.50 Х/ф «12 стульев».
11.30 «События».
11.45 Х/ф «12 стульев».
14.30 «Московская неделя».
15.00 Хроники московского быта. (12+).
15.55 Д/ф «90-е. Королевы красоты». (16+).
16.50 «Прощание». (16+).
17.40 Т/с «Беги, не оглядываясь!» (12+).
21.40 Х/ф «Подъем с глубины». (12+).
00.10 «События».
00.25 Х/ф «Подъем с глубины»
01.15 «Петровка, 38». (16+).
01.25 Х/ф «Очная ставка».
02.55 Х/ф «Интриганки».
04.20 Д/ф «Жизнь без любимого». (12+).

ЗВЕЗДА

07.25 Х/ф «Тайная прогулка»
09.00 Новости недели.
09.25 «Служу России». (12+).
09.55 «Военная приемка».
10.45 «Скрытые угрозы».
11.30 Д/с «Секретные материалы».
12.20 «Код доступа». "
13.10 «Специальный репортаж». (12+).
13.50 Д/ф «Легенды госбезопасности» (16+).
14.35 Т/с «Снайпер 2. Тунгус». (16+).
18.00 Главное с О. Беловой.
19.25 Д/с «Легенды советского сыска». (16+).
22.35 Д/с «Сделано в СССР».
23.00 «Фетисов». (12+).
23.45 Х/ф «Личной безопасности не гарантирую...»
01.25 Т/с «Адьютант его превосходительства».

КУЛЬТУРА 8 ПО 14 ИЮНЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

06.30 Письма из провинции. Рязань.
07.00 Легенды мирового кино.
07.35 «Другие Романовы».
08.05 Д/ф «Восьмь дней, которые создали Рим». 1 с.
08.50 Д/ф «Медвежий цирк».
09.40 Д/с «Первые в мире».
10.00 Х/ф «Я родом из детства».
11.25 Красивая планета.
11.45 Academia. С. Степанова. «Русский гений на пути к вечности»
12.30 «2 Верник 2».
13.20 Д/ф «Восьмь дней, которые создали Рим». 1 с.
14.05 Спектакль «Московский хор».
16.40 Красивая планета.
16.55 Фестиваль Вербье.
18.00 «Уроки рисования с Сергеем Андриякой».
18.30 Д/ф «Леонид Гайдай... и немало о «Бриллиантах».
19.15 Больше, чем любовь. Л.Лондоу.
19.55 Д/ф «Восьмь дней, которые создали Рим». 1 с.
20.40 «Спокойной ночи, малыши!»
20.55 «Сати. Нескучная классика...»
21.35 Х/ф «Я родом из детства».
23.00 Д/ф «Пусть крик будет услышан. Эдвард Мунк».
00.00 Д/ф «Медвежий цирк».
00.55 Фестиваль Вербье.

ВТОРНИ

Къуръандин аятрин баянар

Играми газет клелзавайбур! Малум тирвал, Къуръандин аятриз жуъреба-жуъре чла-паралди баянар ганва. И кардихъ авай метлебдикай, Къуръандиз талуку умуни тариф-дикай кхъенвай гегъениш макъалаяр виликдай “Лезги газетдизни” акъатнай. Дамахиз жедай кар ам я хъи, Къуръандин аятриз лезги члалали баянар ганва. Араб члалай тар-жумаяр авунвайди чи газетдиз диндин макъалаяр кхъизвай алим Ямин Мегъамедов я.

И нумрадилай гатлунна “Къуръандин аятрин баянар” рубрикадик кваз чна винидихъ тлвар къур авторди авунвай таржумаяр чапда. И карди лезги члалал акъатзавай газет клелзавайбуруз (виридаз араб ва я урус члал чин тийизвайди фикирда къуна) Къуръандин келимайрин къетленвал, мана-метлеб, сирер, къуват чирдай мумкинвал гуда.

Таржума авурди - Ямин МЕГЪАМЕДОВ

1-жуз
Сура: “аль - Фатигъагъ”
1-Сура: “Ачухзавайди”
1. Мергъяматлу, Регъимлу Аллагъдин тлварцелди!¹
2. (Вири) гъамд (шукур) хъуй Аллагъдиз, (вири) алемрин Раббидиз,
3. Мергъяматлудаз, Регъимлудаз,
4. Эвездин Йикъан Меликдиз (авур кра-рин гъакъи хгудай Йикъан сад тир Пачагъ-диз, Гьукумдардиз)!
5. (Анжах) Ваз чна ибадатзава ва (ан-жах) Вавай чна куьмек тлалабзава!
6. (Буна) чун Дуъз Рекъе аваз твах?²
7. Рекъе аваз - Вуна няметар (иман, дин-дарвал) гайибурун, чеб Ви ажугъдик (гъа-забдик) акатнавайбурун ваъ (гъахъ чиз амал тавуна), ва чеб (Дуъз) Рекъелай алатайбу-рун ваъ (гъахъ, чирвилер квадарна, ягъал-мишвиле гъатна).
Сура: “аль-Бакъарагъ”
2-Сура: “Кал”
Мергъяматлу, Регъимлу Аллагъдин тлвар-целди!
1. Алиф, лям, мим (И аятдин мана са Аллагъдиз хъсан чида).
2. АКтаб (Къуръан) - виче са шакни авачир (ам Аллагъдин патай тирди) - регъбервал (дуъз рехъ къалурдайди) я (Аллагъдихъай) кичлебуруз (Адан эмирар къилиз акъудиз ва Адан къадагъайрикай яргъа тирбуруз).
3. Чпи, гъайбдихъ (вилерикай чуьнуьх тир чинебан крарихъ): Эхиратдихъ, Жен-нетдихъ, малаикрихъ... инанмишвал ийиз-вайбуруз ва кап! ада ийизвайбуруз (вахтун-да, дуъз къайдада къилиз акъудзавайбуруз) ва чпиз Чна ганвайдакай (мал-девлетдикай Аллагъдин рекъе) харж ийизвайбуруз.
4. Ва чпи, ваз “(авудна) ракъурнавайдахъ” (Къуръандихъ) ва валай вилик “(авудна) ракъурнавайдахъни” (Таверат, Инжил) ва инанмишвал ийизвайбуруз, ва Эхиратдихъ-ни абуру якъиндиз инандирмишвалзава.
5. Ахътинбур - чпин Раббидин патай тир дуъз рекъел ала ва ахътинбур - гъабур я (еке) агалкъунар жедайбур!
6. Гъакъикъатда, чпи кафирвал авурбур - абуруз сад хъиз я вуна абуруз игътиятвал аву-

нин хабар гайитлани, ва я вуна игътиятвал аву-нин хабар тагайтлани, (абуру) иман гъидач.
7. (Абуруз гъахъ чир хъайидалай къу-лукъ терсвал авуна кафирвал авурвилей) Аллагъди абурун риклерал ва абурун япарал муьгъуър эцигнава, ва абурун килигунрал (ви-лерал) “перде” ала, ва абуруз члехи азаб жеда!
8. Ва ава инсанрин арада: “Чна Аллагъдихъ ва Эхиримжи Йикъахъ иман гъанва” лугъуз-вайбуруни, амма абур агъунвайбур туш (абур мунафикъар я - мецел лугъузва чпи иман гъанва ва рикле агъун тавуна кафирар я).
9. Абуру фикирзава (чпин авамвилей абуру) Аллагъ ва иман гъанвайбур алдат-мишзавай хъиз (винелай иман къалуриз рикле куфр чуьнуьхиз), амма абуру анжах чеб алдатмишзава, чпиз гъич хабарни тушиз.
10. Абурун риклера азар (шак) ава, ва Ал-лагъди абуруз азар мадни артухарнава, ва абу-руз азиятлу азаб жеда тапарар авурвилей (ри-кле куфр аваз мецел таб лугъузвайвилей).
11. Ва абуруз лагъайла: “Члурувилер чуклурмир куьне чилел!” (куфр, гунагъар ийиз), абуру лугъузва: “Чун - анжах дуъз крар-завайбур (хъсанар хъийизвайбур) я”.
12. Аксина! Гъакъикъатда, абур - члуруви-лер чуклурзавайбур (чеб) я, амма абуруз а кар хабар туш (гъиссзавач).
13. Ва абуруз (мунафикъриз) лагъайла: “Иман гъваш куьнени инсанри (Пайгъамбар-дин асгъабри) иман гъанвайвал”, абуру лу-гъузва: “Бес, чна иман гъидани къван сефигъ-ри (акъулдиз къезилбуру) иман гъайивал?” Туш! Гъакъикъатда, абур чеб я сефигъар, амма абуруз чизвач (чпин ягъалмишвал)!
14. Ва иман гъанвайбур гъалтайла, абу-ру лугъузва: “Чна иман гъанва”, ва чпин шей-тланрихъ галаз (къилди) амукъайла, (абуру) лугъузва: “Гъакъикъатда, чун квехъ галайди я, чун (муьминрикай) ягъанатарзавайбур я”.
15. Аллагъди абурукайни “ягъанат” ийида ва Ада абуруз чпин “асивализ сергъятар члурунин карда” (куфрда ва терсвиле) аму-къун артухарда, чебни буьркъувилеваз, шак-лувилеваз!
Къейд: Ямин Мегъамедова Къуръандин аятриз лезги члалал ганвай баянар Урусат-дин мусурманрин Духовный управлениди ва уьлкведин муфтийрин Советдин председа-тель Равиль Гайнутдина тестикъарнава.

(КъатI ама)

Исламдин эдебар ва ахлакъар

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъай алим

(Эвел - 6-7, 9-12, 14-16, 19-22-нумрайра)

Межлисрин (инсанар кIватI хъанвай чкайра - ижласра хуьдай) эдебар

Мусурманди вичин уьмуьрда вири крар Исламдин къанундиз табий ийизва. Абуру-кай сад мусурманди межлисра (мусурман-рин ижласра) тайин тир эдебар хуьн я.

1. Межлисдиз атайла, ацукъдалди ви-лик, сифте салам гана кланда. Ахпа жерге акъваз хъанвай чкадилай ацукъда. Жув ацу-къун патал маса садни алай чкадилай къа-рагъарна виже къведач. Я ихтиярар авачиз къве касдин арадани ацукъун кутугнавач. Гъадисда лагъанва (мана): **“Къуй, къарагъ-ар тавурай сада маса кас вичин ацукъна-вай чкадилай анал жув ацукъун патал, амма хъи гегъеншара ва я гъяркъуь ая”** (Муслим).
2. Имам Муслима гъанвай гъадисда къа-лурнавайвал, сад вич алай чкадилай къа-рагъна са арадилай анал хтайла, адахъ эвел-дай вич ацукъай чкадин гъакъиндай ихтия-рар пара ава.
3. Ихтияр авач межлисдин (жемятдин) юкъвал ацукъдай. Гъадисда лагъанва (мана): **“Пайгъамбарди** (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) **лянет авуна межлисдин юкъвал ацукънавайди”** (Абу Давуд).
4. Мусурман кас межлисда ацукъай вах-тунда ада вич ана дуъз тухвана кланда: эдеб-далди, дуъз къилихралди, масабуруз зиян ва азият тагана.
5. Эгер инсан рекъин къерехдал ацукъна-ваз хъайитIа, ада ихътин эдебар хвена кланда:
а) вилер чиле тун, яни виже текъведай чкайриз килиг тавун;
б) рекъай физвайбуруз азият, зиян тагун (гафаралди, краралди).
в) рекъай физвайбурун саламдиз жаваб гун.
г) вичин вилик квайбуруз хъсан кар эмир ва пис кар къадагъа авун.
д) рехъ алатнавайдаз ва я рехъ квахъна-вайдаз дуъз рехъ къалурун.
Гъадисда лагъанва (мана): **“Куьн му-къаят хуьхъ рекъерин къерехрал ацукъу-никай.**
Абуру лагъана: чаз ам (анал ацукъун) герек кар туш, амма чун анал ам чи раху-нардай чка тирвилей ацукънава.
Ада лагъана: эгер куьн анал ацукъдай-вал ятIа, куьне рекъиз гъахъ це.
Абуру лагъана: рекъин гъахъ вуч я?
Ада лагъана: вилер чилер тун, азият тагун, саламдиз жаваб гун, хъсан кIвалах эмир авун ва пис кIвалах къадагъа авун (рехъ квахънавайди дуъз рекъе хтун (дуъз рехъ къалурун))” (Бухарий).

Межлисдай хъфин патал къарагъдайла гъадисда къалурнавай и дуьа клелна кланда:

“Субгъанакa Аллагъумма ва бигъамдика, ашгъаду ан ля иЛягъa илля Анта, астагъ-фирука ва атубу илейка”. Мана: **“Пака Вун - Чи Аллагъ ва чна Ваз гъамд ийизва, за шагъидвалзава авач илагъи - (ибадат аву-низ лайихлу) са Валай гъейри. За Ваз ас-тагъфир ийизва ва туба авуна Ви патав хквезва”** (Тирмизий).

Адакай (а дуьадикай) хабар къурла, ада (къуй Аллагъдин патай салават ва сала-мар хъурай вичиз) лагъана (мана): **“Гъакъи-къатда, ам - а межлисда хъайи крариз (гунагъриз) багъишламишун я”** (Абу Да-вуд).

Тлуьнин ва хъунин эдебар

Мусурман кас тлуьниз-хъуниз маса кар (къаст, макъсад) патал герек, лазим шей-низ хъиз килигзава (тлуьн-хъун чеб къилин макъсад туш). Абур беден саламат гъалда хуьн патал герек я, Аллагъдиз ибадатдайвал, вучиз лагъайтIа, а ибадатди инсан гъам и дуь-ньяда, гъамни Эхиратда - Женнетрин нямет-ра бахтлу ийида! Гъавилей инсанди вичиз ги-шин тахъанмаз незвач ва цихъ къаних та-хъанмаз яд хъвазвач. Бязи сагъабийри (Ал-лагъ рази хъурай чпелай виридалай) ла-гъайвал: **“Чун я халкъ нен тийизвай та чаз гишин жедалди ва чна тлуьрлани чун тух жезвач (чна недайла лап тух жедалди незвач)”**.

Тлуьн недалди вилик (герек) эдебар

1. Незвай тлуьн гъалалдаказ къазанмиш-навайдакай хъун лазим я. Къуръанда ла-гъанва: (2-сура, 172-аят, мана): **“Эй, иман гъанвайбур! Неъ (куьне) иердакай (гъалал-дакай) Чна квез пай ганвай ва Аллагъдиз шукур ая, эгер куьне (са) Адаз ибадатза-ватIа”**.
2. Ният авуна кланда тлуьн тлуьна къуват-лу хъун Аллагъдиз ибадат авун патал я ла-гъана. Идалди инсандиз суабни жеда.
3. Гъилер чуьхуьн тлуьн недалди, эгер абур къацIанваз хъайитIа.
4. Чилел суфрадихъ ацукъун хъсан я.
5. Чилел ацукъунин къайда: кIвачер кланик кутуна метIерал ацукъун ва я чапла кIвачел ацукъун, эрчи кIвачин мет руфунив агудна, чи Пайгъамбар (къуй Аллагъдин патай са-лават ва саламар хъурай вичиз) ацукъай-вал. Гъадисда куьнт яна ва я агалтна хуь-рек тлуьн къадагъа авунва.
6. Разивална кланда авай тлуьнал ва айиб кутуна кландач: эгер бегенмиш хъайитIа, неда, тахъайтIа, гъакI тада. Абу-Гъурайра (Аллагъ рази хъурай вичелай) сагъабийди лугъузвай-вал: **“Пайгъамбарди** (къуй Аллагъдин па-тай салават ва саламар хъурай вичиз) **гъич айиб авур туш тлуьнар, бегенмиш хъайила недай ва бегенмиш тахъайла, ада ам тадай”** (Абу Давуд).
7. Кылди тлуьн тавуна, са касдихъ (са юлдашдихъ) галаз тлуьн хъсан я. Гъадисда лагъанва (мана): **“Куьн кIватI хуьхъ куьне тлуьн недайла ва адал Аллагъдин тIвар яхъ, квез берекаат жеда”** (Агъмад).

(КъатI ама)

Клелзавайбурун фикирдиз

Рамазандин вацран эвел килера чна газетдай Ислам диндиз талуку конкурс ма-лумарнай. Иштиракиз кланзавайбурухъ 15-майдалди конкурсдин суалприн жавабар га-зетдин редакциядиз рекъе твадай мумкинвал авай.
Санлай къачурла, конкурсдин суалприз газет клелзавай са къадар ксари чпин жава-бар гана. Алай вахтунда Дагъустанда коронавирсдихъ галаз алакълу гъалар се-беб яз къетIен гъалар (карантин, самоизоляция) давам жезвайвилей, чавай гъалиб-чийр тебрикдай, абурув савкъатар вахкудай мярекат тешкилиз жедач. И кардихъ галаз алакълу яз, редакцияди гъалибчийрин тIварар гъелелиг раиж тийидай къарар къабулнава.
Тлугъвалдихъ галаз алакълу яз Роспотребнадзорди тайинарнавай къайдаяр къе-зиларайла, чна газетдин чинилай гъалибчийрин тIварар ашкара ийида ва абур теб-рикдай мярекат кьиле тухудай вахтуникай хабар гуда.

Диндин месэлайриз талуку суалар пайда хъайитIа, ватцапдин
8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

¹ (“БисмиЛягъи-р-Рагъмани-р-Рагъим”- дихъ: - Аллагъдин тIварцелди Мергъяматлудан, Регъимлудан! - манани ава)
² Вуна чаз Дуъз рехъ къалура, ахпа чун а Дуъз рекъел гъана а Рекъеваз эхирдалди твах (вучиз лагъайтIа, ава инсанар Дуъз рехъ гъич чин тийизвайбур (кафирар), ва ава инсанар Дуъз рехъ чиз, а рекъай фин тийизвайбур (чуьуд-диндал алайбур), ва ава инсанар Дуъз рекъел атана, ахпа анай акъатнавайбур эхирдалди тefена, я Дуъз рехъ квадарна, я гадарна (насара-яр), ва ава инсанар “чпиз Аллагъди няметар ганвайбурун” рекъел алайбур (абур 4-сурадин 69-аятда къалурнава, яни пайгъамбарар, “сиддикъар” (кер-чек ксар), шагъидар, “салигъар” - ва са гъабур я Дуъз рекъевайбур)!

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакъадин ва массовый коммуникацийрин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакъадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникацийрин хиле
гуъзчивал авунин рекъай Федеральный къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация
авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькълур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузавч ва абур эл-
къвена вахкузавч. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делилрин дуъзвилин ва керчек-
вилин патахъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 “а”. Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 16.00

Газет “Издательство” “Лотос”
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6424

Ⓜ - И лишандик квай материалар
гъакъидихъ чапзавайбур я.

Ⓜ - Икъван яшар хъанвайбуру къелрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ “Редакция республиканской газеты
“Лезги газет”

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Чир хъун хъсан я

Гъазурайди - Ш. ШИХМУРАДОВ

Инсандин беден патал жуьреба-жуьре нийрихъни еке метлеб
ава. Месела, Японияда, муракаб тадаракар гъазурдайла, махсусда-
каз лимондин ва я жасминдин бугъада твада. Абурун хуш ни агал-
тнавай тадаракри къвалахзавай инсанриз чпин фикир-дикъет санал
къватлиз куьмекзава.

* * *

Бедендиз, гъар юкъуз фу-яд, хуьрек хъиз, михьи гъавадал къе-
къуьн - гьерекат авунни гьерек я. Гьерекат - им уьмуьр я гъавайда
лугъузвайди туш. Къекъуьн, гьерекат авачирла, инсандин хам, жуьлу-
мар фад “къуьзуь” жеда, яни шуьткъведа, агаж жеда. Отпускъдин
вахтунда къецил къвачеривди пляждал ифенвай къумадал ва я тама
къекъвейтла, сагъламвилиз хийирлу яз гъисабзава.

Амма пляждал сятралди хъана виже къведач. И карди сагъ-
ламвилиз, иервилиз писдаказ таъсир авун мумкин я. Кылинди, ха-
муни азаддаказ, ачухдаказ “нефс къачурай”, адал сагълам, иер ранг
атурай.

Дуьньядин ирид алапат

Къейдзавайвал, абурук катзава:

✓ Гизада авай Египетдин пирамидаяр (чи эрадал къведал-
ди 2700 -1780-йисар);

✓ Вавилонда Семирамидадин куьрс хъанвай багълар (чи
эрадал къведалди 605-562-йисар);

✓ Эфесда авай Артемидадин ибадатхана (чи эрадалди VI
лагъай асир);

✓ Олимпияда Зевсан лап зурба статуя (чи эрадалди 430-
йис);

✓ Малый Азияда Галикарнасдин мавзолей (чи эрадалди IV
асирдин юкъвар);

✓ Колосс Родосский (Ракъинин - Гелиосдин 37 метрдин
къакъанвал авай, буьруьнждикай авунвай къалуб (фигура) чи эра-
далди 285-йисар);

✓ Александриядин портуна авай, 143 метр къван къакъан
Фаросский маяк (чи эрадал къведалди 279-йисуз туькълурна куь-
тягъна).

Гила абурал Крымдиз фидай цийи муьгъни алава хъхъанва.

Ким хъуьрезва

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Прокурор

Къве дишегълиди сирлу
суьгъбетар ийизва. Сада хабар
къазва:

- Дуьз лагъ, чан вах, вал гъич
бедендик зурзун кутадай хътин
итим гъалтайди яни?

- Эхъ, накъ заз гъахътин сад
акуна.

- Жеч, къе-е. Вуж я ахътинди?

- Прокурор.

Ичкибегер- кефчибегер

Гъар юкъуз хва къвалахдила
хъвана, пиян яз хкъезвай. И гъал
акваз, диде ажуьгламиш жез-
вай. Аламатдин са кар мад авай:
хцин жибинда беъем пулни жез-
вайди тушир. Эхир са юкъуз ди-
деди Худа-Вердидивай хабар
къада:

- Я чан бала, ваз гъар юкъуз
а зегъримар хъвадай пул гъинай
къезва? Вун къвалахдал жи-
бинда анжах рекъиз гудай къад
манат аваз физва.

- Дустар сагърай, диде, ду-
стар! Ийкъа сада бурж вугайла,
зи крарни туькълузва.

- Гъавилляй я ман вуна папав
мажибдин са пайни вахкун тийиз-
вайди.

- Бес ваз гъавилляй хъиз
авай, я чан диде?

Нек хъвадач

Бубадал кыл члугун патал
хтул хуьруьз хъфенвай. Калер,
цегъер акур Эмиранан шадви-
лихъ къадар авачир. Экуьнахъ
дидеди суфрадал таза дуьдгъ-
вер, хипен ниси ва бугъ алахъ-
завай фири некни эцигда. Ам
акурвалди, Эмираана къетиви-
лелди лугъуда:

- За нек хъвадач.

- Вучиз, я бала?

Адалай менфятлу зат
авайди туш. Вун фад-фад
члехини жеда.

- Ваъ, заз нек клан туш.

- Адахъ вуч хъанва? Ам куь
шегъерда авай хътинди туш.

Адахъ дагъларин векъерин атир
галайди я.

- Ваъ, баде, ваъ, куь нек члу-
лав каликай ацанвайди я.

Хъсан я, буба

Куьчейра къугъвана хтай
хтулдивай члехи бубади хабар
къада:

- Гъикъ я, чан хтул?

- Хъсан я, буба.

- Хъсан хъайила, хъсан же-
дайди я, чан бубадин. Садрани
писзава лугъуз тахъуй. Масадаз
шел-хвалдай чкадал гъимир
жув.

Лезги ФЕТГЪУЬЛАГЪ

Гъеле обоярни...

Къенбера вичин цийи къвал
эцигзавай устлар Къасумбегалай
наразивалзава:

- Яда, икъ жеч эхир, им гъина
авай къайда я?

- Вуч хъанва? Захъ къанни
ирид йисан тежриба авайди я, -
иесидин тажубвилляй кыл акъ-
атнач устлардин.

- И цлар икъван шуькълубур
вучиз я?

- Вуна акъ лугъумир, гъеле
обоярни алкъур хъийизвайди я.

Тафават

- Зун къенин девирдин Стлал
Сулейман я, - такабурлувилел-
ди тестикъарна Къасумбегаз
фадлай чидай са туплал шаирди.

- Ваз гаф авач! Амма и ара-
да зи риклел чилинни цавун ара-
да авай тафават хтана, - хълагъ-
на Къасумбега.

Лезги хуьрекар Туплутлаяр

Нарима АГЪМЕДОВА

Лезгийри гзафни-гзаф
къелечл хинклар гъазурда,
амма туплутлаярни рикл
алай тлуьнрикай сад я ла-
гъайтла жеда. И жуьре хин-
клар гъазурун патал чаз
малдин яклун са куьк тике
ва я къурурнавай къах ге-
рек къведа. Як гъикъван
гзаф хъайитла, гъакъван
тлэмлу жеда чи хинкларни.

Сифтедай як чуьхве-
да, ам цлал ргада. Винел
атай каф алудна, са къа-
дар цлал секинарна, къел
вегъена, сад-къве сятда
ргада, як гъазур жедалди.

Гила чна кака квай тини
ишинда. Тини, винел пад

къевна, са къадар вахтунда тада. Са зур сятдилай хъиз тинидикай
куьлуь-куьлуь клусар атлуз, абурукай тлуб илисна, хумравдин цили-
низ ухшар хинкларар арадал гъида.

Рганвай як ххудна, цлал къати авуна, ргаввай цик туплутлаяр вегъ-
еда. Сад-садал алклун тавун патал абурук муьквал-муьквал кепкир
хкуьрун важиблу я.

Ргана гъазур хъайила, хинклар синидиз акъудда. Кылди къапа-
ра аваз як ргай шурпани вилик гъида - бязибуру хинклар шурпадик
кваз неда. Винелай къве тлур хкъанек, къатух, вегъеда. Кылди серг
квай къатух ва я серг квай ядни суфрадал гъида. Як кылди къапуна
аваз эцигда. Нуш хъурай квез!

Сканворд

Туькълурайди - К. КЪАЛАЖУХВИ

Шаир Эминан фамилия	Гран-... (шабагъ)	Къвалин гъайван	Мичли цава ма- гъидин кур (мисклал)
“Адетрин къармахра” (автор)	Фагъумсуз	Дишегъ- лидин тлвар	Къушарин “къвал”
Хъуьтлуьн къвал	Мел- мехъер къиле тухудайди	Писатель ... Фатахов	Чукълуддин хци пай
Касни амачирди	Техил алцумунин уьлчме	Бягъс члугун	Музыкадин нотайрикай сад
Ратарин азар	Мусур- ман	Хъенчлун къаб	

“ЛГ”-дин 22-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦИАРАРА: Тленгир. Къурухчи. Бубу. Уьзенг. Рехъ. Улам. Шаир. Мон-
тевидео. Жалгъа. Мант. Лезги. Керки. Омар. Мана. Муталибов. Алабаш.

ТИК ЦИАРАРА: Нуьцлуьгъ. Къудуран. Бигер. Дело. Къунж. Арктика. Клам.
Мал. Етимхана. Дем. Ефимов. Таниш. Ерли.

Диплом ДТ-І № 442164, выданный ГАМИДОВОЙ Сефият
Гамидуллаевне Кизлярским медицинским училищем ДАССР в
1982 году, считать недействительным в связи с утерей.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди яргъал члугур за-
лан азардикди играми езне
Играмудин КЪАЗИЕВ
кечмиш хъунихъ галаз алакълу яз Гъамидов Алаудин Халидо-
вичаз ва рагъметлудан вири багърийриз башсагълугъвал гузва.